

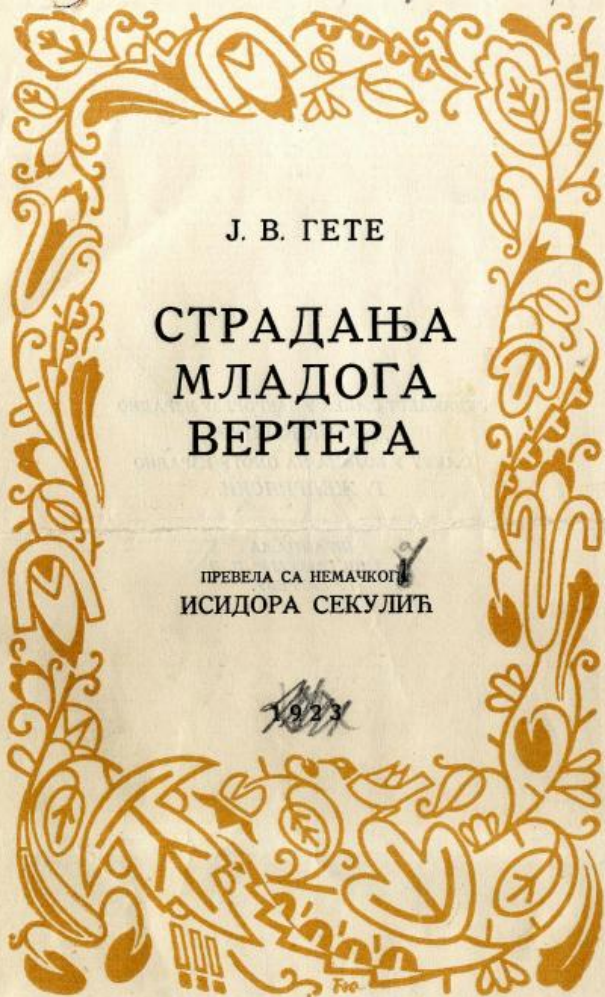
Ибр. 4040/2

Ј. В. ГЕТЕ

СТРАДАЊА
МЛАДОГА
ВЕРТЕРА

ПРЕВЕЛА СА НЕМАЧКОГ
ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

1923

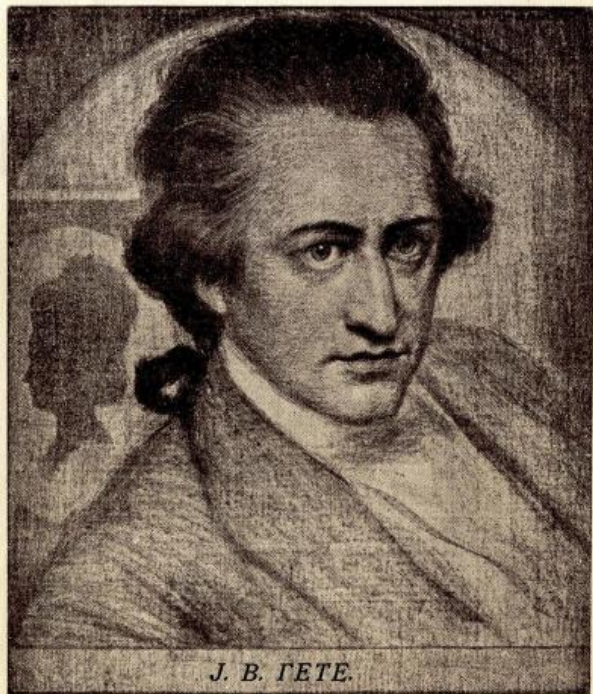
ЈЕДНАЕСТ СЛИКА У БАКРОРЕЗУ ИЗРАДИО

Д. ХОДОВЈЕЦКИ.

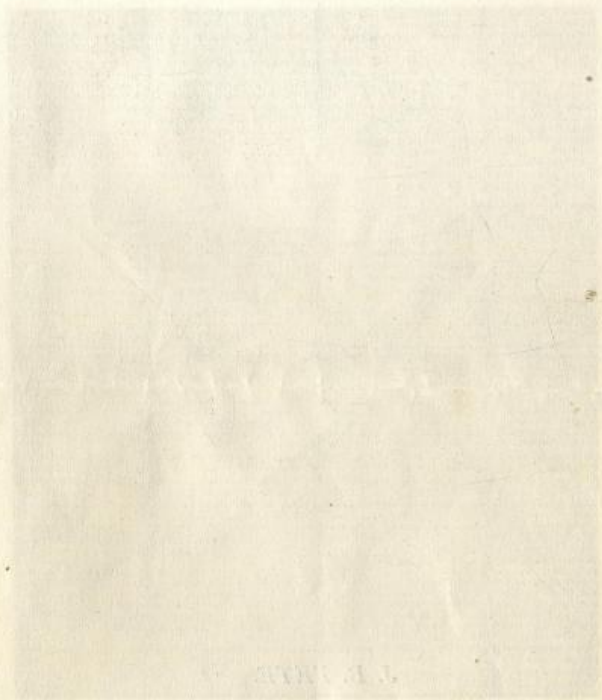
СЛИКУ У БОЈАМА НА ОМОТУ ИЗРАДИО

Г. ЖЕДРИНСКИ.

ШТАМПАЛА
„ТИПОГРАФИЈА“ Д. Д.
У ЗАГРЕБУ.

J. B. ГЕТЕ.

ПРЕДГОВОР

124

Ј. Гете
Ј. Волфганг Гете родио се 1749, у Франкфурту на Мајни. Тај велики немачки и светски песник дошао је на свет са необично многим и хармоничним даровима, почевши од здравља и лепоте, па до генијалности највишег реда. Уз то још и дете уледне и имућне породице, имао је срећу да прође кроз необично свестрано образовање и да ужива сву слободу живота и развијања. Најзад, још и слепо срећан, он се сретa са једним од највећих немачких владалаца по духу, са Карлом Аугустом од Саксен-Вајмара, који му осигурава потпуну могућност рада и свако достојанство, помаже свим силама да Вајмар постане класична варош, а Гете у Вајмару духовни цар целе Немачке. Цин-песник и аристократ-песник, Гете је, дакле, могао пустити да на њега утиче све што свет има, а он је са своје стране опет узимао од свега што свет има.

Кроз његов живот прошло је много људи и жена; он је био научник, филозоф, песник, сликар, свирач, спортист; писао је адвокатска акта, мистарске одлуке, стручне расправе из природних наука, лирске песме, романе, драме; бавио се практичним уређењем позоришта и уређењем друмова и путева; доживео је и успон и пад француске револуције и Наполеона; био пантеист и паган, и

платио данак католичком романтизму своје ере, па је заменио класичним светским стилем; кидао љубавне везе са свима женама, а оженио се вулгарном Кристијаном Вулпиус; живео и у дивљем и у законитом браку; имао сина, и сахранио једино дете; прошао кроз све емоције и страсти, и савладао сваку слабост и свакидашњост; нико није колико он узимао, нико није колико он ~~резитирао~~ ~~био~~ је, дакле, збиља онај Хатем из свога »Западно-Источнога Дивана«, тојест онај који највише даје и највише узима. И тек пошто је све био и све прошао, дошла је по њега смрт. Умро је 1832. у Вајмару, као старац од 83 године.

У осмој години пише Гете немачко-латинске дијалоге; у 14. години полемиче кроз даровито написана писма; у 17. години друјови му штампају спев »Die Höllefahrt Christi«. ~~У~~ Као студент права у Лајпцигу пише стихове и оледе, у последњем семестру драме. Из Лајпцига иде у Страсбург; ту се много бави медицинским студијама; долази под утицај Хердера; подробно улази у Омира, Ескила, Софокла и Шекспира; са друштвом омладинаца ~~започиња~~ познати Sturm und Drang-покрет; носи у себи драмску концепцију двеју великих фигура 16. века, Геца (»Götz von Berlichingen«) и Фауста. »Геца« коначно завршава, и овај се приказује 1774. у Берлину. Новембра 1774. издаје »Страдања Младогa Вертера«. У 1774. пада и његово познанство са принцом Карлом Лујустом из Вајмара, на чији ће позив, једанаест месеци касније, коначно преселити у Вајмар. Још пре одласка из Франкфурта пише комаде »Clavigo« и »Stella«, и започиње »Ејмонта«; започиње, али не свршава, још неколико драма (~~прекрасни~~ монолог Прометејев из истоимене драме улази као песма међу оде). Сели

се у Вајмар 1775. довршава »Ејмонта«; носи у мислима небројене концепције, и стално »Фауста«. Преокупирају га онда каријера министра и камер-президента, уз разне послове и разне студије са тим у вези. 1784. трза се и констатује да му сав песнички рад лежи као напуштена рушевина: »Фауст«, »Елпенор«, »Тасо«, »Вилхелм Мајстер«, чак му се и довршена »Ифигенија« показала ~~као~~ ^{уопште саг} ~~недовољно~~ израђена. Решава да за неко време бежи из вајмарске средине, и 1786. путује у Италију. То је један од најважнијих догађаја у његовом животу. У великом светском граду Риму раширио је ~~сва~~ ^{своја} крила светски дух Гетеов; ту се дешава коначни обрт ка античкој култури. У Вајмар се враћа Гете 1788. Набрзо затим, после киданга са госпођом фон Штајн, тешком и великом својом љубавном историјом, довршава »Таса«. 1790. написана је »Метаморфоза биљака«, и јавља се нова жеља за Италијом. После другог пута у Италију оснива Гете знаменито дворско позориште у Вајмару, и бави се исцрпним студијама за »Науку о светлости и бојама«. Наставља, већ око 1776. започето дело »Wilhelm Meisters Lehrjahre«, велики роман који је претежно историја властитог преживљавања. Ради »Хермана и Доротеје«, епски спев из народног живота, али опет са многу елемената рођене историје, ~~као што су, уосталом,~~ ^{уосталом,} сва дела тога песника, необично богата и пуна поетског живота. 1796. наставља »Вилхелма Мајстера« у »Wilhelm Meisters Wanderjahre«. То дело, садржином и смислом својим, претходи »Фаусту«, који се, фрагментарно, непрестано ради и даље развија. 1797. у друштву са Шилером, креће борбу против ~~духачког~~ ^{духачког} реда писаца и представника разних струја, и штампа »Ксеније« у облику античких епиграма писане прекоре и сатире. Године 1809. изилази роман »Die Wahlverwandschaften«.

Вајмар

уосталом

То је, уосталом,

свако се свима делима

Od 1810. tri godine uzastopce daje po jednu свеску аутобиографског »Dichtung und Wahrheit«. 1812. и 1813. на реду је оријентална поезија »West-östlicher Divan«. Најзад, сем још множине песама, балада, целог живота свој, носи и ~~церађује~~ Гете своје главно животно дело, »Фауста«. То је широм света позната велика драма у два дела, која је не само генијална слика једног живота, једне индивидуалности, него слика времена, слика света, слика и трагедија целог човечанства. Први део био је готов 1805. али због рата, изишао је тек 1808. Други део, који је имао бити ~~анкариација~~ Гетеове метафизике и етике, долази у израду тек 1824. Када је, 1830. Гетеу дошла вест о смрти сина, те он сам претрпео страховит напад излива крви, и био свега годину и по далеко од умирања, ~~стојао је~~ други део драме пред четвртим чином. Најзад, 1831. крајем јула, записано је у дневнику да је »главно дело завршено«. Радио је Гете то дело ~~целим~~ ~~животом~~ ~~и~~ ~~целим~~ ~~животом~~ ~~преко~~ ~~шездесет~~ година, а запечатао га свега неколико месеци пре смрти.

* * *

»Страдања Младога Вертера«, ~~као~~ литература ~~у своме делу~~ је романтичан дневник; а као материјал, ~~оно~~ је одломак из суштог живота младога Гетеа. Први део »Вертера« садржи, црту по црту, љубавни занос Гетеов за Шарлотом Буф, вереницом његова пријатеља Кестнера у Вецлару; а писма у роману су »ipsissima« писма Гетеова из тога времена и око тога догађаја. Други део »Вертера«, са ~~тежком~~ љубавном и опште животном меланхолијом, јесте исто тако, ~~дакле, тежко и~~ меланхоличнији љубавни занос Гетеа за дивном Максимилијаном Ла Рош, уданом Брентано, у Франкфурту. Док је Лота била јаког карактера и весела девојка, која је волела свога вереника, Макси-

дубоко

сложенији и

милијана је, напротив, осетљива млада девојка из веома отмене куће, без воље удана за трговца сиром и зејтином, са петоро деце. Њој је, сиротици, сунце излазило тек пред вече, када би дошао Гете, и она седала за клавир да прати Гетеово свирање на челу. ~~Њ~~ Најзад, завршетак »Вертера«, управо до онога часа када је окинут ороз на пиштољу, опет је сушти живот Гетеов. Историја тога живота и писма песникова показују да је тај силни и здрави уметник живота стотину пута пролазио кроз најцрње ~~ујављени~~ и чаме. Нарочито су му такве биле године 1773. и 1774., дакле, време када је, између осталог, »Вертер« био истрадан и написан. Гете се кроз цео живот сећао те мрачне епохе, када је крај постеље држао наоштрени мач, и већ као стар човек писао је пријатељу, берлинском композитору Целтеру: »Само ја знам каквих ме је одлука и напора стало, да ме у оно време не однесу таласи смрти« ... Према томе, самоубиство, љубави Гетеова пријатеља Јерузалема може се узети у обзир као материјал само утолико што се Гете, потресен тим догађајем, решио да такав буде последњи акт фабуле у роману.

Рекавши на почетку, да је »Вертер« са једне стране романтичан дневник, а са друге стране сушти живот, ~~хтели смо~~ истаћи мишљење, да романтична литература, особито ако је пише велики уметник, није туђа животу, ~~али~~ да јој је »болест« у томе што јавно казује и опева она стања и факта која човек обично крије, не признаје, или пориче. Заиста, као здравље према болести или као снага према слабости, ~~односе се~~ појаве, кад човек стегне зубе и трпи, или кад од бола пада на колена и плаче. Ну, то још не значи да онај први није такође плакао. Свакији живот, ~~на~~ на махове, наравно, али до краја, пун романтике. Ко је тај ко макар у себи и за себе не виче »ах« и

↑ изградња и
↑ емоционалност

↓ тине

↑, с једне стране, да човек

od vremena na vreme iz raznih ~~posuda~~ ^{romantike} biće i ak-
tuelna. Znamo da je nekađa bila moda i bolest
jednog razmekuшеног vremena; ali, она може бити
и строго огледало истине, ~~момента и ренесансе,~~
~~чиме се, рецимо, данас дају тумачити нека појава~~
у модерној драми и многа прештампавања и пре-
вођења романтичне прозе свију великих књижев-
ности. Јер, заиста, оно што је некада ударало у
сентименталну намештеност, то се у ери да-
нашњег морала и менталитета намеће као проблем
неопходности. Данас је осетљив човек и поносит
љубавник и грађанин друштвена нужда. Данас је
чиста, чедна, ~~строга или религиозно~~ ^{дропка} васпитана
жена друштвена нужда. Вертер или ~~Јана Кал-
ћис~~ ^{дропка} са свима претераностима, данас су ерета
дезинфекције ~~и мајана~~! Бунимо се, додуше, што
је здрави, даровити, хумани, племенити Вертер
незапослен, неодлучан, и мек човек; али, књигу не
бацамо и романтичном јунаку не смејемо се. Има у
томе Вертеру, који је збрка генијалности и нереда,
који се ломи и кида са мношм слабостима, има у
њему један континуитет душе, за коју ~~наше~~ ^{којој} време не
зна. — Има у томе Вертеру једна благородна муш-
кост — такође је не зна ~~наше~~ ^{којој} време — која неће
никакав компромис, па ни компромис између власти-
тих сила и немоћи. Која разлика, например, између
завршног акорда у роману »Die Wahlverwandtschaften«
— иде Едуард иде у смрт за Отилијом, али долази
бедна утеха на васкрсење — и завршног акорда у
»Вертеру«, иде се над једном, у бићу своје дефект-
ном, ~~данас~~ ^{којој} органски увенулом, индивидуом храбро
и мушки изводи закључак апсолутно ~~опајне, бед-~~
~~утошине пропасти.~~ ^{којој} Има у страдању тога ро-
мантичнога Вертера читав низ перипетија, које су
само за влас далеко од трагедија силе и јунаштва.
Зато из ~~них~~ ^{којој} зрачи једна светлост и хуманост, од
којих се диже све друштво око јаднога Вертера,

~~Вертер~~ ^{романтичност} ~~осагаје~~ ^{осагаје} ~~врета~~ ^{врета} ~~дезинфекције~~ ^{дезинфекције} ~~у свом~~ ^{у свом} ~~најбољем~~ ^{најбољем}
~~благостању~~ ^{благостању} ~~и приватности~~ ^{и приватности} ~~повећана~~ ^{повећана} ~~живота.~~ ^{живота.}

тога ритера страдања и бола; ту светлост и хуманост такође је изгубио наше време. Има у томе сузноме Вертеру мисли и рефлексија о човеку, свету, природи и дужности, како их у наше време ретко мисли и најбољи и најпозитивнији човек. Има, да, и коб, један узалудни и прерани хитац; има смрт, која носи генијални дух и срцем испеваног патника, кога нико не може а да не воли, и зато га нико не може презјалити.

То је онда она ивица ножа по којој балансира уплив на омладину од романтичне литературе. Вуче и заноси младог читаоца не само лепота и поезија, вуче га — кад је геније писац — још и истина, сушта и болна истина, тако сушта и болна да може до очајања да одвуче. Евгеније Базаров (у Тургеневљевој роману »Оцеви и Деца«) јест романтичар под окрутном маском, целог живота суров и циник, тобож од дрвета и јвозбја; али, у њему цвили истинита жална и племенита душа, и кад умре, читалац хоће да се угуши од бола. И с тога враћамо се Вертеру — узаман је и Лота савршено створење. У њој принцип жене живи чист као кристал; она такође сеје љубав око себе; она такође пролази кроз на свој начин угушену страст, за вољу вишег морала, бада и литије младића и девојака, литије лепих душа уопште, трче пре Лоте, и пре свију, за Вертером. Јер, ма колико било истина да је романтика слабост романтика је и светлост, светлост човека у емоцији, у плачу, заносу и жртви; дакле, најлепша истина у човеку, најлепша истина у нама свима.

Исидора Секулић.

Вертер, у свом времену, није не Лоте не Вертер, није га представљао. Вертер је Вертер, јединственост о вајару Робертоу ерза у младости, Вертер је исидора и Лота.

СТРАДАЊА МЛАДОГА ВЕРТЕРА

Све што сам могао да поберем из историје јаднога Вертера марљиво сам прикупио, и то, ево, износим пред вас, јер знам да ћете ми бити захвални. Његовом духу и карактеру нећете моћи одрећи дивљење и љубав, а његовој судбини сузе. #

4 маја, 1771.

Како се радујем што сам отишао! Видиш ли како је човечје срце, драги пријатељу! Оставио сам тебе, кога толико волим, од кога се нисам одвајао, и опет се радујем! Знам да ћеш ми опростити. Јер су остале моје везе, вољом судбине, биле као створене да ми се од њих срце плаши. Јадна Леонора! Па, ипак, невин сам. Зар сам ја крив што се у сиrotом њеном срцу развила страст, док су мене забављале упорне дражи њене сестре? Па, ипак, јесам ли сасвим недужан? Зар нисам потхрањивао њена осећања? Зар ме нису ~~у~~ усхићавали ~~они~~ потпуно искрени изрази њене природе, који су нас тако често засмејавали, ма да нису били смешни? Зар нисам... О, ко је човек, да сме да се тужи! Драги пријатељу, обећавам ти, поправићу се; нећу више преживати оно мало зла што нам природа меша у храну, као што сам до сад чинио; уживаћу у садашњици, а прошлост нека је прошла. Да, имаш право, драги мој, мање би страдања било међу људима, када се људи не би — Бог зна зашто су тако створени — са

Вертер.

2

Насмех се чинио : [ако је, још једном, осетим
ан саму јужну као се
он, због утисака из прошлости
а Констанца је већ
у још једном, а он је још једном
у још једном, а он је још једном]

толико труда уобразиље паштили да враћају успомене на претрпена зла, место да подносе равнодушну садашњост.

Буди добар, реци мојој матери да ћу се о њеним пословима старати како најбоље умен и да ћу је најскорије извести о њима. Разговарао сам са тетком и нашао да то ни из далека није она зла жена каквом су је код нас начинили. Жива, ~~импулсивна~~ ^{бизна} госпођа најбољег срца. Објаснио сам јој жаљење моје матере због ускраћеног дела наследства; она ми је онда изнела своје разлоге и узроке, и услове под којима би била готова да врати све, и више но што ми тражимо. — укратко, не пише ми се сада о томе; реци мојој матери да ће све добро бити. Али, драги пријатељу, у тој малој ствари опет сам дошао до уверења да више заблуда у свету проузрокују неспоразуми небригања, него лукавство и пакост. Бар је ово последње, сасвим поуздано, ређе у питању.

Иначе, овде се осећам врло добро. Самоћа је драгоцен балзам моме срцу у овом рајском крају, а младо годишње доба обилно греје честу зимогрохљивост тога срца. Дрвене, живице, то су ките цветова, и човек би хтео да је мајска кокица, да може ~~шмивати~~ ^{шмивати} у том мору финих мириса, и ту налазити сву своју храну.

Град је ~~по себи~~ непријатан; али, око њега је неописана лепота природе. То је навело покојнога грофа М. да подигне врт на једном од брежуљака, који се укрштају на све могуће начине и затварају између себе љупке долине. Врт је једноставан, и човек осећа, чим у њега уђе, да ~~у~~ ^у план није цртао неки учен вртар, него нечије осетљиво срце, које је само у себи хтело да ужива. Многу сузу већ сам исплакао за покојником, седећи у ~~раб~~ ^{раб}етном кабинету, који је био његово омиљено место,

па је и моје. Ускоро ћу постати господар врта:
вртар се већ у ово неколико дана привезао ~~за мене~~,
а неће ни њему при том бити лоше.

10. мај.

Нека особита ведрина испунила ми је душу,
као благо пролетње јутро, и ја сам јој се ~~сав~~ пре-
дао. Сам сам и мили ми се живот у овом крају, који
је створен за душе као моја. Тако сам срећан,
драги пријатељу, тако сав потонуо у осећање мирне
егзистенције, да моја уметност од тога страда. Не
бих сада могао да пртам, баш ни један потез, а
никад нисам био већи сликар него у овим тренут-
цима. Када се ~~замагати~~ око мене ~~умиљата~~ долина,
високо сунце мирује над дебелом тамом моје шуме,
и само се понеки зрак прокрада унутра у светињу,
а ја лежим у високој трави крај скакутавог потока,
онда, ближе земљи, запажам да има хиљаду разно-
врсних травака које су занимљиве, а ближе срцу
осећам гмизање малог света између стабљичица,
небројне, недокучне облике црвића и мушица, и
осећам присуство Свемогућег, који нас је створио
по образу своме, осећам дах Свељубави, која нас,
трептећи у вечитој милини, носи и одржава! Прија-
тељу мој, када ми онда пред очима засутони, и свет
око мене и небо почивају цели у мојој души, као
слика љубљене жене, тада ме често обузме чежња,
~~и мислим~~: „Ах, кад би све то умео да изразиш, кад
би хартији умео да удахнеш све што тако пуно и
топло у теби живи, да то постане огледало твоје
душе, као што је твоја душа огледало бескрајног
Бога!“ — Пријатељу!... То мене сатире, ~~и ја~~
подлежем сили дивоте и красоте у тим појавама.

12. мај.

Не знам да ли над овим крајем лећу обам-
љиви дуси или то топла, небесна фантазија ~~мога~~

срца, све око мене ~~чини рајем~~. Има, например, одмах близу места студенац, студенац којим сам опчињен, као Мелузина својим сестрама. — Сиђем низ мали брежуљак, и нађем се пред сводом, а онда те једно двадесетак степена воде до дна, где из мраморне стене избија као суза бистра вода. Мали зид, који горе чини ограду; висока дрвета, која свуд унаоколо ~~расељена~~, хладовитост места — све је то тако привлачно, тако језовито. Не прође дан да не преседим ту по читав час. Долазе девојке из града по воду; најбезазленији посао, али и најпотребнији, који су некада вршиле кћери краљева. Седети на том месту, оживи око мене мисао о патриархалности: како су се наши стари на студенцима упознавали и просили, и како су око студенаца и извора облетали добри духови. Ко то не може да осети, о, тај се, мора бити, никада није освежавао у хладу студенца после тешког пешачења по летњем дану.

13. маја

Питаш да ли да ми пошљеш моје књиге? Као Бога, молим те, драги пријатељу, да ми их не товариш на врат! Не ~~да~~ више да ме ~~ни~~ води, бодри и у ватру баца; тутњи ово срце доста и само од себе; мени треба успаванка, а ~~ми~~ сам обилато нашао у моме ~~Омиру~~. Често уљуљкујем своју узвrelu крв, ~~тер-тер~~ променљивост, и такву плахост, ~~као~~ у овом срцу, ниси никада ~~ни~~ видео. Али, зар теби, драги пријатељу, треба то да кажем, теби, који си толико пута понео терет, гледајући ме како прелазим из туге у раскалашност, и из слатке меланхолије у ~~злочобну~~ страст! Мазим то своје срдашће као болесно дете; све што му је воља, допуштено му је. Немој о томе даље да причаш! Има људи који би ми замерили.

↓ Будић Врбан, ~~посељеник~~ ~~расељеник~~;

15. маја

Прости људи мештани већ ме познају и воле ме, особито деца. Кад сам им ~~се оно~~ од почетка стао придруживати, љубазно их запиткивао те ово те оно, помишљали су неки да ~~морам~~ подсмех ~~бајкама~~, па су ме баш грубо испраћали. Ну, ја се нисам љутио; само сам веома живо осетио оно што сам већ често запажао: људи од вишег положаја држе се увек на хладном растојању од простог пука, јер мисле да приближењем нешто губе; а ~~опет има~~ бегунаца и незгодних шаливчина, који се тобож снисходе, а чине то у ствари само да би сиромашан свет њихову охолост у толико ~~више~~ ~~искусио~~. *проглашених* *— јаге*

Знам, дакако, да нисмо једнаки и да и не можемо бити; али, баш зато држим да онај који сматра ~~као~~ ~~потребно~~ да се удаљава од такозваног пука, не би ли сачувао углед, да тај ~~исто тако~~ за-служује прекор, као и кукавица, који се крије од непријатеља ~~страхујући~~ да ће бити побеђен. *нашан* *V Sam*

Пре неки дан опет изишао ~~сам~~ до студенца и нашао младу служавку, која, ставивши суд на доњу ~~степеницу~~ ~~осматраше~~ да ли ће однекуд наићи другарица, да јој га дигне на главу. Ја се спустих доле и погледах је. „Да ли да ја помогнем, девојко?“ рекао сам. — Она поцрвене до ушију. „О не, господине!“ рекла је. — „Не цифрајмо се!“ — Она намести котрљ сврх темена, ја јој дадах суд. *на* *сакрићу* *што?*
Захвалила ми је и испела се горе.

17. маја

Имам већ разна познанства; али, друштво још нисам нашао. Не знам чега ~~тако~~ ~~привлачног~~ ~~мора~~ да има у мени; многи ме људи ~~воле~~, не одвајају се од мене, па ми дође тешко што нам је само мали комадић пута заједнички. Запитах ли ме, какви су овде људи, — морам ти рећи да су као свугде. *што је* *за мене*

Некако једнолико стоји са ~~тим~~ људским родом. Већином проводе претежни део свог времена у раду, да би могли живети, а оно мало слободе, што им преостаје, толико их плаши, да свим средствима гледају да је се лише. О, судбино људска!

Али, неки добар свет! Кад се ~~некад~~ заборавим, и предам се са њима радостима које су људима још приступачне, ~~протерамо~~ мало простосрдачну и искрену шалу за ваљаном софром, удесимо да се у згодно време провозамо, да мало пошиграмо, и слично. ~~То~~ веома пријатно дејствује на мене; само не смем да се ~~сећам~~ како још толике друге снаге у мени леже и узалуд гњију, те морам брижљиво да их кријем. Ах! срце се од тога стеже! — Па, ипак, судбина једнога од нас и јесте у томе да нас људи криво разумеју.

Ах, што ми нестане пријатељице из младости! Ох, што сам је икада познао! — ~~Рекао бих~~: „Будала си; тражиш што овде на земљи не може да се нађе“. Али, ја сам њу имао, осећао сам срце, велику душу, у чијем присуству сам сам себи изгледао више но што сам, јер сам све ~~оно~~ што сам могао бити. Добри Боже, да ли је ~~тога~~ и једна једина моћ моје душе остајала неупотребљена? Зар ни сам пред њом развијао све дивно осећање којим моје срце обухвата природу? Зар наше општење није било један вечити сплет најфинијих осећања, ~~најотријих~~ досетака, чија су преиначења, ~~чак~~ до непристојности, сва носила печат генијалности? А сад! — Ох, вишак њених година однео ју је у гроб пре мене. Никада је нећу заборавити, ни њен одлучни дух, ни њену божанску трпељивост.

Пре неколико дана ~~нашао~~ сам се са младим Ф., ~~створеним~~ младићем, особито ~~згодног~~ лица. Тек је дошао из академије, не мисли за себе да је баш мудар; али, ипак, мисли да зна више од осталих људи. А ~~и~~ ~~јесте~~ био вредан, како по разнеме су-

дим; укратко, има лепо знање. Чувши да ја много пртам и знам грчки (два метеора за овај крај), дошао ми је, изручио масу учености, од Батена до Вуда, од Де Пила до Винкелмана, и уверавао ме да је Сулцерове теорије, први ~~тек~~ део, цео прочитао, и да има један рукопис Хајнена, студију античких времена. Пустео сам нека му све то буде.

Упознао сам се још са једним веома честитим човеком, са кнежевим управником, отвореним, простосрдчним створењем. Кажу да је право душевно задовољство видети га у кругу његове деце, којих има деветоро; нарочито се прича о његовој најстаријој кћери. Позвао ме је к себи, и скоро ћу га посетити. Станује на кнежевском ловачком имању — сат и по одавде — куда му је дозвољено било да се пресели после женине смрти, јер од жалости није могао даље да живи овде у граду и у управничком стану.

Успут сам се намерио још и на неке протеске оригинале, на којима је све несносно, а најнесноснија њихова уверавања о пријатељству.

Остај здраво! Писмо ће ти се свидети, сасвим је историјско.

Да је човечји живот сан — на то су већ и други долазили, па и ја једнако носим у себи то осећање. Код ограничења, у која су стегнуте активне и испитивачке снаге човекове; кад видим како се све делање своди на подмирење потреба, које опет немају друге сврхе до да нам продуже бедну егзистенцију; па онда да је сва утеха над неким предметима истраживања само једна резигнација која снева, јер човек шареним фигурама и светлим перспективама украшава зидове међу којима седи за-

1.) Battaux - француски савесник 18. века.

2.)

3.) Winkelmann - немачки археолог, веома популаран у своје време.

творен; — пред свим тим, Виљеме, ја занемим. Враћам се у себе, и тамо налазим свет, али, ~~опет~~, више у слутњи и тамној пожуди, него у представи и живој снази. И онда се све слије пред мојом свешћу, и ја се тако, кроз сан, даље смешим свет.

Да деца не знају зашто неку ствар хоће — у томе се слажу сви високоучени школски мајстори и дворски мајстори; али, да и одрасли посрћу на овој земљи као деца; да као деца не знају откуда долазе у куда иду; ~~не~~ као деца раде без правих сврха; ~~исто~~ као деца ~~поводе се~~ за бисквитом, колачима и брезовом шибом, то нико не воли да верује, а ја бих рекао како то рукама ~~и~~ не може да се опиша.

Признајем ти радо — јер знам шта ћеш ми на то рећи — да су срећни они који, као деца, живе ~~на~~ дана у дан, ~~и~~ ципкају овамо онамо лутке, облаче их и свлаче, и са великим респектом ~~облизују се~~ око фијоке у коју је мајка затворила слаткиш, а кад се дочепалу жељенога, једу га препуњених уста и вичу: „Још!“ То су срећна створења. Добро је и онима који својим тричавим занимањима, ~~и~~ ~~и~~ ~~и~~ можда чак својим страстима, дају раскошне називе и стављају их људском роду на рачун као нека огромна ~~дета~~ ~~заша~~ за његово добро и спасење. Благо ономе ко може да је такав! Али, ко, у својој скрушености сазна на што све то излази, ко види како грађанин коме добро иде вешто уме да дотера своју баштицу и рајем је учини, а како и несрећни без роптања даље стење по путу под својим теретом, јер је свима без разлике једнако стало да светлост сунца гледају још минут дуже, — тај ћути, ~~и~~ свет свој ствара из себе, ~~и~~ ~~и~~ ~~и~~ срећан је, што је човек. И онда, ма колико ограничен, носи, ипак, у срцу слатко осећање слободе, и осећање да ову тамницу може напустити кад год хоће.

26 маја

Познат ти је ^{деш}одавно мој начин да се ~~напо~~ окућим, да на неком тихом, убавом месту разапнем шатор, и да ту, у највећој једноставности, постанем домаћин. И овде сам нашао комад земље који ме је привукао.

Отприлике сат далеко од града лежи место које зову Валхајм¹⁾. Положај на ^{брежу}брежуљку је ^{везно}веома занимљив; кад се ^{из}изиђе горњом стазом ^{до}из села, види се одједаред цела долина. Нека добра крчмарица, услужна и жива за своје године, продаје вино, пиво, каву; али, више од свега вреде две липе, које својим широким грањем сенче слободан простор пред црквом, ^{опточен}опточен свуд унаоколо сељачким кућама, стајама и двориштима. Тешко сам кад ^{на}на ^{тако}тако својско и топло месташце. ^{напо}Наложим да ми из механе изнесу столић и столицу, па пијем

¹⁾ Читалац се, наравно, неће трудити да овде наведена места тражи; ~~но~~ смо били принуђени да у оригиналу нађена имена променимо.

oubusen

Logene cutp.

разара

From

→ karsten jensen

не: "Красни млади господине!"
↓ млада жена
↓ Крутан нова валез —
али

Волеи, је човечно; али, ви морате човечно волеи! Распоредите своје часове; један део одредите за рад, а часове одмора посветите својој девојци. Срачунајте своје имање, и ако вам од сиротиње преостане, не замерајте вам да девојци од тога учините поклон, наравно, не одвише често, рецимо о рођендану и имендану, и тд." — Послуша ли ^{готов је} један ~~веома употребљив~~ млад човек, и ја бих са своје стране ~~ма којем~~ кнезу саветовао да га ^{да} у неки колеж; само, љубави његовој је крај, а ако је уметник, онда и његовој уметности. О, моји пријатељи! Зашто тако ретко пробија река генија, тако ретко у моћним таласима буни и вашу ~~занимљиву~~ ^{успонајску} душу потреса? — Драги пријатељи, зато што са обе стране на обалама живе спокојна господа, ~~која~~ ^{и која} би страдале баштенске кућице, алеје тулипана и купусне ~~табле~~ ^{и која} зато још за времена насипима и одвођењем воде ~~спречавају~~ ^{опасност} ~~забављивост~~.

27. мај

Као што видим, упао сам у ~~екстаз~~ ^{затто}, поређења и декламације, и крај тога сам заборавио да ~~до~~ ^{чим} причам до краја шта је даље било са оном децом. Сав унесен у сликарско осећање, које ти је моје јучерање писмо доста растрзано приказало, седео сам на оном плугу ~~монда~~ ^и два сата, кад ~~се~~ ^{је} пред вече, одједаред, ~~упути~~ ^и тој деци, која се међутим, нису макла, једна млада жена са котарчицом о руци, и стаде из далека да виче: „Филипсе, ти си врло добро дете!“ Поздравила ~~ја~~ ^и мене, ја сам јој одвратио, устао, приступио ближе и ~~питао~~ ^и да ли је она мајка деце. Потврди ми да јесте, и пошто је старијем дала пола земичке, подигла је мање, и пољубила га са пуно материнске љубави. — „Оставила сам, ~~свога~~ ^и Филипса да држи ово мало, ~~а~~ ^и ~~ништа~~ ^и сам са најстаријим у варош да донесем бела хлеба,

30. маја

Што сам ти недавно рекао о сликарству, важи сигурно и за песничку уметност; ствар стоји само до тога да се ~~особито и~~ ~~красно~~ ~~уозна и сме из~~ ~~рећи~~, а то је, наравно, са малим много речено. Данас сам доживео једну сцену, која би, на чисто препи-сана, дала најлепшу идилу на свету. Али, шта ће поезија, сцена, идила? Бар ~~се~~ баш увек морамо тесати и фигуре правити, ако хоћемо да учеству-јемо у некој природној појави?

Ако, ~~после~~ ~~оваквог~~ ~~увода~~, очекујем нешто много високо и отмено, опет ћеш се ~~и~~ ~~прева~~ ~~рити~~; ~~нико~~ ~~други~~ ~~до~~ једно сељачко момче ~~повукло~~ ~~ме~~ ~~је~~ ~~у~~ ~~то~~ ~~живо~~ ~~саучествовање~~. ~~И~~ ~~Ја~~ ~~ћу~~, као обично, лоше причати, а ти ћеш, као обично, бар мислим, наћи да претерујем. Опет ~~то~~ ~~Валхајм~~, и ~~се~~ ~~Вал~~ ~~хајм~~, ~~се~~ ~~реткости~~ ~~даје~~.

Изишло неко друштво под липе да попије каву. Није ми сасвим одговарало, па сам, под извесним изговором, остао постранце.

Јавио се у тој из суседне куће ~~један~~ сељачки момак и почео нешто да поправља на оном плугу који сам ја недавно пртао. Допало ми се како из-гледа, па сам га ословио и питао о приликама у којима живи; брзо смо се упознали, и, како обично бива са мношћом према тој врсти људи, брзо смо се и зближили. Рече ми да служи код једне удовице, и да му је тамо врло добро. Па је онда толико го-ворио о њој, и тако је хвалио, да сам брзо морао ~~опазити~~ ~~како~~ је он тој жени одан душом и телом. Није више млада, причао ми је, ~~и~~ ~~из~~ његове приче приметно ~~је~~ ~~избијало~~ колико је она за њега лепа, колико дражесна, и колико ~~жели~~ ~~да~~ ~~њега~~ ~~хоће~~ ~~изабрати~~, ~~и~~ ~~да~~ ~~се~~ ~~успомене~~ ~~на~~ ~~грешке~~ ~~првог~~ ~~ње~~ ~~ног~~ ~~му~~ ~~жа~~ ~~збришу~~. Реч по реч морао бих ти све поновити, кад би хтео да ти предочим чисту накло-ност, љубав и верност тога човека. Да, морао бих

прва жена је с мном
познала, поново је а узе, нота. А

имати дар највећег песника, па да ти живо и истинит мах прикажем и израз његових црта, и хармонију његова гласа, и скривени пламен његових погледа. Не, никоје речи не би исказале нежност свег његовог бића и израза; грубо је све што бих ја могао да наведем. Особито ме је тронуло страховање да бих ја о његовом односу према тој жени могао друкчије мислити и сумњати о њеном исправном владању. Ону дивоту, кад је говорио о њеном стасу, о њеном телу, које га је и без младачких дражи силно к себи привлачило и присвајало, могу ја само у дубини своје душе поновити. Никад у животу нисам видео немирну пожуду и врелу чежњу у таквој чистоти; ~~чак~~ бих смео рећи да их никад ни мислио ни сневао нисам у таквој чистоти. Не карај ме, ако ти кажем да ми, при сећању на ту невиност и истину, срж у души пламти, и да ме слика те верности и нежности свугде прати, и да, као да сам од ~~не~~ запаљен, ја сам жедним и истајам.

Гледаћу да и њу што пре видим, или, боље рећи, ако ~~право~~ размислим, да се тога оканем. Боље је да је знам очима њеног љубавника; можда ми пред властите очи не би стала таква каква је сада преда мном; а што бих себи покварио лепу слику?

Зашто ти не пишем? ~~Зар питам, кад си~~ ~~исти~~ од учених један? Требало би погодити да ми је добро, и то — укратко речено, начинио сам једно познанство које ми се срца поближе тиче. Ја сам... не знам.

Да ти по реду испричам како се десило те сам се упознао са једним од најмилијих створова, — потешко ће ићи. Весео сам и срећан, ~~данас~~ нисам добар историјописац.

Анђео!—Пих! То каже сваки о својој девојци, зар не? На ~~мак~~ ^{намак} нисам у стању да ти кажем како је савршена, ^{ни} зашто је савршена; укратко, она ми је све мисли спутала.

Толика ~~простота~~ ^{одржљивост} крај толико ~~чврстине~~ ^{чврстине} и мирноћа душе крај пуног живота и активности! ~~А~~ X

Све, то што ти о њој кажем, само ~~ни~~ ^{ни} ~~наклопање~~ ^{наклопање}, пусте апстракције, које не изражавају ниједну црту њеног ~~правог~~ ^{правог} бића. Други пут... не, не други пут, него ћу ти сад одмах испричати. Не учиним ли сада, не бих никада, јер, међу нама речено, док ти ово пишем већ сам трипут потезао да оставим перо, да дам оседлати коња и да одјездим. ~~Ма~~ ^{Ма} да сам се јутрос ~~заклео~~ ^{заклео} да нећу изјавити, сваки час идем до прозора и гледам колико високо још стоји сунце. — — —

Нисам могао прегорети, морао сам к њој. Али, сад сам опет ту, Виљеме, ~~уживању~~ ^{уживању} хлеб са маслом и писаћу ти. Какво је ~~уживање~~ ^{уживање} за моју душу видети је у кругу миле, веселе деце... осморо њених браће и сестара! V benedicty
V ny

Али, ако овако наставим, нећеш ~~на~~ ^{на} крају бити паметнији но што си ~~био~~ ^{био} на почетку. Чуј, дакле! Присилићу се да потанко причам.

Писао сам ти недавно како сам се упознао са управником С. и како ме је молио да га ~~скоро~~ ^{скоро} посетим у његовој пустињачкој повучености, или, боље рећи, у његовом малом краљевству. Ја сам то сметнуо с ума, и, може бити, ~~никада~~ ^{се} не бих ни сетио, да ми случај није открио благо које у овом мирном крају лежи скривено. V uvia

Наша омладина је приредила сеоски бал, ~~на~~ ^{на} чији сам позив и ја ~~радо~~ ^{радо} пристао. Понудио сам се за играча једној овдашњој доброј, лепој, иначе незнатној девојци, ~~и~~ ^и решено је било да ћу ја узети кола, да ћу се са својом играчицом и њеном рођаком извести до места забаве, и да ћемо успут по-

ка сам и ја ~~радо~~ ^{радо} пристао да одем.

вести и Шарлоту С. — „Упознаћете се са лепом девојком, — рече ми сапутница, док смо се возили кроз пространу, искрчену шуму, према ловачкој кући. — „Пазите се, — додаде рођака, — да се не бисте заљубили!“ — „Што то?“ рекох ја. — „Она је већ обећана, — одговараше рођака, — једном веома красном човеку, који је отпутовао да уреди своје ствари после очеве смрти и да поради како би дошао до лепог положаја.“ Ја сам вест прилично равнодушно саслушао.

Сунце је стојало још за четврт сата ~~над~~ планином, кад смо се зауставили пред улазом у двориште. Осећала се оморина, и девојке се прибојаваху олујине, која као да се и спрема у белосивим тмастим облачићима свуд око хоризонта. Ја сам им заваравало страх тобожњим разумевањем ~~и~~ предсказивању времена, премда сам и сам почео slutiti да ће нам забава бити покварена.

Тама сам био сишао с кола, када нас, ~~слу~~ служавка, која беше пришла капији, замоли да за један тренутак чекнемо; госпођица Лотица одмах ће доћи. Прешаху ~~двориште~~ двориште у правцу лепо изидане куће, ~~и~~ попустих се уз напоље истурене степенице, застао сам на једним вратама, а пред очима ми пуче ~~и~~ ~~дражесни~~ ~~призор~~ ~~који~~ ~~сам~~ ~~икада~~ ~~видео~~. У трему је стојала врева шесторо деце, од једанаест до две године, око једне девојке лепога стаса, средње величине, која је носила једноставну белу хаљину, са бледо црвеним тракама на рукавима и на грудима. Она је држала црн хлеб и секла ~~и~~ малишама око себе по кришку, ~~се~~ усразмери са узрастом и апетитом, пружала им кришке љубазно, а деца су, редом, неизвештачено говорила своје „хвала“, машајући се ручицама у вис још давно пре но што је комад био одсечен, а затим су, с ужином, или весело одскакутала, или, ако је неко било мирнијег карактера, полако отишла до улаза у дво-

✓ *показује малу децу
малом децом.*

риште, да виде странце и кочије у којој ће њихова Лота да се одвезе. — „Опростите, молим, — рече она, — што сте морали у кућу да се потрудите, и што сам девојке оставила да чекају. Облачећи се и наређујући ово оно у кући пред полазак, заборавила сам да ~~оној~~ дечици дам ужину, а она неће да им ко други насече хлебац, него баш ја.“ — Рекох јој на то неки неважан комплимент; цела моја душа беше стала на њеном стасу, гласу и понашању; и добро ми је дошло да се приберем од изненађења, кад је она утрчала у собу да донесе рукавице и лепезу. Малишани су ме гледали на извесном растојању, онако са стране, а ја приђох најмлађем, веома лепом детету. Оно се повуче; али, у то наиђе Лота на врата, и рече: „Лује, подај господину браци руку!“ Дечко то и учини, сасвим својски, а ја се не уздржах, и срдечно га пољубих, упркос његовом не баш чистом малом носићу. — „Браца? — рекох ~~јој~~ пруживши јој руку. — Зар мислите да сам достојан среће да вам будем рођак?“ — „Ах, — рече она с ~~веома~~ осмехом, — наши рођаци су веома обилни, и било би ми жао да нам баш ви будете најгори рођак.“ — Пошавши већ, наређивала је Софији, најстаријој сестри до себе, девојчици од неких једанаест година, да добро пази на децу, и да поздрави оца кад се врати са јахања. Малишанима је рекла да слушају сестру Софију као и њу, што су јој неки од њих и изрично обећали. Једна стармала плавуша, отприлике шест година стара, рече: „То ипак ниси ти, Лотице; ми тебе, ипак, више волимо.“ — Два најстарија дечка се дотле успентрала на кочију, и на моју молбу, им је Лота дозволила да ~~ће~~ се возити до шуме, ако обећају да се неће задиркивати и да ће се чврсто држати.

Мало је потрајало док смо се ~~заместили~~ у колима и девојке се поздравиле и измењале примедбе о оделу, особито о шеширима, и претресле друштво

могу баг је браћини.

које смо очекивали да ~~на~~ затежемо, када Лота рече кочијашу да стане, а браћи да сиђу; они пожелеше да јој још једаред пољубе руку, што и учинише, старији са свом нежношћу коју петнаестогодишњи узрост може да има, а други са много наглости и ~~накомислености~~. Она још једаред рече да поздраве малишане, и ~~ми~~ кренусмо даље.

Рођака запитала Лоту да ли је прочитала књигу коју јој је недавно послала. „Нисам, — рече Лота, — не допада ми се; ~~можете је опет узети натраг~~. Ни она пређашња није била боља“. — Ја сам се изненадио када сам, запитавши какве су то књиге, чуо од ње одговор.¹

Много карактера осетио сам у свему што је казала, а са сваком речи ~~оназио сам да избијају~~ нове дражи и нове зраке духа из црта њеног лица, које су постепено прелазиле у задовољство, јер је осетила да је ја разумем.

„Кад сам била млађа, — рекла је, — ништа нисам тако волела као романе. Веома ми је годило да недељом седнем у кут ~~и~~ свим срцем учествујем у срећи или злом удесу неке мис Џени. Не одричем да та врста књига још увек има неке дражи за мене. Али, како ретко стижем ~~на~~ књигу, мора онда бити сасвим по мом укусу. А најмилији ми је онај писац у којем налазим свој свет, код којег се ствари дешавају тако као око мене, и чија ме прича тако занима и тако ми је блиска срцу као мој рођени домаћи живот, који, наравно, није рај, али, све у свему, ипак, извор неискане среће“.

Ја сам се трудио да сакријем своје узбуђење због тих речи. Нисам, дакако, много успео са тим трудом; јер, слушајући са колико истине је тако

¹ Припуњени смо да ~~тај нас~~ писма изоставимо, да не бисмо дали повода ничијој жалби, ма да ниједном аутору неће бити да ~~је~~ много стало до мишљења једне ~~најбоље~~ девојке и младог, несталоженог човека.

мисама говорила о Векфилдскоме Свештенику, или о...¹, био сам сасвим изван себе, рекао јој све што сам знао, и тек после извесног времена, кад се Лота у разговору обратила девојкама, опазио сам да су оне за све то време, ~~мало~~ изненађене, седеле ту баш као и да нису. Рођака ме је више пута подругљиво погледала; али, ја за то нисам много марио.

Пала је реч о задовољству у игрању. — Ако је та страст за осуду, — рече Лота, — ја радо признајем да ми је ~~играње~~ играње изнад свега. Дође ми ~~тако~~ понекад ~~нешто~~ у главу, ~~али~~ чим на ~~раздешеном~~ свом клавиру ~~одиграм~~ један контрданс, ~~одмах~~ је ~~от~~ све у своме реду".

Како сам ја, за време тога разговора, гутао оне црне очи! Како су ми свеже усне и свежи, здрави образи мамили сву душу! ~~Како~~ сав потонуо у дивни смисао њеног разговора, често нисам ни чуо речи којима се изражавала! ~~Ти~~ Ти то себи можеш представити, јер ме познајеш. Укратко, изашао сам из кола, кад смо се зауставили пред местом забаве, као у сну, и толико сам се био подао сањању у оном сутону поља, да сам једва чуо музику која нам је брујала на сусрет одозго из осветљене дворане.

Оба господина, Одрани и неки Н. Н. (ко ће запамтити сва имена!), који су били играчи рођака ~~чине~~ и Лотини, дочекали су нас при изласку из кола, и онда они поведо своје даме, а ја своју.

Играли смо менуете, уплетали се и расплитали. Ја сам позивао на игру девојку за девојком, и никако да ми да руку баш она најдосаднија, па да завршим. Лота и њен играч отпочеше енглеску игру, и сигурно ћеш осетити колико ми је годило,

¹ И овде су изостала имена неких домаћих аутора. ~~Како~~ је ~~донао~~ део Лотиних ~~играча~~, осетиће то по срцу кад прочита ово место, а други ће морају за то знати.

кад је, по реду, играла фигуру и с нама. Треба је видети кад игра! Она је, знаш, некако свом душом и свим срцем у игри, цело тело јој је хармонија, нешто безбрижно, неусиљено, као да је та игра све и сва, као да иначе ни на што не мисли, ништа не осећа; у том тренутку можда и одиста све ишчезава испред ње.

Тако

Ја сам је замолио за други контрданс; она ми је обећала трећи, и са најумиљатијом отвореношћу уверавала ме да од срца радо игра немачку игру. „Овде је мода, — настављала је, — да поједини парови остану и у немачкој игри заједно; али, мој Шапо траљаво игра валцер, и биће ми благодаран ако га ослободим тога задатка. Ваша играчица такође не зна валцер, а и не воли га, а ја сам у енглеској игри опазила да ви добро играте валцер; ако, дакле, хоћете да budete мој у немачкој игри, идите и измолите ме од мога играча, а ја ћу отићи до ваше даме“. — Ја јој дадох руку, и решисмо да њен играч међутим забавља моју играчицу.

Отпочесмо, и једно време смо се усхићавали разноврсним преплетањем руку. Како се драгосно и таласаво кретала она! А кад је дошло до валцера, и када смо почели, као сфере, једно око другог да кружимо, било је с почетка, јер је само веома мало њих знало игру, свакојаког играња. Нас двоје били смо паметни, и пустили смо остале да се изђускају; а кад су се најневештији склонили, упали смо ми, и јуначки смо издржали са још једним паром, са Одраном и његовом играчицом. Никад нисам тако лако летео с места на место, као да сам престао бити човек. На рукама ми једно драматично створење, носи нас нешто као вихор, све се око нас слива, и — Виљеме, бићу поштен, — заклео сам се да девојка коју бих волео, и на коју бих полагао неко право, никад не заигра валцер са другим до са мном, па ма ја ~~због~~ тога умро. Разумеш ме!

Заробљено

Видео је

најмилије

09

Обиђосмо неколико пута ~~кретом~~ ^{обилазним} сале ~~парова~~ ^{парова}, да мало ~~одахнемо~~. Затим је она села, ~~а~~ ^и наранце, које сам ~~ја~~ ^и био склонио, и које су још једине остале, особито су послужиле; само што се мени, са сваком кришчицом коју би она из поштовања додавала ~~једној~~ ^{малој} нескромној ~~суседи~~ ^{суседи}, забацио нож у срце.

У трећој енглеској игри били смо нас двоје други пар. Док смо играли између парова, и ја, једина ~~бог~~ ^{бог} зна с каквим усхићењем, живео само за њену руку и за њено око, у коме је сјао јасан израз најискренијег, најчистијег задовољства, нађосмо се крај једне госпође, коју сам нарочито запазио због умиљата израза на лицу, ~~која~~ ^{која} није више било сасвим младо. Она погледа Лоту са осмејком, попрети прстом, и онако ~~у~~ ^у лету игре, двапут изговори, веома значајно, име: Алберт.

„Ко је Алберт, — рекао сам Лоти, — ако није дрско што питам?“ Она је таман хтела да одговори, кад дође да се раздвојимо, да направимо фигуру велике осмице, и мени се учини, кад смо једно испред другог укрштено пролазили, да сам на њеном челу опазио неку замишљеност. „Што бих тајила од вас, — рече она, — пружајући ми руку да пођемо у променаду, — Алберт је један добар човек, с ким сам ја толико колико верена.“ ~~И~~ То за мене није било ништа ново, (девојке су ми успут биле казале), па ипак ~~било ми је~~ ^{било ми је} сасвим ново, јер досад нисам мислио на то у односу према њој, која ми је за мало тренутака постала тако драга. Доста то, ја се збуњим, заборавим се; доспем међу ~~кар~~ ^{кар} где није требало, и све пође наопако, тако да је сва Лотина присебност, и много које тргни и повуци било потребно, да ~~се~~ ^{се} ред опет и брзо поправи.

Игра још није била довршена, кад почеше јаче да севају муње, чије смо блескање већ давно опазили на хоризонту, а које сам ја тумачио само као

знак да ће расхладити атмосферу и одједаред грм-
љавина надгласи музику. Три даме истрчаше из
колоне, а њихови играчи за њима; перед освоји на
све стране, и музика престаде да свира. Наравно,
кад нас несрећа или нешто страшно изненади у-
сред забављања, утисци су јачи него иначе; једно
због супротности, која се живо осети; друго, и још
више, што нам чула у толико брже примају утисак.
Тим разлозима приписујем чудновате гримасе које
почеше да праве неке даме. Најпапетнија од њих
~~беше~~ у угао, окренута леђима прозору, и др-
жала уши запушене. Друга ~~беше~~ клекла пред њу,
и сакрила главу у њено крило. Трећа се стиснула
међу њима ~~одема~~ и грљаше своје сестрице сва у
сузама. Неке су хтеле кући; друге, опет, које су
још мање знале шта чине, нису имале ~~ни~~ толико
присебности да спрече дрскост наших младих ~~дево~~
~~дево~~ који се беху дали на посао да све страшљи-
ве молбе, намењене небу, похватају са усана за-
страшених лепотица. Неки од наше госпoде беху
се повукли, да на миру попуше лулу дувана, а о-
стало друштво није се противило мудрој идеји крч-
марке, да пређемо у собу са дрвеним капцима и
завесама. Чим смо се ~~у~~ преместили, Лота ста-
де ређати круг од столица, и када је друштво, на
њену молбу, поседало, она предложи ~~на~~

Видео сам неке ~~када~~, у нади на крупне залoге,
већ намештају уста и врте се. — „Играћемо се
бројења, — рече Лота. — Пазите! Ја ћу обилазити у
кругу с десна на лево, и тако ћете и ви бројати,
уокруг, сваки онај број који на њега ~~паде~~ и то
мора ићи брзо као ~~кад~~ пламен дохвати, и ко заму-
ца или погреша, добиће шамар, и тако до хиљаду.“
~~Видео~~ је било посматрати. Она је обилазила
круг с испруженом руком, „Један!“ поче први, сусед:
„Два!“ „Три!“ онај наредни, и тако даље. ~~Тада~~ Лота
поче брже да иде, брже и брже, и један погреша:

V, већ сва
у осећањима

гладица

Искривљене

друштво у кругу.

годе,

пљас, шамар, а због смеја и онај за њим, пљас, опет! И онда све брже. И ја сам добио двапут преко зуба, и са особитим задовољством сам запазио да је канда било јаче него што се другима одмеравало. Општи један смеј и гужва завршише игру ~~и~~ пре него што је избројена хиљада. Интимнији ~~на друштва~~ се онда повукли у страну, олујина је била прешла, ја пођем за Лотом у дворану. Успут она рече: „Шамари помогоше те су заборавили и на олују и на све!“ — Нисам јој ништа умео одговорити. — „Ја сам се, — настави она, — понајвише била уплашила; али, правећи се срчана, не бих ли друге охрабрила, охрабрила сам се и сама“. — Приђосмо прозору. Негде на страни грмело је, дивна киша шуштала, ~~ја~~ а освежавајући мирис дизао се к нама кроз густину врелог ваздуха. Она стојаше, наслоњена на лакат, око јој је продирало у слику ~~пејзажа~~, гледала је на небо, па у мене, видео сам да јој се очи испуниле сузама. Она положи своју руку на моју и рече. — „Клошток!“ — Ја се одмах сетих дивне оде која јој је била у мислима, и уто-
нук у навали осећања, која се на ону ~~перолу~~ изли-
ла преко мене. Не могах даље, сагох се к њеној руци и пољубих је кроз најслађе сузе. И погледах јој опет у очи. — Пlemenити ~~мисли~~ Теби да је ~~било видети~~ у том погледу како си обожаван, а ја ~~да~~ да твоје толико пута обесвећено име никада више не чујем.

19. јун

Где сам недавно стао са својом приповетком, не знам више; знам то да је било два сата после поноћи кад сам легао, и да бих те, да сам могао с тобом ћеретати, место да ти пишем, можда и до зоре задржао.

Шта се десило на нашем повратку са бала — то још нисам причао, а немам ни данас за то расположења.

Био је диван излазак сунца! У шуми је капкало, поља су стојала освежена. Наше две госпођице задремале. Лота ме запита да ли им и ја не бих хтео правити друштво. — Због ње не треба да се устручавам. — „Док те очи видим отворене, — рекох, и погледах је снажно, — дотле нема опасности.“ — И обоје издржасмо до њене капије, где јој служавка тихо отвори и на њено распитивање увераваше да су отац и малишани добро и да сви још спавају. Растадох се тада од ње са молбом да је смем још истог дана видети; она ми је дозволила, ја сам дошао, и од тога времена — ~~у дану~~ сунце, месец и звезде ~~през~~ свој занат, ја не знам ни кад је дан, ни кад је ноћ, и сав свет око мене некуда тоне.

21. јуну

Проживљујем срећне дане, такве какве Бог оставља на страну за своје светитеље; нема шта ме некад снаће, нећу смети рећи да нисам уживао радости живота, најчистије радости живота. — Ти знаш мој Валхајм; у њему сам се потпуно ~~стабили-~~ из Валхајма имам само пола сата до Лоте, а тамо, осећам ~~и~~ самога себе, и сву срећу која је човеку дана.

Зар сам могао мислити, кад сам Валхајм изабрао за циљ својих шетња, да је тако близу небу! Колико сам пута, пешачећи далеко, видео ту ловачку кућу, која сада обухвата све моје жеље, час са брда, час из долине, преко реке.

Драги Вијеме, свашта сам размишљао о чежњи човека да се ~~рашири~~, да чини нова открића, да свуда лута; па онда опет о унутрашњем његовом нагону да се вољно, радо, без опреке покори ограничењу, да клизи по прузи навике, не марећи шта је лево и десно око њега.

Чудновато је то: ~~како ме је~~ кад сам овамо дошао, и кад сам са брежуљка гледао у лепу долину, ~~све~~ унаоколо вукло себи! ~~Ево~~ ~~о~~ шумица! ~~А~~ Ах, кад би могао да се ~~гирсн~~ са њеним сенкама. — А тамо вршак на брду! ~~Али~~ кад би могао са тога вршка да обухватиш погледом сву околину широм! — Венац брежуљака и питоме долине! ~~О~~ О, да ми је да нестанем у њима! . . . Похитао сам тамо и вратио сам се, и нисам нашао чему сам се надао. О, са даљином је исто тако као и са будућношћу! Велика, тајанствено ~~тамна~~ целина стоји вам пред душом, наше осећање се слива са њом као и наше око, и ми чезнемо, ах, све биће своје да предамо, да нас испуни сва сласт једног јединог, великог, дивног осећања. — Али, ах, кад притрчимо, кад ~~тамо~~ постане ~~овде~~, све је опет као што је и било, и ми стојимо у својој сиротињи,

*Како ме је
тамо
там*

супротно

ах

нашћу,

у својој скучености, и душа наша жедни за утехом која је измакла.

Тако и најнемирнији скиталица чезне поново за домовином, и налази ~~омаке~~ сласт, коју је по белом свету узалуд тражио, у својој колеби, на грудима своје жене, у кругу своје дече, у труду око њиховог ~~издржавања~~ ^{збривања}.

Када изјутра, са рођењем сунца, изиђем у свој Валхајм, и тамо у крчмаревом повртњаку сам себи берем жуту боранију, чистим је од конаца и ~~цеме~~ ^{уза} читам мога Юмира, кад затим, у малој кујни, бирам лонац, топим масло, па онда приставим махуне, поклопим, и седнем ту, да бих са времена на време промешао, онда ми долази жива представа о обесним просиоцима Пенелопиним, који кољу волове и свиње, разуђују их и пеку. Ништа ме не може тако испунити тихим и истинским осећањем, ~~које је~~ ^{које је} Богу хвала, без извештачености могу да ~~утичем~~ ^{утичем} у свој начин живота.

Годи ми што срце моје може да осети просто, безазлено задовољство човека који износи на сто главицу купуса што је сам одгајио, ~~ка~~ не ужива само у купусу, него, истог тренутка, и у свима ~~данима добрима~~ ^{данима} у оном лепом јутру кад је купус посејао, у ~~оми~~ љупким вечерима кад га је заливао, и кад се његовом напредовању и растењу радовао.

29. јун

Прекијуче је изишао ка управниковима градски медикус и нашао ме где лежим на земљи међу Лотином децом; једни се пентрали по мени, други су ме задиркивали, ја њих голицао и грдну грају са њима дизао. Доктор, једна ужасно догматична лутка на канапу, који за време разговора набира ~~ове~~ маншете и непрестано им чупка крајичак, сматра такво понашање испод достојанства паметнога човека, то сам му видео по носу. Али, ја се

→ Као ~~интересанан~~ ^{интересанан} ~~својим~~ ^{својим} ~~животом~~ ^{животом}, ~~што је~~ ^{што је} Богу

нисам ни ^у чему збунио, пустио сам га да ~~на~~ ^{на} расправља врло мудре ствари, док сам ја поново зидао куће од карата, које су деца таман била порушила. А доктор је заиста ишао после по вароши и оптуживао: „Управникова су деца и тако доста невоспитана, а Вертер их сад коначно квари“.

Да, драги Виљеме, моме срцу су деца најближа кад лежим на земљи. Посматрам их ~~тврдо~~ и видим у оном малом створењу клице свих врлина, свих снага које ће му некада бити тако потребне; у упорности гледам будућу истрајност и чврстину карактера, у несташлуку здрав хумор и лакоту да се преклизи преко опасности у свету, све тако непокварено, тако цело! — И увек, увек тада понављам златне речи учитеља људског: „Ако не будете као једно од ових малих...“ А ми, добри пријатељу, ми којима су они равни, којима треба да служе као узор, ми поступамо са њима као са потчињенима. Они не смеју имати своју вољу! — А имамо ли је ми? И у чему је преч ^{пре}е право? У томе што је неко старији и паметнији! Добри Боже, тамо са твога неба видиш ^{тамо} стару и младу децу, и ништа друго; а од којих ти је већа радост — то је твој син већ давно објавио. ~~А~~ људи верују у њега, али не чују га — и то је нешто „старо“, — ^а ~~го~~ је своју децу према себи, и — збогом, Виљеме! Доста ми је за данас ~~говора~~ о томе.

~~накнада~~ 1. јул

Шта Лота мора бити болеснику, осећам ја по своме властитом болесном срцу, којем је горе него многим ~~кани~~ ^{много} на болесничкој постељи чаме. Она ће провести неколико дана у граду код једне ~~ваљано~~ ^{добре} жене, која се, према исказу лекара, приближује своме крају, и у тим последњим тренутцима ~~хоче~~ ^{хоче} Лоте поред себе. Ја сам био са Лотом прошле недеље у посети код свештеника у С-у, малом ме-

сташцу које лежи у брдима, на сат далеко одавде. Стигли смо тамо око четири. Лота је повела и сестру ~~у~~ се. Када смо ушли у парохиско двориште, ^{најсви} ~~у~~ ^{1981 92} ~~осенчено~~ са два висока орахова дрвета, седео је старац на клупи пред кућним вратима; а кад је спазио Лоту, као да оживе, заборави на своју чворновиту батину, и усуди се да устане њој у сусрет. Она му притрча, примора га да седне, седнувши и сама крај њега, и онда му предаваше много поздрава од оца, миловаше његовог ружног, прљавог најмлађег дечка, играчку његове старости. Требало је да си ~~како~~ ^{како} Лота старога забавља, ~~како~~ ^{како} ~~појача~~ ^{појача} глас да би је његове полуглуве уши чуле, како му ~~је~~ ^{је} причао о младим, крепким људима који су неочекивано умрли, о лековитој снази Карлсбада, и како ~~је~~ ^{је} одобравала његову одлуку да идућег лета оде тамо, ~~како~~ ^{како} ~~је~~ ^{је} ~~наша~~ ^{наша} да сада много боље изгледа, да је много живљи него кад га је последњи пут видела. — Ја сам дотле истресао своје учтиво-
^{Умисли} сти пред госпођом. Старац је сав пренуо, ускочеперио се; ~~и~~ ^и како ја нисам могао да не похвалим лепе орахе, који нам дају тако угодну хладовину, отпоче он, ~~на~~ ^{на} ~~да~~ ^{да} мало са ~~ш~~ ^ш ~~тешкоћама~~ ^{тешкоћама}, да нам прича њихову историју. ~~„Оно старо дрво, — говорио је, — не знамо ко је посадио: једни кажу овај, други опет онај парох. А млађе дрво, оно тамо натраг, њему има толико колико и мојој жени: у октобру ће бити педесет година. Отац женин је усадио то дрво у јутро онога дана када ће му се пред вече родити кћи. Он је био мој претходник на пароху, и неописано је волео то дрво; а ја га волим исто толико. Жена моја седела је под тим дрветом, на једном балвану, и плела, када сам ја, пре двадесет и седам година, као сиромаш студент, први пут дошао у ово двориште.“~~ Лота запита старога за кћер. Рекоше јој да је са господином Шмитом отишла на ливаду к радницама. Онда стари на-

стави причу: како га је његов претходник заволео, уједно и ћерка, и како му је прво постао викар, па онда и наследник. Прича још није била ни близу краја, кад наиђе, кроз башту, попова кћи, ~~познатица~~ са такозваним господином Шмитом. Она поздрави Лоту срдечно топло, а мени се, морам рећи, прилично допала; хитра, лепо израсла смеђа девојка, која ~~била~~ за кратко време, у провинцији, лепо ~~може~~ забавити. Њен љубавник, (као такав се одмах приказао господин Шмит), углађен, је али ћутљив човек; ~~и~~ није хтео да уђе у наше разговоре, ма да га је Лота непрестано увлачила. Што ми је при том било највише криво то је што сам по изразу његова лица канда запазио да су му пре ~~самевоља~~ и мрзовоља него органиченост памети сметали да са нама општи. То се после, нажалост, и сувише јасно показало; јер, ~~када~~ је Фридерика, ~~и~~ шетњи, ишла са Лотом, а понекад и са мнош, господиново лице, и иначе ~~када~~ тако очигледно потавне, да је крајње време било да ме Лота тргне за рукав и упозори ме како се одвише ~~просто~~ понашам према Фридерики. А мене ништа није кадро толико наљутити као кад људи једно друго муче, особито кад млади људи, у цвету живота, где би могли бити најприступачнији свима радостима, будалаштинама, кваре једно другом то мало ~~дана~~ а ненадокнадивост свог расипања увиђају тек онда кад је већ касно. Пекло ме је то, и нисам могао друкче него да пред вече, кад смо се вратили у парохију, и за истим столом пили млеко, и разговор дошао на радости и жалости овога света, ухватим ту мисао, и онако од срца ударим против мрзовоље. „Ми, људи, често се жалимо, — отпочех, — да је тако мало добрих, а тако много лоших дана; а како се мени чини, већином немамо право. Кад би срце наше увек било готово да ужива у добру које нам Бог свакодневно спрема, имали бисмо онда

доста снаге да и зло, кад дође, поднесемо". — "Али, човек не влада својим расположењем, — рече пападија; — колико много оно зависи од тела! Кад човек није здрав, нигде му није по вољи". — Ја сам се у томе сложио. — "Да узмемо, дакле, расположење као болест, — наставим, — и да се запитамо: има ли томе лека?...". "То је добро речено, — примети Лота; — ја бар мислим да много и од нас зависи. Знам по себи. Кад ме нешто копка и хоће да ме озловољи, скочим на ноге, отпевам који контрданс, шетајући горе доле по врту, и одмах прође". — "То је оно што сам хтео рећи, — додадох, — са мрзовољом је исто што и са тромошћу; она и јесте врста тромости. Сви ми, по природи својој, нагињемо на ту страну, па ипак, ако само имамо снаге да се приберемо, рад нам одмах полети од руке, ^и у активности налазимо право задовољство". — Фридерика је била веома пажљива, а младић ми је приговорио да човек не господари собом, а најмање заповеда својим осећањима. ~~Он~~ "Овде је у питању једно непријатно осећање, — одговорих ја, — од којег је ~~сваком~~ сваком мило да се опрости; а затим, нико не зна докле му домашају снаге, ако их не окуша. Наравно, ко је болестан, обилази све лекаре, ~~и~~ не одбија ни највећа одрицања, ни најгорчи лек, само да дође до жељеног здравља". ^{Опazio} Опazio сам да часни старина напрже слух, како би могао учествовати у нашем разговору; појачах, дакле, глас, окренувши се својом речју према њему: "Проповеда се у цркви против многих порока, — рекох, — а никад нисам чуо да се нешто предузело са предикаонице и против мрзовоље". ¹⁾ — "То би морали радити градски свештеници, — рече он, — сељаци не знају за мрзовољу; али, понекад, можда, ипак не би шкодило; била би то макар лекција за попову жену и за го-

¹⁾ Сад имамо од Лаватера одличну проповед на тај предмет, међу проповедима о *Књизи Јониној*.

сподина начелника". — Друштво удари у смеј, а са друштвом и парох, док се не закашља, и кашљем не прекиде наш разговор за неко време; после опет узе реч млади човек: „Ви назвасте зловољу пороком; ја бих рекао да је то претерано". „Никако". — одговори, — ако тим именом кр^{сти}мо оно чиме човек себи и своје ближњем шкоди. Зар није доста што једно другом отимамо и оно задовољство које нама срца понекад могу сама себи да учине? И кажите ми човека мрзовољног, а при том храброг, да мрзовољу своју крије, сам је сноси, ^и не рупи радост око себе! Или је зловоља можда пре једна нелагодност над нашим сопственим недостојанством, једно негодовање над нама самима, које је увек везано за неку завист, подбодено каквом глупом сујетом? Видимо срећне људе, које не усрећавамо ми, ^{али} ~~то~~ не подносимо". Лота се смешила на мене, јер је видела узбуђење са којим сам говорио; а једна суза у оку Фридрикиноме по^{сти}цијала ме је да наставим. — „Тешко онима, — рекох, — који се послуже моћју над нечијим срцем, да му ишчупају једноставне радости које из њега самог^и ничу! Сви поклони, све усрдности света не могу заменити тренутак радости из нас самих, коју нам загорчава завидљива нелагодност нашег тиранина".

Срце ми је било до врха пуно тога тренутка: успомене на много шта из прошлости тискале ми се у душу, и очи ми се напунише сузама.

„Кад би — узвикнух — ~~само~~ ^{тогда} ~~хтео~~ ^{хтео} сваки дан да себи говори: — Ништа друго не можеш за своје пријатеље, сем да им оставиш њихову рођену радост, и да им умножиш срећу, уживајући у њој с њима заједно; и, ако си кадар, да им улијеш капљицу ~~у~~ ^{олакшања} ~~кад~~ ^{кад} им душу мучи каква претећа страст или је разрива туга! — И кад се још обори последња и најјезовитија болест на створење, које си ти у данима цветања поткопао, и оно лежи бедно, изнемогло, око му

друге среће не можемо за дано, него
још једно

гледа равнодушно у небо, мртвачки зној му ~~ча~~ избија на бледом челу, ти онда стојиш пред постелем као проклет, дубоко осећајући да са свим својим имањем не можеш помоћи, а изнутра те кида страх, и све би дао да умирућем створењу улијеш капљицу оснажења, искрицу храбрости".

Сећање на једну такву сцену, којој сам присуствовао, наврело је на мене са свом силином, при тим речима. Са марамицом на очима напустих друштво, и тек ^{не} ~~Лота~~ ^{која} ~~која~~ ми довикну: "Треба да пођемо!" поврати ~~ме~~ ^{опет}. ~~Како~~ ^{она} ме је ~~она~~ ^{она} уснут прекоревала што сувише примам к срцу све што се догађа ~~да~~ ^{не} ~~ме~~ ^{тој} упропастити! ~~Да~~ Треба да се штедим! — Ох, анђеле! Тебе ради, морам живети!

6. јул.

Она је једнако крај своје умируће пријатељице, и увек је иста, увек оно присебно, милостиво створење које, куда год стигне, болове стишава и људе усређава. Била је синоћ у шетњи са Марцаном и са малом Амицом; ја сам знао да су отишле, удесио сам да се сретнемо, и онда смо шетали заједно. После подруг сата пешачења, стигосмо, приближавајући се граду, који ми је и дотле био драг, а сада ми је још хиљаду пута дражи. Лота је села на ниски зид, а ми стајасмо пред њом. Ја се обазрех, ах, и преда ме изиђе оно време када ми је срце било тако усамљено. „Драги студенте, — рекох, — од тога доба нисам се више одмарао у твоје хладу, нисам те, у хитном мимопролажењу, каткад ни погледао“. — Спазих у тај мах, доле, да се мала Амица пење, веома важно, са чашом воде. ~~И~~ Окренух се Лоти, и осетих све што у њој имам. Међутим, стиже Амица. Марца хтеде да прими чашу: „Не! — викаше дете, са особито слатким изразом. — Не, прво ћеш ти, Лотице, пити!“ Мене

је толико усхитила истина и доброта, којом је дете то рекло, да своје осећање нисам могао дружичије изразити него ^{у њега} подига^{ти} дете са земље, и ^{да га пољуби} љубећи га својски све док није почело да виче и да плаче. — „Шта сте то учинили!“ рече Лота. — Ја ~~сам~~ се збун^{ио}. — „Ходи, Амице, — настави она, узевши дете за руку и поведавши га низ степенице. — Хајде, уми се на свежем извору. Брзо, брзо! Све ће онда проћи“. — Стојећи тако и гледајући како мала девојчица марљиво трља образе мокрим рукама и како је уверена да ће чаробна изворска вода спрати сву за^мрљаност и спречити срамоту да израсте ружна брада, и пошто Лота ^и рече: „Сад је доста!“ дете и даље ревносно настављаше да се мије, као да више вреди много него мало. — Кажем ти, Виљеме, нисам ~~никогда~~ са више респекта присуствовао ^{крштењу} крштењу. И кад се Лота опет испела, дошло ми је да се ба^счим на колена пред њу, као пред неким про^{ро}ком, који је актом освећења спрао кривицу целе једне нације.

Нисам се могао уздржати да те вечери, радостан у срцу, не испричам догађај једном човеку, у коме сам се надао да ^{ћу} наћи смисла за све човечанско, ~~као~~ ^{као} човека од разума; али, како сам настрадао! Он рече да је Лота лоше поступила, да децу не треба којечим обмањивати; сличне ствари бивају повод многих заблуда и сујеверица, од којих децу из^ирана треба чувати. — Тада мени паде на ум да је код тога човека пре осам дана било крштење; зато сам охутао; а у срцу сам остао веран истини: са децом се морамо опходити као што се са нама опходи ^{Бог} Бог, који нас најбоље усрећава кад нас пушта да се тетурамо у пријатној обмани.

8 јул
~~Што смо ти деца! Колико се отимамо за таквим~~ ^{сваком!} ~~Што смо ти деца! — Ми смо~~ ~~инотали~~

Они не сагласни

Иза о

у Валхајм, а даме су се ^{ог}невезле. За време наших ^ешетњи учинило ми се да у Лотиним прним очима... ^{Ja} ~~Ја~~ сам будала, опрости ми; али, требало би да их видиш, те очи!... Да будем кратак, (јер ми се очи склапају од сањивости), дакле, даме беху ушле у кочије, а около стојасмо млади В., Селштат, Одран и ја. Разговарале су ~~сама~~ кроз врата кочије ~~са~~ ^с ~~мне~~ ²⁹⁹ ~~мо~~, дакако, били помало лакомислени и ветропири. Ја сам тражио Лотине очи; ах! оне су ишле од једног до другог ~~али~~, на мене, мене, мене, који сам сâм и резигнирано стојао, нису пале! — Моје јој је срце хиљаду пута ~~рекло~~ ^{рекло} збогом! А она ме није видела! Кочије прођоше, ~~и~~ суза стојаше у моме оку. Гледао сам за кочијама, и видео како се налит у Лотиној коси промолило кроз ~~врата~~ ^{то} се она окренула да види, ах, мене!... Драги пријатељу, у тој неизвесности лебдим; то ми је утеха: можда се за мношћу осврнула! Можда! — Лаку ноћ! О, што сам ~~ти~~ дете!

10. јула

Требало би да видиш како глупо изгледам када се у друштву о њој говори! А тек када ме запитају како ми се она допада! — Како ми се допада? Смртно мрзим ту реч. Какав би био тај човек коме се не би Лота допала, коме не би испуњавала све мисли, сва чуства! Допадати се! Недавно ме је неко питао како ми се допада Осман!

Vij

11. јула

Госпођи М. је веома ^{пала} ~~због~~ ^{због} ~~тога~~ ^{тога} ~~што~~ ^{што} ~~патим~~ ^{патим} са Лотом. Ретко је виђам код моје пријатељице, а данас ми је приповедала особит догађај. — Стари М. је себични, хуласти шкртац, који је своју жену, за живота, својски мучио и свега лишавио; али, жена се, ипак,

и она

на неки начин знала помоћи. Пре неколико дана, ~~кад~~ је лекар рекао да јој нема живота, позвала је свога мужа (Лота је била у соби), и овако га ословила: „Морам ти признати једну ствар, која би после моје смрти могла изазвати забуне и неприлике. Ја сам ^{нигда} водила кућу, уредно и штедљиво колико је ~~мог~~ било могућно; али, ~~ти~~ ^{нећеш} ми опростити ^{нећеш} што сам те ~~крив~~ тридесет година ^{око} обмањивала. Ти си, у почетку нашега брака, одредио био једну незнатну своту за кухињско снабдевање и остале домаће издатке. Кад нам је домазлук ојачао, посао се проширио, није било могућно склонити те да ми недељну своту према околностима повисиш; укратко, ти знаш да си и у ~~оно~~ време кад су издатци били највећи тражио да изиђем на крај са седам форината ^{на недељу}. Ја сам их узимала без приговарања, а недостатак сам попуњавала из пазара, пошто нико није слутео да ће домаћица поткрадати касу. Нисам ни у чему расипала, и отишла бих мирно у вечност и без овог признања, да није оне која ће после мене водити кућу, и која можда ~~неће~~ ^{не би} умеи да себи помогне, ~~ја~~ ^{нећеш} ти непопустљиво тврдити да је прва твоја жена добро изилазила на крај“.

Разговарао сам са Лотом: како се невероватно даје завести човечји ум, како не подозрева тамо где ^{стиче се} седам форината, а очигледан је двапут већи ~~трошак~~. Али, познавао сам и сам људе, који се не би чудили да им се у кући нађе пророкова кантица са вечитим уљем.

13. јул

Не, не заваравам се! Читам у њеним прим очима право ~~саопштење~~ ^{саопштење} за мене и моју судбину. Јест, ~~ја~~ ^{не} осећам, и у томе смем да се ослоним на своје срце, да ~~не~~ — о, смем ли, могу ли исказати небо ~~и~~ тим речма? — да ме она воли!

4*

↓ разумевање

↓ да мора бити нешто скривенога

динацију; ~~ако сам тога~~ познато ~~вам~~ је ~~свима~~ да је ^{говек} одвратан човек. Мајка моја волела би да постанем активан, кажеш. Натерало ме то на смеј. Зар нисам и сада активан, и зар, у основи, није свеједно, да ли бројим грашак или сочиво? Све у свему, ~~узето у целини, само је беспослица, и човек~~ који кулчи за љубав других, за новац или част, а не осећа да му је то властита страст, властита потреба будала ~~је~~ у сваком случају.

24. јула

Пошто ти толико много држиш до тога да не запустим пртање, милије ^{зајем} ми било прећи преко ~~те~~ ствари, него ~~да~~ ти ^{кажем} како већ давно мало што радим.

Никад нисам био срећнији, никад ми осећање за природу, до најмањег камичка, до травчице, није било пуније и топлије, па, ипак, — не знам како да се изразим — моја снага предочавања веома је слаба, све ми плива и трепти пред душом, тако да нисам кадар ухватити опрт; али, уображавам, кад бих имао глине или воска, створио бих нешто. Па ћу и узети глину, ако ^{још} ~~тако~~ потраје, и месиху — па ма испали колачи!

Лотин портре почињао сам трипут, и трипут сам се осрамотио; то ми је у ^{толико} више криво што сам пре неког времена имао среће у ~~портрету~~ сличности. Направио сам најзад њену силуету, и са тим ћу да се задовољим.

25. јула

Хоћу, драга Лота, све ћу збринут и ~~не~~ ^{успешно} дајте ми још више налога, и што чешће! Једно вас молим; не посипајте песком цедулицу коју ми пишете. Принесох је јутрос брже боље устима, и поче да ми вруска под зубима.

~~ако сам тога~~ ^{дајте ми још више налога} ~~и човек за брзо збрину~~ ^{најзад} ~~не~~ ^{са својом} ~~својом~~ ^{за новог или за тога, он је}

26. јул

Већ сам неколико пута ~~доносио одлуку~~ да је ређе виђам. Да, али ко ће то одржати! Свакога дана подлежем искушењу и обећавам свечано: сутра ћеш изостати; а кад дође јутро, пронађем увек недољив разлог, и док сам се окренуо, већ сам код ње. Или ми она увече рекне: „А сутра ћете доћи?“ ~~и ја~~ би онда могао изостати? Или ми да неки налог, и ја сматрам да је у реду да јој лично однесем одговор; или је леп дан, па пођем у Валахајм, а кад сам већ тамо, онда је само пола часа до ње! ~~Близу~~ Близу сам одвише у атмосфери — пак! ето ме тамо. Баба моја причала је бајку о магнетном ~~броду~~ ^{магнетном броду}; дође ли му нека лађа одвише близу, оде све гвоздено са ње: клинци излете, а бедни људи ~~се паде~~ ^{сипају} под гомилама ~~оружаних~~ ^{сипају} дасака.

30. јул

Алберт је дошао, а ја ћу отићи. ^И да је најбољи, најплеменитији човек, коме бих био готов у сваком погледу да се подредим, ипак је неподношљиво имати га пред очима као поседника толиких савршенстава. — Посед! — Доста, Виљеме, вереник је ту! Ваљан и љубазан човек, према коме мораш бити добар. Срећом, нисам био при дочеку! Срце би ми препукло. Он је, уосталом, толико поштен да у моме присуству још ниједаред није пољубио Лоту. Бог нека му то плати! Морам да га волим због ~~успеху~~ ^{успеху} ~~успеху~~ ^{успеху} према девојци. ~~Успеху~~ ^{Успеху} ~~успеху~~ ^{успеху} али, ~~и~~ ^и слутим да ће то више бити дело Лотино него дело његових осећања; ~~и~~ ^и у томе су жене лукаве, и имају право: ако могу задржати у доброј слози два обожаваоца, на корист им је, премда то ретко бива могућно.

Међутим, не могу Алберту одрећи поштовање. Његова мирна спољашност живо одудара од немира у мом карактеру, који се не да сакрити. Он ~~није~~ ^{је врло}

поштовања отиша

Тасман је прена
мени;

же покораване неизбежним судбинама. Нисам, заиста, мислио да ~~би ти могао~~ имати слично мишљење. Строго узевши, имаш право. Једно само, добри мој! У свету се ретко свршава са или-или; осећања и начини поступака истичу толико прелазних постепености колико их има између прџастог носа и носа као кљун у јастреба.

Нећеш ми, дакле, замерити ако цео твој аргументат примим, а ипак наставим да тражим прокрадања између или ~~и~~ или.

Или, кажем ти, имаш наде на Лоту, или је немаш. Добро! У првом случају гледај да истераш остварење наде, гледај да ти се редом испуне све жеље; у другом случају, прибери се и гледај да се отресе једног ~~нижњег~~ осећања који ће ти истрошити сву снагу! — Драги мој, то је добро речено, и — лако речено.

А зар можеш тражити од несрећника, чији живот постепено али неизбежно изумире под једном подмуклом болешћу, можеш ли од њега тражити да једним ударом ножа учини крај мукама? ~~Зар~~ ~~то~~ Исто зло које му снаге прождире ~~и~~ лишава ~~и~~ храбрости да се од ~~њ~~ ослободи?

Додуше, могао би ми сличним једним поређењем одговорити: Зар човек не пристаје да му одсеку руку, пре него што ће због плашљивости и оклевања цео његов живот доћи на коцку? ~~и~~ Ја не знам!... А сада да се више не кољемо поређењима. Доста то — да, Виљеме, дође мени тако тренутак неке храбрости која скочи и хоће да отресе, али онда — кад бих само знао куда — отишао бих радо.

Увече.

Дневник мој, који сам неколико дана био запустео, нашао ми се данас опет у рукама, и ја сам задивљен како ~~ми~~ тако свесно, ~~и~~ корак по корак,

у све то ^{ушао!} ~~стичу~~, како сам увек јасно гледао на своје стање, а ипак поступао као дете, како га и сад јасно видим, а ипак још нема изгледа да ствари пођу на боље.

10. август

Живот би ~~и~~ могао бити најбољи, најсрећнији, кад ја не бих био будала. Не стичу се тако лако дивне ~~куну~~ ~~уопштавајуће~~ околности, као што су ~~ве~~ у којима се ја сада налазим. Ах ~~једна~~ ~~јестина~~ је истина да једино из срца долази срећа. ...! Бити члан једне љубазне породице, бити вољен од старца као син, од деце као отац, и од Лоте! — Да онда честити Алберт, који ниједном ђудљивом непристојношћу не помућује моју срећу, који ме окружава срдчним пријатељством, коме сам, после Лоте, најмилије створење на свету! Право је задовољство, Виљеме, слушати нас кад ~~се~~ шетамо и између себе о Лоти разговарамо: ништа смешније на свету од тог односа, па ипак, често ми се због тога пуне очи сузама.

Прича ми тако он о њеној честитој мајци, како је на самртној постељи предавала Лоти кућу и децу, а њему препоручивала Лоту, како од тога времена неки сасвим друкчији дух живи у Лоти, како је у старању око домазлука и у озбиљности постала права мајка, како ниједан трен њеног живота не пролази без активне љубави, без рада, а ипак је при том никад не напуштају њена живост и веселост! — А ја корачам поред њега, берем цвеће по путу, слажем га брижљиво у киту, и — бацам га у реку која туда тече, и гледам за њим како лагано клизи на таласу. — Не знам да ли сам ти писао да ће Алберт остати овде, да ће му двор, где је веома омиљен, дати неко место са пристојним приходом. Што се тиче реда и вредноће у пословима, мало сам их видео који би му били равни.

Околности из којих се узима духићова,

12. августа

Сигурно је да је Алберт најбољи човек под небом. Јуче сам имао једну особиту сцену са њим. Дошао сам био да се поздравим, јер ме је повукао да изађем у планину, одакле ти сад и пишем — и, шетајући горе-доле по његовој упали, упаде ми у очи његов пиштољ. — „Позајми ми пиштољ на пут“, — рекох. — „Немам ништа против, само ако ћеш се потрудити да га сам напуниш; код мене виси тек рогоз“. — Ја га скидох, а он је даље говорио: „Откако ми је једаред моја предострожност неучтиво напакувала, не волим више да имам са њим никакву посла“. — Био сам радознао да чујем догађај. „Скоро сам три месеца, — причао је он, — живео код пријатеља на селу, држао пар ненапуњених терцерола, и спавао мирно. Једаред, једно кишно поподне, седео сам докон, и не знам откуд ми паде на ум: могли би нас напасти, могли би нам терцероли требати, могли бисмо . . . ти већ знаш. . . Дадох их, дакле, слуги да их очисти и напуни; а он, удари да чаврља са девојкама, да их плаши, и, Бог зна на који начин пушку окине, још са набијачем у цеви, а набијач удари једној девојци кроз мишић на десној руци, и разбије јој палац. Имао сам да платим за јаукање, и још за лечење, и од тога времена остављам празно све што је пушка. Шта је, молим те, предострожност? Опасности се не даду одређивати. Док не дође до тога његових „додуше“, јер, зар се не разуме само по себи да свако опште правило има изузетке? Али, тај је човек толико за правду и закон, да чим мисли да је рекао нешто пренагљено, опште, полу-истинито, не престаје да измисли, модифицира, одузима и додаје, док најзад ништа више од ствари и не остане. И поводом горње ствари био је добро упало у расправљање; ја сам најзад престао да га слушам,

2 сав, како бек

изузетке! „Додуше“ —

(Свако да памти своје грехе до смрти, итд.)
покренио неке бубе у глави, једним наглим гестом, прислонио цев пиштоља на чело изнад десног ока. „Пфуј! — рече Алберт, спуштајући моју руку са пиштољем, — чему то?“ — „Није напуњен,“ — рекох. — „Па и тако, шта ћеш са тим?“ — одговараше он нестрпљиво. — Не могу себи да представим како човек може бити таква будала да се убија; сама та мисао изазива у мени одвратност. „Како људи, — повиках ја, — да би о једној ствари могли говорити, одмах морају да кажу: то је глупо, то је мудро, то је добро, то је зло! А шта то треба да значи? Јесте ли ~~никога~~ ради испитали унутрашње везе у неком поступку? ~~Уисте~~ *Јесте* ли сигурно ~~извести~~ *извести* узроке због којих се нешто десило, због којих се морало десити? Да ~~свако~~ *свако* не бисте били тако ~~бранили~~ *бранили* са својим пресудама“.

„Допустићеш ми, — рече Алберт, — да неки поступци остају порочни, без обзира на основу којих мотива су изведени.“

Ја слегах раменима и допустих му то. — „Али, драги мој, — наставих, — има и ту неколико изузетака. Истина је, крађа је порок, али човек који полази у крађу да би себе и своје спасао од ~~финансијских~~ *финансијских* заслужује ли тај човек сажаљење или казну? Ко ће први дићи камен ~~против~~ *против* ~~чужег~~ *чужег* мужа који, у праведном гневу, жртвује своју неверну жену и њеног инфамног заводника? ~~Против~~ *Против* девојке која ~~у заносу једног тренутка, у неодољивим радостима љубави заборави на себе?~~ *у заносу једног тренутка, у неодољивим радостима љубави заборави на себе?* И ~~своји~~ *своји* закони, ти педанти хладне крви, дају се узбудити, и уздржавају се од кажњавања.“

„То је нешто сасвим друго, — одговараше Алберт, — ~~јер~~ *јер* човек кога понесу страсти, губи снагу свести, и он се сматра као пијан, као с ума сишао.“

„Ах, ви мудри људи! — узвикнух ја, насмејавши се. — Страст! Пијанство! Лудило! Мирно и без сачеташћа стојите ви, морални људи, и карате пијаницу,

у сврху од глади

гнушате се безумног, пролазите мимо као свештеник, ~~и~~ захваљујете Богу као фарисеј што нисте као један од оних. Ја сам више но једаред био пијан, моје страсти нису никад биле далеко од лудила, и ја се не кајем ни за које од тога двога; ~~јер сам~~ ^{ја сам} полако дошао до уверења да су, од вајкада, сви изванредни људи, који су давали велико и на изглед немогућно, морали бити проглашавани за пијане и луде. Али, досади слушати и у обичном животу узвике: Тај је пијан, тај је шенуо! скоро за сваким, после колико толико слободног, племенитог, неочекиваног дела. Стидите се, ви трезвени! Стидите се, ви мудри!"

"То је сад опет једна од твојих буба, — рече Алберт. — Ти у свему претераш, или бар у овом случају немаш право, кад самоубиство, о којем је сада реч, сравњујеш са великим делима, док се оно не може сматрати ничим другим, до слабошћу. Јер је заиста лакше умрети, него ~~да~~ ^{сиромаштво} подносити живот пун мука."

Ја сам гледао да разговор прекинемо; јер ~~не~~ ^{немам} ~~никоји~~ ^{артист} ~~оружје~~ ^{који} ~~може~~ ^{не може} ~~тано~~ ^{покиће} истерати из присебности као кад ми неко дође са безначајним општим местом у тренутку кад ја говорим из свег срца. Али, сабрао сам се јер сам то већ често чуо, и чешће се због тога једио, и одговорио сам Алберту са извесном живошћу: „Ти то називаш слабошћу? Молим те, не дај се ~~развести~~ ^{навести} привидношћу! Смеш ли ти назвати слабошћу кад један народ, који стење под несносним јармом тиранина, одједаред узавре и покида ланце? ~~Човек~~ ^{Човек} који у ужасу да му је пожар дохватио кућу, осећа напетост, свих својих снага, и са лакотом носи терете које у мирном стању не може ни да крене; или ~~онда~~ ^{онда} ~~у~~ ^у беснилу уврећености насрне на шесторицу и савлада их? — треба ли те људе слабима назвати? И, драги мој, ако је напор снага, зашто би пренапрегнутост била

Како бург за давања не је
изврши матор укола саобраћајне
могућности јер: Тај је пијан! тај је шену!

противно од снаге?" — Алберт ме погледа и рече: „Нека ти не буде криво; али, примери, које наводиш, као да уопште не спадају овамо.“ — „Може бити, — одговорих; — већ ми је више пута пребацивано да начин комбиновања граничи понекад ~~како меко~~ ~~и некако~~. Да видимо да ли можда на неки други начин можемо себи представити како је на души онеме који се решио да збаци са себе иначе пријатни терет живота, ~~да~~ само ако саосећамо, можемо имати част да говоримо о некој ствари.“

„Човечја природа, — наставих ја, — има своје границе; она може подносити радост, тугу, бол, до извесног степена, и подлеже кад се тај степен пређе. Не пита се, дакле, да ли је неко слаб или јак, него да ли може издржати меру свога страдања, било морално или телесно; ја налазим да је исто тако чудно рећи: да је кукавица ко себи живот одузима, као што би непристојно било рећи да је кукавица онај ко умире од опаке грознице.“

„Парадоксно! — веома парадоксно!“ — узвикну Алберт. — „Не баш толико колико ти се чини, — одговорих ја. — „Дозволићеш ми, смртном се болешћу назива оно што тако нападне на природу да ~~ја~~ се снаге делимично сасвим истроше, а делимично тако онеспособе за дејство, да нису више у стању ~~да~~ ~~издрже~~ никојом срећном револуцијом повратити обично кружење живота. И онда, драги мој, да то применимо и на дух. Погледај како на човека, у његовој скучености, делују утисци, како се утврђују у њему идеје, док га најзад једна све већа и већа страст не лиши мирног расуђивања, ~~и~~ не упропасти га. Узалуд спокојни и разложни човек прелази преко стања несрећника, бадава га соколи! Баш као што здрав човек, крај постеље болесника, не може болеснику улићи ни најмањи део својих снага.“

Алберту се то чинило сувише уопште ~~речено~~ ~~изложено~~. Ја га подсетих на једну девојку која се недавно

утопила, и понових му њену историју. — „Добро, младо девојче, које је одрасло у уском кругу домаће запослености, у свакодневно одређеном раду, које није могло очекивати других задовољстава сем да недељом, у мало по мало набављеном парадном оделу, и са себи равнима прође у шетњи по граду, можда сваког великог благодана мало поигра, а између тога, живи и искрено стучествујући у ствари, да који час проћаска са својом суседом новодом какве свађе или каквог оговарања — ватрена природа те девојке осетиле је и даје неке интимне потребе, које се ласкањем од стране мушкараца још повећавају, њене раније радости постепено јој дотуку, док најзад није ништа на човека коме ју је неодољиво повукло једно непознато осећање, у које отада полаже све своје наде, заборавља сав свет око себе, не чује, не види, не осећа ништа сем њега, њега јединог, чезне само за њим, за њим јединим. Непокварена празним уживањима јавне превртљиве сујете, њу је жеља вукла право циљу; хоће да буде његова, хоће у вечној вези да нађе сву срећу која јој недостаје, да има уједињене све радости за којима је чезнула. Понављана обећања, печат невиности на свим њеним надама, смела миловања, која су умножавали њене пожуде, обузели јој сасвим душу; лебдећи је у некој заглашеној свести, у предосећању свих радости, и у запетости највишег степена најзад је испружила руке да обгрли све своје жеље... Љубавник је тада напушта... Обамрла, без свести, стоји она пред понором; око ње је све у тами, нема наде, нема утехе, нема слутње; напустио ју је онај у коме је једино осећала своје биће. Она не види простран свет пред собом, не види оне многе који би јој губитак могли надокнадити, осећа се сама, напуштена од свега света — и слепа, сабијена у теснац ужасном бедом свога срца, стрмоглављује се, да би муке своје угу-

шла у ~~једну~~ смрти која ће ~~кривом~~ све обухватити.
— Ето ти, Алберте, то је историја многих људи!
И реци сада да ли то није ~~болест~~? Природа не
може да нађе излаз из лавиринта замршених и су-
протних снага, и човек мора да умре. Тешко оном
ко може да гледа и ~~каже~~: ~~ва~~ Будала! Да је мало
причекала, да је пустила да време учини своје,
очајање би се стишало, а нашао би се ~~и~~ и други,
који би је утешио. ~~ва~~ То је баш тако као кад би
неко рекао: Будала, умире од грознице! Да је
причекао док му снаге ојачају, сокови се поправе,
узбуна крви се стиша, све би добро било, и он би
још и данас живео.”

Алберт, коме поређење још једнако није било јасно, још је нешто приговарао; између осталог, да сам говорио о једној ~~пријателјској~~ девојци, и да он још увек не схвата како би ~~могао бити оправдан човек од разума~~, који није ограничен, ~~и~~ који више ствари обухвата погледом. — „Мој пријатељу! — узвикнуо сам, — човек је човек, а оно мало разума што може да има то или слабо или никако не долази у обзир, кад страст почне да бесни и кад границе човечанске природе притисну, ~~да каже~~. Шта више... али, други пут о томе!“ — рекох и маших се шешира. О, срце ми је било препуно! — И ми се разиђосмо, не успевши да један другог разумемо. Као што на овоме свету нико никога лако не разуме.

15 август

Извесно је да једино љубав чини човека
потребним у свету. Ја осећам да би Лоти тешко
пало да мене изгуби; а деца ~~да се не враћају~~
~~немају~~ да ја свако сутра опет морам доћи. Излазио
сам данас ~~на улицу~~ да удесим Лотин клавир; али,
нисам стигао да што урадим, јер су деца навалила
на мене због неке приче, а и Лота је ~~сама~~ казала да
им учиним по вољи. Ја сам им секао и делио хлеб

Вертер.

откриву
65
Vij
жвару; кад лепршање и шум живота око мене при-
~~лазе~~ моју пажњу земљи, и кад ми маховина
која отима храну мојој чврстој стени, и жуква, која
расте низ јалов пешчани брежуљак, ~~отварају~~ у скри-
вени, жарки и свети живот природе. — како сам све
то примао и затварао у срце, осећао се у том
пресутом изобиљу као да сам Бог, и дивни облици
бескрајног света пролазили су кроз моју душу и ожив-
љавају све. Окружавала су ме огромна брда, про-
валије су лежала преда мном, а бујице се сурвале
у њих; реке су текле испод мене, и шума и пла-
нина су одјекивале; видео сам како недокучне силе
делају и стварају између себе у дубинама земље,
а над земљом и под небом кипте родови свакојаких
створова, и све, све је настањено хиљадустрким
облицима живота. На најзад људске заједнице, у
заштити кућица, гнездо до гнезда, и владање њи-
хово над пространим светом по својој памети! Јадна
будало, ти који све тако омаловажаваш, зато што су
тако мали! Од неприступачних планина, преко
пустоши у које нога није крочила, до на крај не-
познатог океана хуји дух вечитог стварача, и радује
се сваком зрну прашине које га чује, и које живи.
— Ах, тада, како често сам са крилима ~~маког~~ неког
ждрала, који је нада мном летео, чезнуо за обалом
неизмерног мора, да из пенушаваг пехара бескрај-
ности испијем раскошну животну сласт, и да за
тренутак само осетим у скученој сили својих груди
кап од блаженства оног бића, које све у себи и
кроз себе ствара.

Ох, брате, и само сећање на те часове годи ми.
Сам тај напор да она неизрецива осећања вратим,
поново искажем, подиже моју душу изнад ње саме,
и чини да двоструко осећам стрепњу од стања у
којем сам сада.

Размакло се испред моје душе, као завеса, и
позорница бескрајног живота ~~мене~~ се пред мојим

ствара

очима у понор вечито отворена гроба. Можеш ли за нешто рећи да *јесте*, кад све пролази? све прокотрља брзином олуја, тако ретко истраје до краја ~~оке~~ ^{оке} снаге свога бича, ах! ено га, отргнуто струјом, ~~загњурено~~ ^{загњурено} о стену размрскано! Нема једног тренутка који не би гутао тебе и твоје око тебе; а нема тренутка кад и ти ниси рушилац, кад не мораш да будеш рушилац: најбезазленија шетња бива по цену живота хиљаду црвића, један корак разорава целу мучну грађевину мрави, и нога сабија читав један мали свет у сраман гроб. Ха! не дира мене у срце велика ~~дретка~~ ^{дретка} беда света, валови који вам носе села, земљотреси који вам ~~лупају~~ ^{лупају} градове; мени поткопава срце она прождирућа и расточавајућа сила која лежи сакривена у свеприроди, која ништа није створила што не би разоравало и суседа до себе и себе. ~~ома~~ ^{ома}. И тако ~~једна~~ ^{једна} срћем у страху, ~~се~~ ^{се} небом, земљом и њиховим стваралачким силама око себе. Не видим друго до једно чудовиште које вечито прежива.

21. августа

Узалуд пружам руке за њом, изјутра, кад се после тешких снова једва разабирем; узалуд је тражим ноћу, у постељи, кад ме неки срећни, невини сан обмануо да седим крај ње на ливади, држим њену руку и обасипам је хиљадом пољубаца. Ах, кад ~~сада~~ ^{сада} још пола у заносу снајим да је нађем и у том се разбудим — поток суза пробија из мога пригушеног срца, и ја плачем неутешно, идући мрачној судбини у сусрет.

22. августа

~~Твоје~~ ^{Твоје} несрећа Виљеме! Моје активне снаге се растројиле у једну беспокојну немарност, не могу да сам беспослен, а не могу ~~ништа~~ ^{ништа} не радим. Има ~~мало~~ ^{мало} уображавања, немам осећања за при-

Немам ~~моћ~~ ^{моћ} да савладам ~~преиспитање~~ ^{преиспитање}

неки погон и ^{наредни} ~~неки погон~~ дан,
роду, а књиге су ми гнусне. Кад сами себи недо-
стајемо, недостаје нам све. Кунем ти се, понекад
желим да сам и надничар, само да ујутру, кад се
пробудим, имам ~~некад перспективу за сутрадан~~,
неки нагон, неку наду. Често завидим Алберту, кад
га видим до ушију заривеном у акта, и уображавам
да би ми било добро кад бих био на његовом месту!
Неколико пута ми је већ и синуло кроз главу да
пишем теби и министру и молим за оно место у ^{при}
посланству, које ми, како ти кажеш, не би одрекли.
И ја мислим да не би. Министар ме ~~одавно~~ ^{одавно} воли, ^{огувек}
и дуго ми је стављао на душу да се посветим не-
ком послу; за час два се и ја загрејем за ту мисао.
А после, кад се поново сетим ствари, и падне ми
на ум басна о коњу, који пошто му је додијала
слобода, пушта да на њ баце седло и опрему, и
јашу га док га не ~~сатаре~~ — онда не знам шта би
требало да чиним. — И, драги мој, није ли моја
тежња за променом стања једно унутрашње, нела-
годно нестрпљење, које ће ме свугде прогонити?

28. август

Истина је, кад би се моја болест ~~да~~ излечити,
ови људи би то учинили. Данас ми је рођендан, и
већ у саму зору ^{примио} ~~примио~~ сам пакетић од Алберта.
При отварању ^{одмах} ~~одмах~~ ми паде у очи једна од бле-
до црвених трака, која је Лота носила кад сам
се упознао са њом, и за ~~коју~~ сам је неколико пута
од то доба молио. Приложене су биле и две књиге
на дванаестини табака, мали Ветштајнов ~~Омни~~
издање које сам толико пута желео, да не бих у
шетњи вукао са собом Ернестов. Ето, видиш, тако
они излазе на сусрет мојим жељама; тако ~~истра~~
~~жађују~~ ~~моје~~ ~~сигне~~ ~~услуге~~ ~~пријатељства~~ ~~које~~ ~~имају~~
хиљаду пута већу вредност од блештавих поклона,
чиме нас сујета даривача понижава. Љубим ову
~~паметливу~~ по хиљаду пута, и са сваким дахом ср-

Воз
чем успомене на блаженство, којим су ме били преиспунили оно неколико срећних, неповратних дана. Виљеме, то је тако — и ја се не буним — цветање живота је само привиђење! Колико тих цветања прође, не оставивши за собом трага! У колико се цветова заметне плод, а како мали број тих плодова узре! Па, ипак, има их доста; па, ипак, о, мој брате! — бива да узреле плодове пренебрежимо, презремо и, неокушане, остављамо да иструкну.

Збогом остај! Лето је дивно; често се попнем на воћку, у Лотин^е воћњаку, са дугом мотком за обарање, и домашам крушке на врху. Она стоји доле, и прима крушке ~~над њом~~ ја спуштам.

30. августа

Несрећниче! Зар ниси будала? Не обмањујеш ли сам себе? Чему та бесомучна, бескрајна страст? Немам другу молитву до молитву њој; мојој се машти не јавља више никоја слика сем њене, и све у свету око себе видим само у односу према њој. То ми и пружа по који срећан час — док опет не морам да се откинем од ње! Ах, Виљеме, ~~на што ме ово срце често гони!~~ ~~Када сам поседео са њом, два три часа, и наживао се њеног стаса, њеног понашања, небесног израза њених речи, а онда, једно за другим, сва чула у мени напрегну, потајни ми пред очима, једва још чујем, и нешто ме дочепа за гушу као убица из заседе~~ срце моје, дивљим ударима хоће да олакша мојим збуњеним чулима, а само још повећава њихову забуну, — Виљеме, ја често не знам да ли сам на свету! ... И — ако понекад не превлада сета, и Лота ми не допусти бедну утеху да немир свој исплачем на њеној руци — ја морам да бежим, морам што даље! И лутама онда Бог зна куда по пољу! Радост је за мене тада пентрати се по ~~старом~~ брду, пробијати пут кроз

Експрими

↓ куда буре
ово моје срце! — Пошто

← *живицу каде ме трече, Криво*

— 71 —

непроходну шуму, кроз трње које ме раскида! Буде ми тада мало лакше! Мало! И кад понекад паднем успут од умора и жеђи, понекад, у дубокој ноћи, кад пун месец нада мном стоји, ~~у~~ у усамљеној шуми *у сепгнет* седном на неко криво израсло дрво да израњеним табанима буде колико толико лакше! ~~И~~ онда, изнемогло миран, заспим у прво свитање! О, Виљеме, усамљени стан у ћелији, одело од ~~српне~~ и бодљикави појас, то би било ублажење за којим душа моја гине. Збогом! Не видим овом јаду други крај него гроб. *→ лакше*

у костурени
3, септембар

Морам даље одавде! Хвала ти, Виљеме, што си моју колебљиву одлуку учинио пресудном. Већ се четрнаест дана носим мишљу да је оставим. Морам отићи. Она је опет у граду, код једне пријатељице. А Алберт ... *и* ... Морам отићи! ~~Морам даље одавде!~~ *м*

10, септембар

Каква је то ноћ била, Виљеме! Нема сад ништа што не бих могао претрпети. Нећу је више видети! О, што ти не могу пасти око врата, и са хиљаду суза и усхићења теби, добри мој, изразити осећања која јуришају на моје срце! Седим, ето, грабим ваздух у себе, гледам да се умирим, очекујем јутро, ~~у~~ коњи ће бити ту са изласком сунца.

Ах, она спава мирно, и не мисли да ме никада више неће видети. Откинуо сам се; био сам доста јак да у разговору, који је трајао два сата, не одам своју намеру. И, Боже мој, какав разговор!

Алберт ми је био обећао да ће одмах после вечере ~~доћи~~ са Лотом у башту. Ја сам стојао на тераси, под високим кестеновима, и гледао сам за сунцем, које је, за мене, сада последњи пут залазило над љупком долином, над питомом реком. Ко-

Сини

лико сам пута стојао ту са њом, и гледао исти тај приказ! А сада? — Ходам горе-доле по алеји коју сам толико волео; нека скривена симпатична црта држала ме је на томе месту често и пре него што сам Лоту познавао; и како смо се радовали, кад смо, у почетку нашег познанства, открили узајамну наклоност за то место, ~~које је~~ доиста једно од најромантичнијих међу разним ~~и~~ уметности ~~и~~ ~~воденим~~ местима ~~што~~ сам ~~их~~ видео. ~~и~~ ~~које~~

Прво, између кестенова, имаш изглед — ~~а~~ сећам се, писао сам ти, мислим, већ много о томе како човека после опколе високи зидови од букава, и како, због суседног шумарка, алеја постаје још мрачнија, док се најзад све не сврши у једном затвореном просторићу, око ~~кога~~ лебди сва гроза усамљености. Још осећам како ми је угодно било кад сам први пут ушао ту, у само подне: слутио сам у потаји каква позорница блаженства и бола то још има да буде.

Уживао сам једно пола сата у чежњивим слатким мислима ~~и~~ ~~растављањем~~ ~~и~~ ~~покојно~~ ~~виђење~~, кад чух да се њих двоје пењу ~~по~~ тераси. Потрчах им у сусрет, и са језом дохватих њену руку и пољубих је. Таман смо се испели, а месец искочи из цбуновитог брежуљка; говорили смо о разним предметима и неосетно смо се приближавали мрачном кабинету. Лота уђе и седе, Алберт до ње, и ја; али, немир мој није ми допуштао да седим; устадох, коракнух, стадох пред њу, ходах овамо онамо, седох ~~и~~ опет: језовито стање. Лота нас је упозорила на лепи ефект месечине, која је, ~~на~~ крају букових зидова, осветљавала целу терасу пред нама: диван поглед, у толико ~~француски~~ што нас је свуд наоколо окружавао дубок сутон. Ћутали смо, а после извесног времена отпоче она: „Никада не могу да шетам по месечини, никада, ~~и~~ да ми не дође мисао на моје покојне, да не ~~пауза~~ на мене осећање смрти,

~~и~~ ~~у сусрет~~ ~~дојде~~
и расстављању и о новом виђењу,

будућности. Постојаћемо! — настави она гласом ~~на~~ *gubne ose-*
~~дивнијет осећања~~ — али, Вертере, да ли ћемо се опет *kaivotina*
наћи, познати? Како вам се слуги? Шта велите?" —

„Лота, — рекох ја, пруживши јој руку, и са очима
које су се пуниле сузама, — видећемо се опет: овде *и*
~~и~~ тамо опет ћемо се видети!" — Нисам могао даље.
— Виљеме, зашто ме је она морала то питати онда
кад сам у срцу носио тај језовити растанак!

„И да ли драги покојници знају о нама, — настав-
љаше она, — да ли осећају да их се с топлотом љубављу
сећамо кад нам је добро? Ах, лик моје матере ве-
чито лебди око мене када у мирно вече седим међу
њеном децом, међу мојом децом, кад се окупе око
мене као што су се око ње окупљала. И када у
такав час са чежњивом сузом к небу ~~и~~ пожелим
да мајка може на тренутак загледати како држим
реч коју сам јој дао у часу ~~у~~ *када* умирања: да ћу бити
мајка њене деце, са каквим осећањем ~~ја~~ *и* тада гово-
~~ри~~ *им*: „Опрости ми, мила мајко, ако им нисам оно
што си им ти била! Ах, ~~ја~~ *и* ја чиним што год могу;
они су обучени, нахрањени, ~~и~~ *и* што је више од
свега тога: неговани и вољени. Кад би могла виде-

ти нашу слогу, драга светеце, ти би са најтоплијом благодарношћу величила Бога, кога си у последњим најгорчим сузама молила за добро твоје деце".

То је казала. О, Вијеме, ко може поновити то што је казала! Како може хладно, мртво слово представити тај небесни цвет духа! Алберт јој упале благо у реч: "То вас одвише потреса, драга Лота! Ја знам да је ваша душа ^{вас} ~~прото~~ одава тим идејама, али вас молим!" — "Алберте, — рече она, — ја знам да никада нећеш заборавити вечери када смо заједно седели за малим округлим столом, отац био на путу, а малишане смо послали да спавају. Ти си често имао код себе неку добру књигу, али је ретко долазило до тога да нешто и прочиташ, — ~~Зар није оштите са материном дивном душом~~ ^{ако не} било више од свега? Она лепа, блага, весела и увек вредна жена! Бог зна за моје сузе; ~~када~~ сам се често у постељи бацала пред њега: да ме учини њој равном."

није јој
Зар
у њој м
сузама

"Лота! — повиках ја и бацих се пред њу, узевши њену руку, и поквасио је хиљадом суза, — Лота! Божји благослов је над тобом, и дух твоје мајке!" — "Да сте је познавали, — рече она, стиснувши ми руку, — Она је била достојна да је ви познајете!" Мени се чинило да од миља нестајем. Никада није изречена нада мном крупнија, поноситија реч. А она настављаше: "И та је жена морала у цвету живота умрети, кад јој најмлађи син није био ~~ни~~ ^и шест месеци стар! Болест њена није дуго трајала: болесница је била мирна, предана; само су јој деца била бол, особито најмање. Кад је крај већ био близу, рекла ми је: Доведи их горе! ~~Ја~~ ^{Ја} сам их увела, оне мале, који ништа нису знали, и најстарије, који су били изван себе; и ~~кад~~ ^{когда} су тако стојали око постеље, мајка је подигла руке и над њима се молила Богу, и онда их редом пољубила, и казала да изиђу, а мени рече: ^{Буди} ~~Буди~~ им мајка! — Ја

јој

пружила руку као задржављу. — Многа одстава

сам joj на то пружила руку. — Много обећаван-
кхери, — рекла је, — Срце матере и око матере. Ја сам *odetabam*
по твојим сузама захвалности често видела да ти
осећаш шта је то. Имај, дакле, то за браћу и за
сестре, и за оца свога верност и послушност жене!
Оца ћеш тешити. — Запитала је за оца; он је био
изишао да би пред нама сакрио неподносиву тугу, *Tugo*
коју је осећао; бол тога човека просто ~~је~~ кидао.

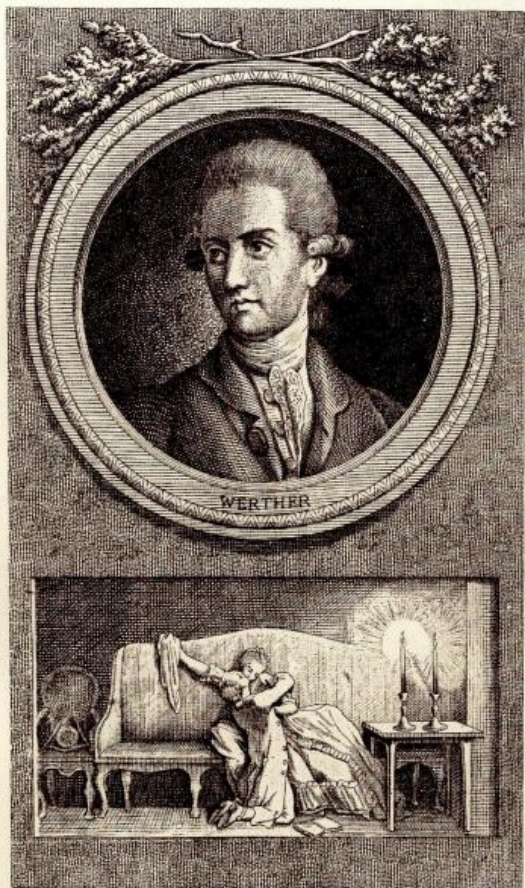
„Алберте, ти си био у соби. Мајка је чула да
неко хода, питала је и позвала те к себи, и знаш
како је гледала тебе, па мене, утешеним мирним
погледом, што смо срећни, што ћемо заједно бити
срећни!“ ~~Мирни~~ Алберт је био сав збуњен, а ја
нисам знао за себе.

„Вертере, — поче она, — и та жена је морала
умрети! Боже, кад неки пут помислим, како човеку *огнесу*
најмилије, ~~однос~~ и нико не осећа бол тако љуто
као деца; она су се још дуго жалила да су црни
људи однели маму!“

Лота устале, а ја се пробудих и стресох; али
остао сам седећи и држао њену руку. — „Да идемо!
рече она; — време је“. ~~Хтела је да извуче руку, а~~
ја је стегох јаче. — „Опет ћемо се видети, — узвик-
нуо сам, — наћи ћемо се, ма у којем облику ћемо се
познати. ~~Ја иди, иди, разо, — говорио сам себи,~~
па, ипак, кад бих морао казати: За увек! не бих из-
држао. Збогом, Лота! Збогом, Алберте! Опет ћемо
се видети!“ — „Сутра, мислим!“ — додаде она шаљиво.
— Ја сам осећао то сутра! Ах, она није знала,
кад је руку своју извукла из моје. ~~Одоше але-~~
јом из баште, а ја сам стојао, гледао за њима кроз
месечину, па се бацих на земљу и исплаках се, и
скочих и истрчах напред на терасу, и видех још
тамо доле, у сенци високих липових дрвета, како
њена бела хаљина светлуца према баштенским вра-
тима, испружих руке, и хаљине нестале.

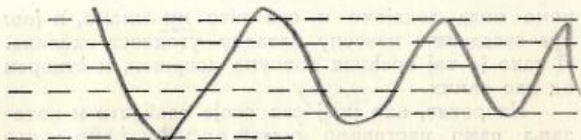
✓ ~~Алберт је задржио и уздице ју је и говорио: Јасно,~~
и били смо срећни. —

✓ ~~Идем, рекох, идем право,~~

Звуча Квиста

20. октобра 1771.

Јуче смо приспели овамо. Посланик је нешто ~~сабрао~~ ^{савио} ~~повући~~ ^{повући} ће се неколико дана. Кад само не би био тако немио човек, било би све добро. Видим, видим, судбина ми је тешка искушења доделила. Али, не губимо храброст! Ведро расположење све сноси! Ведро расположење? Обузима ме смеј, како ми је та реч дошла у перо. Ах, мало ~~де~~ ^{да} ~~чини~~ ^{чини}ла би ме најсрећнијим под сунцем. ~~Наша~~ ^{Наша} док ~~је~~ ^{је} други, са мало своје снаге и талента ~~баш~~ ^{баш} преда мнош у блаженом самозадовољству, ја очајавам о својој снази, о својим даровима? Добри Боже, који си ми све то поклонио, зашто ниси ~~боже~~ ^{боже} задржао половину од тога, а мени дао самопоуздање и ~~смир~~ ^{смир}.

Стрпљења! Стрпљења! Виће боље ~~дир~~ ^{дир} ти, драги пријатељу, имаш право. Откад се из дана у дан вртим међу светом и видим шта они раде и како они живе, много боље стојим и сам са собом. Наравно, зато што смо ~~и~~ ^и тако створени, сравњујемо све са собом, и себе са свачим; срећа и јад наш леже у предметима са којима смо у заједници, и према томе нема ништа горе од самоће. ~~Наша~~ ^{Наша} машта, гоњена својом природом да се уздиже ~~кра~~ ^{кра} ~~на~~ ^{на} сликама песничке уметности, развија ~~један~~ ^{један} ред бића навише, где смо ми најниже, и тако нам све ван нас изгледа лепше, свако сем нас ближе савршенству. И то бива сасвим природно. Често осећамо да нам ~~не~~ ^{не} недостаје, а баш то што нама недостаје, тако нам често изгледа, има неко други,

у прегледу

село, и ја сам се ^{одрести} ~~отимао~~, да не бих морао још више
жучи гутати због даљих бесмислица.

А томе сте криви сви ви, ^{дошле} који сте ~~после~~ при-
чали док нисам ушао у јарам, и који сте ми толико
певали о активитету! Активитет! Ако немам право
кад кажем да више ^{дате} уради онај који кромпир сеје
или ~~једи~~ у варош да прода жито, готов сам да још
десет година сатрем на галији, за коју сам сада
прикован!

Па онда господска сиротиња, па досада међу
гнусним светом који се овде виђа! Болест њихова
због рангова, стражарење и мотрење да један
другом за корачић испредњачи; најјадније, најбед-
није страсти, сасвим голе. Ту ти је, на пример, једна
жена, која свакоме приповеда о своме племени ^и
својој земљи, тако да сви странци морају мислити:
„То је луда, која је ко зна шта уобрази- ^{ла}
ла ~~нешто~~ свога племства и на добар глас своје ^{око}
земље“. Али, има ^{оно} нешто још горе: та иста жена
није нико други него писарева ћерка овде у сусед-
ству. ~~Видиш ли~~ Видиш ли, ја не могу да схватим људски
род, који има тако мало духа, и тако се ~~проналази~~

Додуше, драги пријатељу, ^{ја} сваки дан ^{когда} опажа-
м како је будаласто друге ценити по себи. И зато
што тако много посла имам сам са собом, и што је
ово срце тако бурно... ах, остављам радо друге
да иду својим путем, кад би само и они хтели мене
оставити на моме.

Што ме највише дражи, то су ^{когда} ~~фаталне~~ грађанске ^{односи}
прилике. Знам, додуше, исто тако добро као ма
ко други, колико је нужна разлика између сталежа,
колико користи прибавља баш самом мени; али,
нека ми се не испречи баш тамо где бих, на овој
земљи, могао уживати још мало радости, још који
трачак среће. Упознао сам се недавно, у шетњи,
са неком госпођицом Б., са једним милим ство-

рењем које је задржало веома много природности ~~посред крутог~~ живота. Допали смо се једно другом у разговору, и ја сам при растанку молио за дозволу да је смем посетити. Она ми је ту дозволу дала тако искрено, да сам једва чекао згодан момент да јој одем. Госпођица није одавде, и станује у кући једне ~~тетке~~ ^{дочке} тетке. Физиогномија старе даме није ми се допала. Обраћао сам јој много пажње, речи моје махом су њој биле упућиване, и за мање од пола сата прилично сам испипао оно што ми је госпођица касније и сама признала: да драга тетка у својој старости оскудева у свему, имање јој је никакво, такав јој је и дух, сав ослонац лежи јој у низу предака, сва јој је заштита у рангу којим се окружила као оградом од врљика, и сва јој је наслада да са свога спрата презриво гледа на грађанске главе. Кажу да је у младости била лепа и да је пустила да живот прође као игра опсена; неколико младића је измучила својом упорношћу, а у зрелијим годинама је ~~она~~ погнула главу у послушности пред једним старим официром, који је, под тим условом и уз пристојно издржање, провео са њом ~~десет~~ ^{двадесет} век, и умро. У ~~десетом~~ ^{двадесетом} веку она се нашла сама, и не би је нико гледао, да јој нећака није тако мила девојка.

8. јануара 1772.

Какви су то људи, којима је сва душа у церемониалу, чије тежње и снови годинама иду само за тим, како да се једном ~~столицом~~ ^{венецијом} ~~венецијом~~ ^{за столицу}. А не може се рећи да су то људи који би иначе били сасвим беспослени: не, напротив, рад се гомила, баш зато што ситне ~~неприлике~~ ^{неприлике} сметају у отаљавању важних ствари. Тако је прошле недеље, при санкању, било погађања и све задовољство је пропало.

*то, за красом, уздицају се за
својом бивше преле пролеће.*

Будале, не виде да ствари не стоје до места, и да они који имају прва места, — тако ретко играју прву улогу! Зар је један краљ којим управља секретар? И ко је уопште први? Онај, рекао бих, који друге превазилази, јер има толико силе или лукавства да њихове снаге и страсти преже у извођење својих планова.

20. јануара

Пишем вам, драга Лота, у соби једне просте сеоске механе, у коју сам се морао склонити испред велике олује. Откада се потезем у бедном ~~писану~~ Д., и међу страним, моме срцу сасвим страним светом, није ми ~~дошао још ниједан~~ тренутак, ниједан, када би ми срце налагало да вам пишем; а сад у овој колеби, у овој самоћи, у овој оскудности, и кад ми снег и град ~~босне~~ по прозорима, овде сте ми ви били прва мисао. Чим сам ступио унутра, јурнуше на мене ваша слика, успомена на вас, о, Лота, тако свете, тако топле! Добри Боже, први срећни тренутак поново!

Када бисте ме видели, моја добра, у читавом роју разонода! Како су ми сува и неосетљива чула! Да ми је бар један тренутак пуног срца, један час блаженства! Ништа! Ништа! Стојим као пред орманом ~~репитера~~, и видим како се, те ту, те тамо, помичу човечуљци и њихова кљусанца, и питам се често да ли то није оптичка варка. ~~И~~ ~~а~~ играм уз остале, или, боље речено, терају ме да играм, као марионета, и понекад ~~ухватим~~ ~~суседа~~ за дрвену руку, и ужаснем се. Увече, решавам да ћу се зором науживати изласка сунца; али ~~се~~ не дигнем ~~се~~ из постеље; а дању се надам да ћу се вечером радovati месечини, па останем у соби. Не знам право зашто устајем, зашто идем на спавање.

Његов министар, а зар један министар којим управља његов

Квасца, који ми је ^{уостравао} ~~кретао~~ живот, нема више; драж, због које сам у дубоку ноћ бдио, пропала је; ^{а грешао} ~~та~~ која ме је зором из сна будила, нестало је.

Једно једино женско створење ^{овде} ~~сам~~ нашао, неку госпођицу ~~на~~ Б.; она је налик на вас, драга Лота, ако ~~ко~~ на вас може бити налик. „Гледај само, — рећи ћете, — овај се сад дао на комплиментисање!“ То није сасвим нетачно. Од неког времена сам веома учтив, јер не могу друкчије; пун сам вицева, и даме кажу: нико не зна тако лепо да хвали као ја, (и да лаже, додајете ви; јер без тога не пролази, разумете ли?) Хтео сам говорити о госпођици ~~на~~ Б. Она има много душе, и сва та душа гледа из плавих очију. Друштвени положај који заузима, ~~је~~ досадан јој је, и не задовољава ниједну жељу њеног срца. Она чезне да изиђе из метежа и граје, и ми често фантазирамо о сеоским сценама непомућене среће, ах! и о вама! Колико пута мора да се поклати пред вама! Не мора, него од добре воље, тако радо ~~да~~ слуша о вама, воли вас. ^{Умико}

О, да ми је да седим крај ваших ногу, у драгој, ~~својој~~ собици, а мали наши љубимци да се цигљају око мене, и кад се ларма учини вама одвише велика, ја да их са неком страшном бајком ућуткам и окупим ^{свој} ~~крај~~ себе.

Сунце давно запада над снегом покривеним крајем, мећава је прешла, а ја — опет се морам затворити у свој кавез. — Збогом! Је ли Алберт крај вас? И како ~~је~~ Бог нека ми опрости ово питање!

8. фебруара

Осам дана траје већ најодвратније време, а мени то добро чини. Јер, откад сам овде, није грануо ниједан леп дан ~~а~~ да ми га неко није покварио или ^{зајургао} ~~огледао~~. А кад својски пада киша, или бесни мећава, или је зиморожава, или се топи снег, ха! мислим,

У писму, са коју издати велику осетљивост умерава
које претеране идеје о деловању, о утицaju на друге људе,
о учесности у постојању — 86 — још не постоје као

код куће не може бити горе него напољу, или
обратно, и тако ми је онда по вољи. Ако се ујутру
роди сунце и обећава леп дан, не могу да не уз-
викнем: „Ево, опет, једно добро од Бога, које људи
могу једно другом закинути! Нема тога што они
не би једно другом закидали. Здравље, добро име,
веселост, одмор и окрепљење! И већином из глу-
пости, непознавања и чужости, и, ако њих слушате, све
са најбољом намером. Пао бих понекад на колена
и молио их да не бесне тако поамно међу оним
што им је најрођеније.

Бескваша, бескваша,

17. фебруар

Бојим се, мој посланик и ја нећемо се још дуго
моћи трпети. Тај је човек ~~скроз и скроз~~ несносан.
Његов начин рада и отаљавања послова тако је
смешан, да ја не могу да приговарам, а не могу
да не приговарам, и не могу да понеку ствар не
урадим по својој глави и на свој начин; то њему,
природно, никада није право. Ради тога ме је недавно
тужио на двору, а министар ме је, додуше веома
благо, али ипак укорео, и ја сам већ био решен
да дам оставку, кад ми стиже од њега приватно
писмо, писмо, пред којим сам клекао, и поклонио
се узвишеном, племенитом и мудром духу у њему.
Имају одличну велику осетљивост умерава, које пре-
теране идеје о деловању на послове поштује као
лепу младачку храброст, и зато их не жели искоре-
њивати, само ублажити и упутити онамо где је право
место да се даду осетити, и где могу учинити
снажно дејство! И заиста, осам дана осећао сам се
јачи, и са собом измирен. Спокојство душе је дивно

*) Из дубоког поштовања према одличном господину,
отклоњено је из ове збирке то писмо и још једно, које се
даље спомиње, јер се сматрало да смелост публикавања не
би могла извинити ни најтоплија захвалност читалаца.

Бити одређено

самар, радост над самим собом
и чиста радост. Само, кад та драгоценост, прија-
тељу, не би била и толико ломка колико је лепа
и скупочена!

20. фебруар

Бог нека вас све благослови, драги моји, и нека
вам даје све оне добре дане које мени ускраћује!
Хвала ти, Алберте, што си ме обмануо: чекао сам
на вест о дану вашег венчања, и решио био да
тога дана свечано скинем Лотину силуету са зида,
и сахраним је међу остале хартије. Овако сте вас
двоје сад већ пар, а њена слика је још овде! Нека,
~~даже~~ и остане! А зашто и не? Ја знам да сам и
ја крај вас, да сам и ја, не сметајући теби, у Ло-
тином срцу, да имам, јесте, имам у њему друго
место, и хоћу и морам то место задржати. О, по-
махнута бих кад би она могла заборавити... Ал-
берте, у тој мисли лежи пакао. Алберте, збогом!
Збогом, анђеле небесни! Збогом Лота!

15. марта

и она
Имао сам неприлику, која ће ме одавде отерати.
Шкрипим зубима од гнева! До ђавола! ~~Бого~~ *Бого* *не* *може* *бити*
~~више не може бити~~, а криви сте једино ви, који
сте ме покрстицали, терали, и мучили да заузмем
место које ~~ни~~ *није* *било* *до* *ћуди*. Сад сам ја нашао
што сам тражио, сад сте и ви нашли што сте тра-
жили! И да ~~не~~ *не* *би* *опет* *рекао* *да* *моје* *претеране*
идеје све кваре, ево ти, драги господине, једна
прича, разговетна и јасна, као што би је неки кро-
ничар забележио.

Гроф Ц. воли ме, одликује ме, то је познато,
то сам ти већ сто пута казао. Јуче сам био његов
гост, баш на дан када се, увече, скупља код њега
~~ноблесанс~~ *на* *које* *је* *мислио*, а није ми никада

државно, сопствено и јавно
на које је мислио

за мене.

дотле упало у очи да ми ~~свадбени~~ ту не спадамо. Добро. ~~Видео~~ сам код грофа, а после обода ~~ше-~~тали ~~само~~ горе доле по великој сали; разговарао сам са њим, са пуковником Б. који је дошао касније, и тако се примакло време кад друштво почиње да стиже. Ја се, ~~једина~~ ничему не досећам. У то уђоше премилостива госпођа од С., са својим господином супругом, и са благоизлеженом гушчицом ћерком равних груди и ~~фина~~ утегнутог струка, и ~~разрогачише~~ en passant, у чуду своје високопле-~~мене~~не очи и ноздрве. Како је мени та нација од срца одвратна, мислио сам ~~одмах~~ да се опростим, и једино сам чекао да се гроф ослободи гнусног нагваждања, кад у то уђе моја ~~грофица~~ Б. Увек ме мало такне у срце, кадгод је видим, и зато сам једноставно остао; заузео сам место иза њене столице, и тек сам после неког времена опазио да говори са мном мање отворено него иначе, са извесном збуњеношћу. Пало ми је то у очи. Да ли је и она таква као сав тај народ! Помислих, уједо ме нешто, и хтедох отићи; па, ипак, остадох, јер сам желео да је извиним, и нисам веровао, и још сам добру реч од ње очекивао, и — што ти је драго. Међутим, накупило се друштва. Барон Ф., са целом гардеробом, ~~подевши~~ од епохе крунисања Франца I; дворски саветник Р., али овде in qualitate господин од Р., са својом глумом женом, и од. Да не заборавимо лоше ~~фурнираног~~ Ј., који недостатке своје старо-франачке гардеробе допуњује новомодним крпама. Долазе на гомиле, ја разговарам са некима од познаника, који сви сасвим лаконски одговарају. Помислио сам, па сам онда пазио само на моју Б. Нисам приметио да се жене у дну дворане нешто дошаптавају, да је то нешто после пошло уокруг и међу људе, да је госпођа од С. говорила са грофом, (то ми је све госпођица Б. после причала), док се најзад гроф не упути мени, и не повуче ме у дуб-

Копировао

и што даје.

њење прозора. — „Ви знате, — рече он, — наше чудновате прилике: друштво је незадовољно, чини ми се, што вас види овде“. — „Ја ни за што на свету не бих хтео, екселенцијо, — упадох ја, — молим по хиљаду пута за опроштење; требао сам раније на то мислити; ја знам, ви ћете ми опростити ту недоследност. Хтео сам се мало пре опростити, неки зао дух ме је задржао“ — додадох ја, смеשהи се и поклонивши се. — Гроф ми је стегао руке са једним осећањем који је све изражавало. Ја се полако измакнем из отменог друштва, изиђем, седнем у кабриолет, одвезем се у М., да тамо са брежуљка видим залазак сунца, а да уз то прочитам у Омиру дивну песму како Улиса угости одлични свињари. ✓

Вратио сам се ^{у гост}увече, на вечеру; у гостионици их је било веома мало, и ти су се коцкали на једном углу стола, позаврнувши столњак. У то уђе унутра ~~човек~~ А., скине шепир, погледавши ме, приђе к мени и рече тихо: „Ти си имао неприлику?“ — „Ја?“ рекох. — „Гроф те је отерао из друштва“. — „Нека их носи ђаво! Мени је било драго што сам доспео на свеж ваздух.“ — „Добро је што ти није до тога стало! Једи ме само што се већ свуд ~~у свакој~~ ^{у свакој} препричава“. — Тада тек поче ствар да ме пече. Како је ко долазио за сто, погледао ме. „Зато те гледају!“ мислио сам. И то ме је отровало.

Данас ме, ~~на сваком кораку, чак и~~ сажаљевају;
а чујем да завидљивци триумфују и кажу: „Ето, чему
води охолост оних који се због мало своје главице
прецењују и мисле да смеју прећи преко свих
друштвених правила!“ Шта ти ја знам какво још
срамно бенетање... Дође човеку да нож зарије
себи у срце, ~~јако да се самосталности није~~ ни је
драго, хтео бих ја видети онога ко може отрпети
да за њим говоре питкови који имају неко преи-

↓ Нова се о ³недавностите како е
иша се, које,

муштво над њим; кад им је брбљање празно, ах! онда је лако одманути руком на њихов разговор.

16. март

Хајка је на мене одасвуд. Данас сам срео госпођицу Б. у алеји; нисам могао да је не ословим и да јој, чим смо се мало удаљили од друштва, не кажем да ме је заболело њено понашање пре неки дан. — „О, Вертере! — рекла ми је она срдачним тоном, — зар сте моју забуну могли тако протумачити? ~~Како~~ ^{би, који} познајете моје срце! Шта сам ја претрпела за вас, од тренутка када сам ушла у дворану. Ја сам све ~~претрпела~~ ^{претрпела} сто пута ми је било на језику да вам кажем. Ја сам знала да ће госпође од С. и од Т. пре ~~да се враћу~~ ^{најусамније} са својим мужевима, него што ће остати у вашем друштву; ја сам знала да се гроф не сме због вас замерити — и сад сва та ларма!“ — „Како, госпођице?“ — рекох и сакрих свој ужас; јер све што ми је ~~Адам~~ ^{Адам} јуче рекао поче у том тренутку да ми струји кроз жиле као кључала вода. „Шта ме је то већ до сада стало!“ — рече мило створење, а сузе ~~му~~ ^{му} стојаху у очима. ~~Има~~ ^{Има} Ја нисам више владао собом, био сам готов да јој се бацим пред ноге. ~~„Објасните ми!“~~ ^{„Објасните ми!“} — узвикнух. Сузе јој потекоше низ образе. Био сам изван себе. Она је брисала сузе, не трудећи се да их сакрије. ~~„Моју тетку познајете, — отпоче; — она је била присутна, о, каквим је очима све посматрала! Вертере, ја сам синоћ морала и издржати и придику због мога општења са вама; а сутра ме морате слушати да вас омаловажавају и понижавају, а само упола сам вас могла и смела бранити.“~~ ^{да издржати} ^{там}

Свака реч коју је говорила, пролазила ми је као мач кроз срце. Она није осећала какво би милосрђе било да ми је све то прећутала; додала је још како ће се даље сплеткарити, како ће једна врста људи триумфовати, како ће се у потаји весе-

и мисли, а још

лити и радовати казни моје обест^(3a) и мова^{2a} подцењивања осталих, што ми већ давно пребацују. Чути све то од ње, Виљеме, и гласом најистинитијег саучешћа — био сам поништен, а у себи сам још и сад разјарен. Чисто сам желео да се неко усуди да ми нешто пребаци, па да сјурим мач у њега; крв да ми је видети, па би ми било лакше. Ах! стотину пута сам ~~проучао~~^{ао} дохвати^{ао} нож, и при-^{V ga} дављеном овом срцу отвори^и одушку. Прича се о једној племенитој пасмини коња, који, кад су одвише угрејани и трком уморени, инстинктивно сами себи разгризају жилу, да би одахнули, да би лакше дисали. Тако је често и са мном: да ми је да отворим себи жилу која би ми дала вечну слободу!

24. марта.

Дао сам оставку на двору, и надам се, биће уважена, а ви ћете ми опростити што нисам претходно тражио дозволу од вас за тај корак. Тако је дошло да морам одавде, а знам све што бисте ми имали рећи да ме наговорите на остајање, дакле — испоручи то мојој матери на згодан начин, у неком сосу! Сам себи не могу да помогнем, па нека се онда мајка измири са тим да и њој не могу помоћи. Дабогме да ће је заболети. Таман јој је син ухватио добар кас ка тајноме саветнику и посланику, кад, одједаред, стој, и води животињицу натраг у шталу! Ви сад узмите случај како хоћете, комбинујте могућности под којима сам могао и требао остати; доста то, ја одох; а да бисте знали куда ћу, овде је кнез **, коме се много допада моје друштво, па ме је, чувши за моју намеру, молио да пођем са њим на његово имање, и тамо да проведем лепо пролеће. Бићу остављен сам себи и својој вољи, тако ми је обећао; а пошто се нас двоје, сем једне тачке, слажемо, покушаћу на добру срећу, и отићи ћу са њим.

~~НАКНАДНО.~~

Naknadno

19. април.

Хвала ти за оба писма. Нисам одговарао, јер сам овај лист оставио на страну, док не дође мој отпуст из двора; бојао сам се да ће се мати моја можда обратити министру, и сметати мојој намери. А сад је свршено, отпуст ми је ту. Нећу да вам кажем како су ми га нерадо дали, и шта ми све министар пише; поново бисте ударили у ~~ламентације~~ *пеленаве*. Принц наследник послао ми је двадесет и пет дука-тата за опроштај, једном речју, то ме је до суза гануло; дакле, не треба ми од матере онај новац за који сам недавно писао.

5. мај

Сутра одлазим одавде, а пошто место мога рођења лежи свега шест миља од друма, свратићу да га видим, да се сетим старих срећно проснева-них дана. Ући ћу кроз исту ону капију, кроз коју се извезла моја мајка, са мнош, када је после смрти очеве напустила оно лепо и мило место, да се за-твори у досадном њеном граду. Збогом, Виљеме, а о мом походу чућеш.

V U

9. мај

Путовао сам у домовину са свом побожношћу једног поклоника; многа неочекивана осећања су наи-лазила на мене. Наредио сам да се зауставимо крај велике липе, која стоји на четврт сата од града према С.; изишао сам из кола, а постиљону рекао да тера даље, како бих, пешице, сваку успо-мену окушао понова, живо, како срце хоће. И онда сам стао под липу, која је некада, у дечачком мом доба, била циљ и граница мојих шетњи. Како је сад друкчије! Тада сам, у срећном незнању, чезнуо напоље у непознати свет, где сам се надао наћи

↙ *неаттачату свјетли*

^{droga}
срцу тако много хране, тако много насладе, испу-
нити и задовољити груди које чезну и жуде. А
сада се враћам из тог великог света, (о, прија-
тељу!) са колико промашених нада, са колико разо-
рених планова! — Видео сам опет пред собом пла-
нину, која је хиљаду пута била предмет мојих жеља.
Некада сам умео читаве сате седети овде и чез-
нути за оним са друге стране, губити се свом душом
у шумама, у долинама, које су излазиле пред моје
очи љупко сумрачне, и кад бих за тим, у одређено
време, морао натраг, како ми се тешко и силом
ишло са тог драгог места! — Приближавао сам
се вароши; поздрављао сам старе кућице по врто-
вима; нове су ми биле одвратне, баш као и друге
промене, које су међутим изведене. Ушао сам кроз
капију, и одмах сам се осетио свој. Драги прија-
тељу, нећу се упуштати у детаље, јер колико је год при-
мамљиво било тамо, толико би монотono испало у
приповетци. Решио сам био да ^{станујем} на тргу,
одмах крај наше старе куће. У пролазу сам опазио
да је школска соба, у коју је нека часна старица
уторивала наше детињство, претворена у ситни-
чарски дућанчић. Сетио сам се немира, суза, ~~није~~
~~није устајало~~ ^{није} ~~сести~~ ^{сести} духа, страха, које сам претрпео
у тој рупи. ~~У~~ На сваком кораку нешто занимљиво.
Ни хаџија у светој земљи не срета толика места
религиозног сећања, и тешко да му се душа тако
испуњава светим узбуђењем. ~~Е~~ Још једну ствар,
за хиљаду других. Ишао сам уз реку, до извесног
имања; то је био и иначе мој пут и место где смо
се, дечаци, вежбали у том чији ће на воду бачени
пљошћаци камен направити више скокова. Сећао сам
се живо: стојим и гледам за водом, са чудесним слут-
њама, пратим јој ток, замишљам авантуристичке
слике о крајевима куда тече, ~~брзо удари~~ у гра-
ницу своје маште; али, ипак, идем још некуда даље,
даље и даље, док се ~~не бих~~ сасвим изгубио у нази-

што је

LK

Vgerja

Tm

Сет и нека 90

на Којић

рању неке невидљиве даљине. — Ето, драги пријатељу, тако ограничени и тако срећни су били наши ~~оци~~ из старина, тако детињасто њихово осећање, њихова поезија! Кад Улис говори о неизмереном мору и о бескрајној земљи, то је тако истина, тако човечно, усрдно, уско и тајанствено. Шта ми вреди што ја данас, са сваки учеником, могу рећи да је земља округла? Човеку не треба више од неколико ~~неколико~~ земље да на њој ужива, а још мање да се под њом одмара.

Крејци

Корак

А сада сам овде, у кнежевом ловачком дворцу. За сада се још сасвим лепо живи са тим господином; он је ~~искрен и једноставан~~ искрен, ~~и једноставан~~ једноставан. Око њега су чудни неки људи, које ја никако не поимам. Рекао бих да нису лупежи, а опет немају изглед ни поштеносг света. Понекад ми се учине поштени, али, ипак, немам поверења у њих. Такође, жалим што кнез често говори о стварима које је само чуо или читао, и то још са оне тачке гледишта са које су му ствар други представили.

И још, кнез више цени мој разум и моје таленте него моје срце, које је, ипак, једини мој понос, које је искључиви извор свега, све снаге, свих блаженстава, свег јада. Ах! што ја знам, нека свако зна — моје срце имам ја једини.

25. маја

Нешто сам носио у глави, о чему вам нисам хтео ништа рећи док не буде изведено: сада, кад је пропало, могу и да кажем. Хтео сам у рат; то ми је већ давно на срцу. Зато сам пре свега и дошао овамо, јер је кнез ђенерал у армији. Приликом једне шетње открио сам му своју намеру, он је није одобравао; а ја се нисам могао оглушити о његове разлоге, јер ми је намера била пре буба у глави него страст.

11. јуна

Реци што хоћеш, не могу више да останем. Шта ћу ~~бити~~? Постаје ми досадно. Код кнеза ми је не може боље бити, па, ипак, немам своје душевно ~~расположење~~. У основи нема међу нама двојицом ничег заједничког. Он је човек од разума, али од сасвим простог разума; општење са њим не занима ~~колико~~ читање какве добро написане књиге. Остајем још осам дана, а онда ћу опет у лутање. Најбоље што сам овде урадио, ~~то~~ то су ми цртежи. Кнез има осећање за уметност, и имао би га и више, да га не скучавају ~~научна~~ наука и обична терминологија. Зашкрипим понекад зубима: ја га водим са топлом ~~импресијом~~ у природу и уметност, а он одједаред смисли да ће врло добро учинити ако се убатрга у разговор са неким жигосаним уметничким изразом.

16. јуна

Да, и нисам ништа друго до путник, до странствујући на овој земљи! А зар сте ви што друго и више?

18. јуна

Куда ћу? То ћу ти у поверењу открити. Четрнаест дана морам, ипак, још овде остати; а онда, убедио сам себе да желим посетити мајдане у ***; наравно да се у основи не ради о том; хоћу да ми Лота опет буде ближа, то је све. И смејем се свом рођеном срцу — и чиним му по вољи.

29. јула

Не, добро је, све је добро! . . . Ја — њен муж! О, Боже, који си ме саздао, да си ми то блаженство одредио, сав мој живот би био једна непрекидна молитва. Нећу да се препирем, и опрости

ми ове сузе, опрости ми моје узалудне жеље! Она, моја жена! Да сам могао загрлити најмилије створење под сунцем! — Жмарци ми пролазе кроз цело тело, Виљеме, кад је Алберт загрли око витког струка.

И смем ли рећи? А зашто не, Виљеме? Она би са мном била срећнија него са њим! О, он није тај човек, који ће испунити све жеље њеног срца. Један извесни недостатак у способности осећања, недостатак — узми како хоћеш! — Срце му није болохиво — о! — рецимо, при једном месту какве миле књиге, где се моје срце са Лотиним сретало; и у стотину других случајева, кад ~~гласно казујемо~~ своја осећања о делу неког трећег. Драги Виљеме!... Али, он је воли свом душом, а таква љубав... шта она све не заслужује!...

Досадан један човек ме је прекинуо. Сузе ми се осушиле. Расејан сам. Збогом, драги пријатељу!

4. августа

Није само са мном тако. Сви се људи разочаравају у својим надама, варају у својим очекивањима. Посетио сам ону добру жену под липом. Најстарији дечко је истрчао преда ме; његов радостан узвик је извео и мајку, која је изгледала веома утучена. Прва јој је реч била: „Добри господине, ах, Ханс, ми је умро. То је био најмлађи од ~~дечака~~.” Ја сам ћутао. „А мој муж, — рече она, — вратио се из Швајцарске, и није ништа донео; да није било добрих људи, морао би ~~просејати~~.” — Ја јој нисам могао ништа рећи, једино сам маломе нешто поклониио; она ме ~~мољаше~~ да примим неколико јабука, што и учиних, и онда напустих место тужне успомене.

21. августа

Док руком макнеш, ја сам опет други. Понекад као да дође да живне радост живота, ах, само за Вертер.

7

просиш, а ујутро се још и
радоваш од њега.

тренутак! Изгуби^h се тако у сновима, и не могу да се отресем мисли: А шта, ако би Алберт умро? Ти би^h ~~да~~ она би — и онда трчим за том утваром, док ме не одведе до по^hгора, од којих се стресам. T^h

Кад изи^hђем кроз капију, на пут којим сам се први пут возио по Лоту, да идемо на игранку, — како је све било сасвим друкчије! Све, све је прошло! Ни трага од пре^hлашњег света, ни једног откуцаја мога некадашњег осећања. Тако ми је као што би морало бити ~~духу~~, кад се врати у изгорели и разрушени свој дворaц, који је некада, као кнез пун снаге, сазидао и са свима даровима раскоши снабдео, па онда, ~~на~~ умирући, оставио са надом свом^h љубљеноме сину.

сени некој

3а септембра

Понеки пут не схватам како је ~~све~~ неко воleti, кад је ја волим, волим тако искључиво, тако топло, тако савршено волем, ништа друго не познајем, не знам, нити имам, до њу. T^h

4 септембра

Да, тако је! Као што ~~а~~ природа ^Тјесени, заје-сењује се и у мени и око мене. Моје лишће жути, а опало је већ лишће суседних дрвета. Нисам ли ти једном писао о неком сељачком момку, одмах како сам био дошао овамо? Распитао сам ~~е~~ о њему у Валхајму; рекоше, говори се да је отеран из службе, и нико није хтео даље о њему да зна. Јуче сам га случајно срео, на путу за неко друго село; ословио сам га, а он ми је испричао своју историју, која ме је двоструко и троструко потресала, као што ћеш лако разумети кад ти је препричам. Али, чему све то! Зашто не задржим за себе оно што ме плаши и тишти? Зашто и тебе жалостим? Зашто ти дајем увек прилике да ме сажаљеваш и да ме караш? Нека! Можда и то спада у моју историју.

L^h ^{ујутру} ^{моје} ^{неке} ^{све}

T^h окрете

Са извесном тихом жалошћу, у којој мислим да сам опазио мало страшљивости, одговарао ми је тај човек прво на моја питања; али, одмах затим, слободнији, као да је себе и мене одједаред препознао, признао ми је своје грешке, изјадао ми је своју несрећу. Кад бих могао, пријатељу мој, сваку његову реч изнети пред твој суд! Признао је, чак је причао са неком врстом насладе и среће због сећања, да се страст према његовој домаћици из дана у дан повећавала у њему, да најзад није знао, како се сам изразио, куда ће ~~и~~ главом. Није могао ни јести, ни пити, ни спавати; у гуши га је давило; радио је што није требао радити; што му је наређивано, ~~то~~ то је заборављао; био је као гоњен од злог духа; док једнога дана, знајући да је ^угоре у соби, није отишао за њом, боље речено, нешто га одвукло за њом. Она му није саслушала молбу, а он је онда хтеде силом савладати; не зна шта се са њим десило, и призива Бога за сведока да су му намере према њој увек биле поштене, и да му је највећа чежња била да се она уда за њега, да живот свој са њим проведе. Пошто је једно време говорио, поче одједаред да муца, као неко ко има још нешто да каже, а не усуђује се да то изговори; најзад ми је страшљиво признао, ~~које~~ ^{које} мале интимности му она дозвољава и какву близину му допушта. Два трипут је запео, понављајући најживље протесте: да он то не каже зато да би њу неваљалом учинио, као што се он изразио, да је воли и цени као и пре, да тако нешто није још прешло преко његових усана, и да ми је све то рекао само да ме увери да он није сасвим изопачен и безуман човек. — И ту сад, добри пријатељу, почињем ја опет стару своју песму, коју ћу вечито певати. Кад бих ти умео представити тога човека, како је преда мном стојао, како још преда мном стоји! Кад бих ти умео рећи све онако као што треба, да осетим како ми

Вона

↓ 7*

В је верба
својоме браку,

мора бити блиска ~~мојој~~ ^{мојој} ~~мојој~~ судбини! Али, доста, ^{како} јер ти знаш ~~и~~ моју судбину, знаш и мене, знаш ^и сувише ^{Vonda} добро шта ме вуче свима несрећнима, а особито овом несрећнику. ~~Е~~

Кад сам поново прочитао писмо, видео сам да сам заборавио испричати крај историје, који се међутим, после свега осталог, сасвим лако и погађа. Она се бранила од њега; дошао је на то њен брат, који је слугу већ одавно мрзео, ~~и~~ одавно желео да нестане из куће, јер се бојао да би са преудавањем сестре његова деца могла бити лишена наследства, ^{ћелале} које им овако, пошто је ^{својим} ~~сопственица~~ без деце, улива лепе наде, ^{изгубио} изгубио га је, дакле, одмах из куће, и ~~направио од ствари такоу трају~~ ^{направио} да домаћица, баш и да је хтела, не би више могла примити слугу к себи. Узела је другог; због њега се, ~~такође~~ ^{такође} кажу, свадила са братом; али, тврди се, ~~даће се~~ ^{даће се} за тога сад сигурно удати. ~~Он је~~ ^{он је} међутим, решен да то не доживи.

^{неугодно} ^{најбоље} Што ти ту причам, није претерано, није разнежено; чак смем рећи да сам слабо, слабо ^{слабо} пре-причао, да сам грубо препричао, излажући ствар са уобичајеним нашим моралним изразима.

Та љубав, та верност, та страст, није, ~~тако~~ ^{тако} песничка измишљотина; она живи, она се у највећој чистоти налази међу људима оне класе коју називамо сировом и необразованом. Ми „образовани“ — са образом божјим који се једва познаје! Прочитај историју побожно, молим те. Данас сам, пишучи ово, миран; видиш по мојој руци да не кључам и не мрљам као иначе. Читај, мој драги друже, и мисли при том да је то и историја твога пријатеља! Да, тако је било са мнош, и тако ће бити са мнош, а ја још нисам ни пола толико ваљан, ни пола толико срчан као тај сиромаш несрећник, са којим се једва усуђујем сравњивати себе.

5. септембра

Написала је цедуљицу мужу на село, где се он налази по послу. Цедуља је почињала: „Најбољи, најмилији, дођи чим узмогнеш, ја те очекујем са хиљаду радости.“ — Један пријатељ, који је, међутим, дошао у град, донео је вест да се Алберт, због извесних околности, не може још тако брзо вратити. Цедуљица је зато остала, и дошла је увече мени до руку. Ја сам је читао и смешио сам се; она ме запита: „Зашто?“ — „Какав божански дар је машта! — узвикнух ја. — Обмануо сам се за тренутак да је цедуљица мени писана!“ — Она прекиде; изгледа да јој се није допало, и ја сам заћутао.

6. септембра

Много је требало док сам се решио да скинем свој плави, једноставни фрак, у којем сам први пут играо са Лотом; био је већ и сувише неугледан. А дао сам себи направити други, исти као пређашњи: и јака, и поврнути рукави, и уз њега опет исти жут прслук, и жуте панталоне.

Ипак, некако, не чини исти утисак. Не знам — али, мислим да ће ми временом и тај постати драг

12. септембра

Неколико дана била је на путу, отишла по Алберта. Ушао сам данас код ње, у њену собу; ~~дига се~~ ^{целовала је} мени у сусрет, а ја јој пољубих руку са хиљаду радости.

Једна канаринка слете са огледала на њено раме. — „Нови пријатељ! — рече она, и домами тицу на руку; — наменула сам тицу мојим малишам. — Како је мила! Погледајте је! Кад јој дам хлеба, ле- прша крилима и тако учтиво кљуца. И љуби ме, погледајте!“

Наместила је уста, а животињица се тако умиљато припила уз слатке усне, као да је могла осетити блаженство које јој је пало у део.

„Нека и вас пољуби“ — рече она, и пружи му ^устицу. — Кљунић је прешао пут од њених уста до мојих; кључави додир је био као дах, слутња слатког уживања.

„Пољубац канаринкин, — рекох, — није сасвим без пожуде; она тражи храну, и, незадовољена, враћа се са празног миловања.“

„И једе ми из уста“, — рече Лота. И принесе ^итица неколико мрвица на уснама, са којих се смејала радост невино учествујуће љубави.

Ја окренух лице. Није требала то чинити, није требала дражити моју машту ~~и~~ сликама небеске невиности и блаженства, нити будити моје срце из сна, у који га понекад равнодушност живота уљуља! — Али, зашто не? ~~и~~ Она има толико поверења у мене! Она зна колико је волим!

15. септембра

Да побесним, Вијеме, што има људи, без смисла и осећања за оно мало ствари које на овој земљи још имају вредности. Ти знаш она орахова дрвета, под којима сам седео са Лотом код часнога пароха у Ст., оне дивне орахе који су ми, Бог је сведок, свакад испуњавали душу задовољством! Парохијски дом је са ~~оних~~ ^{бих} био тако интиман, тако пун хладовине! — Како је дивно било грање, па успомене, чак до оних часних пароха који су орахе пре много година засадили! Учитељ нам је често казивао једно име, које је чуо од свога деде: неки врло добар човек, вели се; успомена на њега ~~и~~ је ~~била~~ као света, под оним дрветима. А јуче су учитељу очи биле пуне суза, кад смо говорили о том да су дрвета посечена. — Посечена! Дође ми да се помамим! могао бих убити оно псето од

парохијско

и он дрветима

— говорио је
учитељ — била ми је

човека који је први ударио. Ја, који бих био ~~човек~~ кад би ми пар таквих дрвета стојало у дво-
ришту, па једно од њих да угине од старости, — ја сад морам то да гледам. Али, чуј при том ово, драги пријатељу! Шта значи човечје осећање! Цело село гунђа, и ја се надам да ће госпођа попадија осетити на маслу и јајима и ~~у осталом поверењу~~, какву рану је задала своје месту. Јер о ~~њој~~ је реч, о жени новог пароха, (наш стари парох је такође умро) ~~ј~~ једно суво, болешљиво створење, које има много разлога да не узима учешћа у свету, јер ни свет не узима учешћа у ~~њој~~ једна луда, која се издаје за учену, која се меша у ~~на-пре-~~ ~~стављање~~ канона, много ради на новомодној, морално-критичкој реформи хришћанства, над Лаватеровим занесењаштвом слеже раменима, има сасвим разорено здравље, ~~и~~ нема због тога ниједну радост на божјој земљи. Таква једна ~~креатура~~ је једино и била у стању да обори моје орахе... Видиш ли да не могу да дођем к себи! Представи себи: због опалог лишћа, двориште јој је нечисто и плесниво; дрвета јој заклањају светлост; а кад ораси сазру, бацају се дечаци камењем, и то јој дражи живце, то јој смета у дубоким размишљањима при оцењивању Кеникота, Землера и Михаелиса. Кад сам видео колико су незадовољни људи у селу, особито стари, питао сам: „Зашто сте допустили?“ — „Кад хоће кмет, овде код нас, — рекоше ми, — шта се може против?“ — Али, једно је бар испало по правди. Кмет, и парох, који је хтео да од буба у глави своје госпође, кад му већ чорбу не замашују, бар нешто друго има, њих двоје су измислили поделу ~~и~~ ~~ћар~~ између себе; али, о случају је сазнала Комора, и: Овамо с тим! ~~јер она~~ већ давно има ~~предмет~~ ~~свој~~ на онај део парохиског дома где су стојала дрвета; па ~~и~~ је онда ~~Комора~~ продала оном ко је највише понудио. Али, дрвета су посечена, ~~и~~

11 пре

мари за
својој

својој

Vga

управо

Комора

управо

посечена! О, кад бих био кнез, ја бих попадију,
учитеља и Комору... Кнез! — Ах, кад бих ја био
кнез у земљи, зар би ме се онда тицала дрвета у
мојој земљи!

10 октября.

Само прне очи да јој видим, и већ ми је добро! А што ме, ипак, срдито је: Алберт не изгледа да је тако срећан као што се... надао, као што сам ја... мислио бити... ~~Дакле~~ не волим да ~~присећем~~ ~~се~~ ~~прте~~, али, овде не могу да се изразим друкчије и, рекао бих, јасније.

12 окт

Осијан је прогнао из мога срца Омира. Какав је то свет, у који ме тај великан води! Путovati преко пустара кроз хуку олуја, који кроз дим магле и по тамној месечини води духове ~~своје~~ ^{своје} пути, кроз урлаву шумске реке, тамо од ~~никуда~~ ^{никуда} полу-разнесено јечање духова из њихових шпила и лелек смртно ојађене девојке над четири маховином покривена и травом обрасла ~~пробна~~ ^{пробна} камена пале ~~јунака~~ ^{јунака}, њене драгана! И ~~када~~ ^{када} ~~после~~ ^{после} ~~најем~~ ^{најем} њега, седог барда скиталицу, како по пространим пустарама тражи стопе својих отаца, и, ах! налази им надгробно камење, и онда, наричући, гледа у умилну вечерњу звезду, која се у узбуркано море сакрива, ~~о~~ ^оживе тада у ~~јунаковој~~ ^{јунаковој} души времена прошлости, када је још љубави зрак светлио опасностима храбрих, и месец обасјавао венцима украшену, победоносну њихову лађу, ~~и~~ ^и ~~читам~~ ^{читам} дубоку тугу на његовом челу, видим последњег, остављеног великана како ~~се~~ ^{се} сав изнемогао, све ближе гробу ~~ду~~ ^{ду}, како сише у себе ~~о~~ ^о нове, болно вреле радости од немоћног присуства сенки његових покојних, и гледа у хладну земљу, ~~мелујаву~~ ^{мелујаву} траву, и узвикује: „Путник ће доћи, доћи, који ме

је познавао у мојој лепоти, и питаће: ~~Где је певач,~~ где је певач, честити син Фингалов? ~~А онда ће корак водити~~ преко мога гроба, и он ће узалуд питати за мене на земљи." — О, пријатељу, ја бих, као племенити штитоноша, потргао мач, и кнеза мога одједаред ослободио отровних мука лагано изумирућег живота, и послао онда за ослобођеним полубогом и своју душу.

19. октобра

Али, та празнина, та ужасна празнина коју осећам овде у грудима! — Мислим, кад бих само једаред, само једаред могао да је притиснем на ово срце, сва та празнина би се испунила.

26. октобра

Да, све сам више уверен, драги пријатељу, уверен и све уверенији, да до егзистенције некога бића мало, сасвим мало стоји. Лоти је дошла пријатељица, а ја сам прешао у суседну собу да узем књигу; али, нисам могао да читам, и онда сам узео перо да пишем. Чуо сам их како тихо разговарају; причале су једна другој незнатне ствари, градске новости: нека се удаје, друга нека је болесна, веома болесна, суво кашље, кости јој се истуриле на образима, добија несвестице: „Ни пару ја не дам за њен живот!“ — рече једна од њих. — „И Н. Н. је веома лоше са здрављем,“ — рече Лота. — „Сав је натекао,“ — рече друга. — Моја жива машта пренела ме је на постељу тих сиромаша; видео сам их како тешко окрећу леђа животу, како су. Виљеме! а жене ове говоре о томе као што се већ говори — кад неко ~~спран~~ умире. — А кад се осврнем, и разгледам по соби, и кругом око мене по Лотиним хаљинама, по Албертовим ~~сукњицама~~ ~~и по том намештају,~~ ~~сам још~~ ~~тако~~ тако пријатељски наклоњен, чак, ево, и овој мастионици, ~~и помислим: „Погледај, шта си ти~~

пробудити: а јутро^м отворим очи, видим опет сунце, и бедно ми је на души. О, да ми је да сам ћудљив, па да кривицу бацам на време, на неког трећег, на неко промашено предузеће, онда би несносни терет нерасположења само пола тако тежак на мени лежао. Али, авај! ја и сувише јасно осећам да само на мени ~~лежи~~ сва кривица, — ~~Не~~ кривица! ~~Доста~~ ^{не} у мени је скривен извор свега јада, као раније извор свега блаженства. Зар нисам још увек онај исти кога је некада изобиље осећања носило, кога је на сваком кораку рај пратио, који је имао срце да сав свет у љубави загрли? То срце је сада мртво, из њега не струје више усхићења; очи моје су суве, а дух мој, који се више не крепи освежавајућим сузама, набира у страху моје чело. Ја много страдам; јер сам изгубио што је била једина сласт мога живота, свету, оживљавајућу снагу са којом сам светове око себе стварао; она је ишчезла! — Кад кроз прозор погледам тамо до далеког брежуљка, како јутарње сунце над њим маглу пробија и мирну ливаду обасјава, а питома река између својих оголелих врба к мени вијуга — о! та дивна природа стоји преда мном крута као лакирана сличица, све ~~уживање~~ не може капљу блаженства из мога срца у мозак да превуче, момчина једна стоји пред божјим лицем као усахнуо студенац, као преједнело ведро! Често се бацам на земљу, и молим Бога за сузе, као што ратар моли за кишу кад је небо над њим као од туча, а земља око њега умире од жеђи.

Али, ах! ја осећам: Бог кишу и сунце не даје на наше плахе молбе; ~~пази~~ она времена, чија ме успомена кињи, ~~за~~ су била онако блажена, за што друго сем зато што сам са стрпљењем очекивао божји дух, а сласт, коју ми је даривао, примао ~~оно~~, топло захвалним срцем!

24. новембра

Она осећа шта ја трпим. Данас ми је њен поглед продро дубоко у срце. Затекао сам је саму: ја не рекох ништа, а она погледа у мене. Престадох одједаред да видим у њој љупку лепоту, и светлење особитог духа: све је то нестало испред мојих очију. Отворио ми се много раскошнији поглед, пун израз најинтимнијег саучешћа, најслађег сапатништва. Зашто јој се нисам смео бацити пред ноге? Зашто јој нисам смео одговорити на то, паднувши јој око врата са хиљаду пољубаца? Она умаче клавиру, и поче слатким и тихим гласом, скоро шапћући, да пева. Никад ~~је~~ не видех усне тако примамљиве; као да су се жедно отварале да усрчу у себе ~~све~~ слатке тонове који су извирали из инструмента, па да се онда на чиста уста врати само божански одјек. — Ех, кад бих ја био у стању да ти то кажем! — Нисам више могао да одолем, ~~само сам се~~ и заклињао се: „Никад се нећу осмелити да вас пољубим, ви усне, на којима лебде анђели неба!“ — Па, ипак, ~~осмелити се~~... Ха! видиш ли, то стоји као зид пред мојом душом — то блаженство — и онда пропасти, да се откаје тај грех! Да ли грех?

26. новембра

Понекад говорим себи: „Твоја судбина је јединствена; остале сматрај срећнима!“ — Такве муке још нико није трпео. Па онда читам неког песника из старих дана, и тако ми је као да видим своје рођено срце. Толико имам да поднесем! Ах, зар су људи пре мене већ бивали тако бедни?

30. новембра

Не да ми се и не да — к себи да дођем! Куда год крочим, сретам ~~призраке~~ која ме збуњују. Данас, о, судбино, о, човечанство!

Прозаична *добру реч*
 Ишао сам ~~пре~~ ~~у~~ ~~подне~~; баш у подне; није ми се
 јело. Све ~~је~~ ~~било~~ пусто, влажно; хладан ветар је
 дувао са брда, а сиви кишни облаци су испуњавали
 долину. Из далека видим човека, у зеленом, поха-
 баном капуту, ~~који је~~ ~~тмизао~~ између стена, ~~и~~ изгле-
 да да тражи травке. Кад сам му дошао ближе, и
 он се, на шум од мога доласка, осврнуо, угледах
 веома занимљиво лице, са тихом тугом као главном
 цртом, али које, сем тога, изражаваше само још
 простосрдачну, добру нарав; део црне косе био је
 двома иглама придевен у завојке, а остала коса
 оплетена у дебелу витицу, и спуштена низ леђа.
 Како сам, судећи по оделу, узео да је то човек
 ниска сталежа, држао сам да ми неће замерити ако
 обратим пажњу на оно чиме се занима, и запитах
 га шта тражи. — „Тражим, — одговараше ми са дубо-
 ким уздахом, цвеће; али, не налазим га.“ — „Па,
 није му сад ни време,“ — рекох ја смећећи се. —
 „Има тако много цвећа, — рече он, силазећи к мени.
 — У мојој башти има ружа и орлових ноката, ~~оно~~ *дуби*
 врста, једну ми је дао мој отац; расту као коров;
 тражим их већ два дана, и не могу да их нађем. И
 овде, ~~на~~ пољу, има увек цвећа, жутог, плавог и црве-
 ног, и у кичице је леп цвет. Ниједно од њих не могу
 да нађем.“ — Ја осетих да ту има нешто језиво, и
 запитах ~~с~~ тога околишом: „А што ће вам цвеће?“
 — Чудноват, трзав смешак искриви му лице. — „Ако
 ме нећете издати, — рече он, притиснувши прст на
 уста, — обећао сам ~~мојој~~ ~~дики~~ киту цвећа.“ — „То је
 лепо!“ — рекох ја. — „О, — рече он, — она има
 пуно других ствари, она је богата.“ — „Па, ипак,
 воли цвеће од вас,“ — одговорих ја. — „О, — на-
 стављаше он, — она има накита, и круну.“ — „А
 како се зове?“ — „Да ме је скупштина Седам Про-
 винција хтела плаћати, — рече он, — био бих
 други човек. Да, било је некада време кад ми је
 било добро! Сад је свршено са мном. Ја сам сад —“ *Један*

~~Богдан~~ влажан поглед ~~и~~ небу казао је све. — „Ви сте, дакле, били срећни?“ — запиташ. — „Ах, како бих хтео да ми је опет онако како ми је било! — рече он. — Било ми је тада тако добро, тако весело, тако лако, као риби у води!“ — „Хенриче! — викну једна стара жена, која долажаше путем, — Хенриче, где си? Свугде смо те тражили! Хајде да ручаш!“ — „Је ли вам то син?“ — запиташ, пришавши јој. — „Да, јадни мој син! — одговараше она. — Бог ми је одредио тежак крст.“ — „Откуда је он овакав?“ — питах даље. — „Тако миран, ~~и~~ од пола године дана. Хвала Богу да је и дотле дошло, јер, пре тога, ~~и~~ читаву годину дана био бесан лудак, и чамио у ланцима у дому за умоболне. Сада не чини никоме ништа; само вечито нешто петља са краљевима и царевима. Био је добар, миран човек, ~~који је~~ ~~је~~ ~~помагао~~ његова рука је писањем ~~за~~ ~~рађивала~~; али, одједаред је постао меланхоличан, пао у врућицу, затим у беснило, и сада је, ето, такав како га видите. Кад бих ја то вама испричала, господине...“ — Ја прекинух бујицу њених речи питањем: „А какво је било то време са којим се он хвали да је био тако срећан, да му је било тако добро?“ — „Лудак! — узвикну она са сажаљивим осмехом; — он то мисли на време кад је лежао у лудници, кад ништа није знао за себе.“ — То ме је ошинуло као гром; гурнух јој новац у руку, и одох журно даље.

Кад си био срећан? — узвикнух ~~и~~ хитајући у град. — кад ти је било добро, као риби у води? — Господо Небесни! Је ли то судбина човека? не бити срећан док не стекне разум да га онда опет изгуби! — Бедниче! ~~и~~ ~~и~~ уједно и завидим твојој сети, помућености твога ума, у којој чамотно пропадаш! Ти полазиш са надом да ћеш краљици својој набрати цвећа — у зиму! — и тужиш кад га не нађеш, и не схваташ зашто га не налазиш. А ја?

* Вертер.

*je bio tako srecan, kada se
yubio rado ceba; - bratice kog*

13

Y me,

V Onza kog
V onza kog

12 JP
(broken on)

Outing

у воде, о, иако који се њихов спаса дешава! Уз-
глед ~~на~~ за истражи истражи камен, и црне збокови,
иако се он збожи као вода у води.

добро где си ти, и пред твојим лицем хоћу да страдам и да уживам." — ~~А зар би га ти, небесни Оче, могао отерати од себе?~~

1. децембар^{ар}

Виљеме, човек о коме сам ти писао, онај срећни несрећник, био је писар код Лотин^а оца, и страст према Лоти, коју је гајио, крио, открио, и због које је био отпуштен из службе, довела га је до безумља. Осети, Виљеме, при овим сувим речима са каквом лудом снагом је мене потресла та прича, кад ми ју је Алберт тако спокојно причао, као што је, ~~и~~ можда, читаош.

4. децембар^{ар}

Ја те молим! Мени је, видиш ли, крај, не могу више! Данас сам седео код ње, она је свирала у ~~клавир, свакојаке мелодије, и са њом највише!~~ Шта ћеш! Њена сестрица је облачила лутку на моме колону. Мени наиђоше сузе у очи. Нагох се, и паде ми у очи њен венчани прстен — сузе потекоше. — И одједаред она пређе у стару, небески слатку мелодију, сасвим одједаред, а мени кренуше кроз душу осећања утехе и сећања на прошло, на времена када сам ту песму чуо, на суморна међувремена, незгоде, пропале наде, и онда — ~~Ходао сам по соби горе доле; срце ми се гушило од навале осећања.~~ — "За име божје, — рекох, јурнувши према њој у жестоком афекту, за име божје, престаните!" — Она прекиде, и погледа ме укочено. — "Вертере! — рекла је са осмехом који ми је прошао кроз душу, — Вертере, ви сте јако болесни; најмилија ~~наша деца су вам дотурила.~~ Идите! Молим вас, стишајте се." — Ја се откинух од ње, и — ~~боже!~~ ти видиш моју беду, и учинићеш јој крај.

8*

↓ — седео, она је свирала на клавиру, свакојаке мелодије, и ~~и сву мракотину!~~ ду! — ду! — Шта хоћеш он? — Сестрица њена, облачила је лутку на

6 децембар

Како ме гони та слика! На јави и у сну ми она испуњава сву душу! Ту, кад затворим очи, ту, у челу, где је сва сила унутрашњег вида, ту стоје њене прне очи. Ту, не умем ти то рећи. Затворим ли очи, ето их; као море, као понор ~~стоје~~ преда мном, у мени, испуњавају свест у моме челу.

Шта је човек, тај прослављени полу-бог! Не ~~издају~~ ли му снаге баш онде где су му најпотребније? ~~И било да у радости полети или у страдању тоне, зар у оба случаја не бива баш онда задржан, баш онда враћен тупој и хладној свести,~~ кад је пожелео да нестане у раскоши бескрајности?

ЧИТАОЦУ ОД ИЗДАВАЧА.

Како бих волео да нам је из последњих значајних дана нашега пријатеља остало довољно својеручних сведочанстава, па да није дошло до потребе да ја приповедањем прекидам ред писама која су нађена после њега.

Било ми је на срцу да покупим тачне вести из уста оних, који су о његовој ~~историји~~ ^{добицању} могли имати ~~добрих~~ ^{добрих} података; та је ~~историја~~ ^{историја} једноставна, и све се приче о њој слажу између себе, до неких sitница; једино су о ~~менталитету~~ ^{менталитету} активних особа различите ~~мисли~~ ^{мисли} и подељени судови. Шта нам, дакле, преостаје, сем да то што смо многим трудом могли да сазнамо, савесно испричамо, да прикључимо писма која је оставио за собом на смрт решени, да не пређемо олако ни преко најмањег нађеног листића; у толико пре што је тако тешко открити најстварије, праве побуде ~~и једног јединог~~ ^{и једног јединог} чина, ако се дешава међу људима који нису од ~~необичних~~ ^{необичних} врсте.

Малодушност и нерасположење све су више хватали корена у Вертеревој души, све се више између себе преплетали, и постепено су овладали

Да ли је у развојним разматрањима
Крива, или у саобраћају са природом, или
у оба случаја, баш онда ~~додат~~ ^{додат} задржан
баш онда враћен у тупу и хладну свест,

свим његовим бићем. Хармонија његовог духа је била сасвим разорена; унутрашња нека јара и жестина, која је све снаге његове природе ускo-витлала, проузроковала је најсупротнија дејства, и остављала му најзад само малаксалост, из које се отимао са страхом још већим од оног са којим се, пре тога, борио против свију зала. Заstraшеност његовог срца разјела је остале снаге његовог духа, његову живахност, његову оштроумност; постао је невесео члан друштва, све несрећнији, и уколико несрећнији у толико неправеднији. Тако кажу Албертови пријатељи; они тврде да Вертер није био у стању ^{судити} о човеку светом и мирном, који је дошао до једне давно жељене среће, нити о његовом понашању којим је ту срећу хтео себи и за будућност сачувати, није о томе умео ^{судити} он, који је готово свакога дана ^{третирао} све што има, да би увече страдао и ^{сакретао} / Алберт се, кажу они, није за то кратко време променио; остао је исти онакав, каквог га је Вертер од почетка познавао и онолико ценио и поштовао. Он је волео Лоту преко свега, поносио се њоме, и желео је да је и свако други призна ^{као} најдивније створење. Да ли му се, дакле, могло замерити што је и сваку сенку подозривости гледао да отклони, што у таквом тренутку није показивао воље да драгоцени посед дели било ^{својој} ма и на најбезазленији начин? Они признају да је Алберт често излазио из собе своје жене кад је Вертер био код ње, али не из мржње или антипатије према пријатељу, него једино зато што је осећао да његово присуство Вертера тишти.

На Лотин^о оца је, ^{једна} ~~небојим~~, наишла нека болест, ~~која га је~~ везала за собу; послао је ~~немогао~~ Лоту, и она се ^{повезла} везала. Био је леп зимски дан; први снег ^{је} пао издашно, и покрио ^{је} сву околину. Вертер се ~~одвезао~~ идућег јутра за њом, да би је, ако Алберт не би дошао по њу, вратио у град.

Ведро време слабо је утицало на његово мутно расположење; потмуо притисак лежао му је на души, тужне слике су му већ биле прешле у крв, и његов дух није знао за још неки покрет, сем од једне болне мисли ка другој. Живео је сам са собом у вечитом раздору, чинило му се и стање других људи све сумњивије и замршеније; мислио је да је пореметио лепи однос између Алберта и његове жене; чинио је себи због тога прекоре, у које се мешало једно прикривено нерасположење против мужа. Мисли његове су, успут, пале опет на тај предмет. Да, да, — говорио је сам себи, стиснувши зубе, — то је ~~инимко~~ пријатељско, нежно опхођење, које има интереса за све ствари; то је мирна, трајна верност! Ситост је то и равнодушност! Не привлачи ли га ма који тричави посао више него та мила и прекрасна жена? Зар он зна да цени своју срећу? Зар ~~је~~ он уме поштовати као што она заслужује? Његова је, добро, његова је. Знам то, као што знам и толике друге ствари, мислим да сам се на ту мисао навикао, а она ће ме ~~још~~ до беснила дотерати, она ће ме још убити. И да ли је пријатељство према мени издржало пробу? Не ~~види~~ ли он у мојој привржености Лоти већ ~~кривење~~ својих права, у мојој пажљивости према њој тихи прекор? Ја добро знам, ја осећам, он не воли да ме види, он жели да се уклоним; моје присуство му је на терету.

Често би се ~~задржао~~ у брзом корачању, често би и стао, и чињаше се као да хоће да окрене натраг; али ~~онда би продужио натраг, на би опет продужио напред~~ у тим мислима и разговорима са самим собом стигао је у неку руку, против своје воље, до ловачке куће.

Дошао је до врата, питао за старог и за Лоту; у кући су били нешто узнемирени. Најстарији дечак рече му да се преко, у Валхајму, десила несрећа: убијен је један сељак. — Вест није на Вертера

↓ захватио се у његова

чинila ~~dalje~~ nikakav utisak. — Ušao je u sobu, i našao Lotu gde ubijuje ~~starega~~ starog, koji je, uprkos bolesti, xteo ~~prati~~ da na licu mesta izvidi stvar. Zločinaц se još niје знао; убијеног су нашли изјутра пред кућним вратима; нагађало се: погинули је био слуга код једне удовице, где је раније служио други слуга, који је у раздору отишао из куће.

Чувши то, Вертер се нагло трже. — „Је ли могућно! — узвикнуо је. — Ја морам ~~проко~~, не могу ни часа одлагати.“ — И похита према Валхајму; све успомене оживеше, ~~и~~ он ни тренутка није био у сумњи да је дело извршио ~~онај~~ човек са којим је он неколико пута разговарао, кога је ~~био~~ онако заволео. *Биса*

Морао је кроз липе, да би дошао до механе, где су положили тело, и ужаснуо се сад од тога иначе тако драгог места. Онај праг, где су се деца из суседства тако често играла, био је крваво умазан. Љубав и верност, најлепша људска осећања, претворили се у насиље и убиство. Снажна дрвета стојаху оголела и у ињу; са лепе живице, која је пресвођавала зид гробља, опало је лишће, а кроз рупе је вирило снегом покривено надгробно камење.

Баш кад је прилазио механи, пред којом се слегло читаво село, подиже се одједаред граја. Из далека се видела група оружаних људи, и сви повикаше: да га воде злочинца. Вертер погледа онамо, и све му би одмах јасно. Да, то је био слуга који је ону удовицу тако волео и кога је он пре неког времена срео, ~~и~~ са потмулим гневом и са при-
тајеним очајањем у души.

„Шта си учинио, несрећниче!“ — повиче Вертер, јурнувши на човека. Овај га погледа мирно, ћуташе и рече најзад сасвим спокојно: „Неће бити ничија; нико неће бити њен!“ — Уведоше га у механу, а Вертер се журно удаљио.

Од тог ужасног, силног ^{судрепа,} ~~потреса~~ испретурало се све што је у Вертеровом бићу лежало. Истргнуло га је нешто за тренутак из његове зловоље, његове немарне опуштености; дохватило га је ~~је~~ неодољиво саучешће и спопала га је неизрецива жеља да оног човека спасе. Осећао је да је он силно несрећан, сматрао га је као злочинца недужним. Тако се дубоко унео у његов положај да је сигурно веровао како ће и друге о том убедити. Желео је да сме у његово име говорити, и већ му је стојао на језику одушевљени говор; хитао је у ловачку кућу, а успут је ~~је~~ ^{вече} полугласно говорио све ~~оно~~ што је мислио да изнесе пред управника.

Кад је ушао у собу, нашао је Алберта; то га је за час смутило; али, ~~затим~~ ^{он} брзо се прибрао и ватрено стао излагати пред управником своје назоре. Овај је неколико пута одмахнуо главом, и премда је Вертер са највећом живошћу, страшћу и истинитошћу истицао све ~~оно~~ чиме човек човека може правдати, управник, као што је лако замислити, ипак, није био дирнут. Није, шта више, дозволио нашем пријатељу ни да доврши, чешће је истицао противна мишљења и замерао је Вертеру је што једног мучког убицу узима у заштиту: доказивао му је да би се на тај начин сви закони могли брисати, и сигурност државе могла упропастити; додао је још ~~да се~~ ^{да} ~~што се у таквом случају чини~~ ^{иде са највећом одговорношћу} све, ~~дкле, мора тећи по реду, по~~ ^{дкле, мора тећи по реду, по} прописаном начину.

Вертер још није полагао оружје, и молио је да управник бар хтедне прогледати кроз прсте, ако би се томе човеку ишло на руку да се бегством спасе. И ту га је управник одбио. Алберт, који се најзад такође умешао у разговор, стао је на страну старог; Вертера, дакле, надгласаше, и он је ~~показивао~~ ^{показивао} са ужасним болом у души, док је управник још неколико пута за њим говорио: „Не, не може се спасти!“

*Li da on u svojoj
svojim mislima
umisljuje, ~~je~~ ^{ne} ~~može~~
da na sebe najbitu odgovornost, pora
de*

Колико је те речи морао Вертер примити к срцу, видимо из једне педулице, нађене међу његовим хартијама, и која је сигурно била писана истoga дана: „Нема ти спаса, несрећниче! Јасно ми је да нам нема спаса.“

До крајности мрско је било Вертеру оно што је Алберт напоследку говорио о ствари злочинца, у присуству управниковог; чинило му се да је ту било осетљивих места и за њега; ^{и онако} ~~ма~~ ^{Vaprost} ма да је, при дужем размишљању, његовој оштрој памети било јасно да би ^{она} обојица могли имати право, ипак му се чинило: ~~како да би се~~ ^{како да би се} морао одрећи најинтимнијег у свом бићу, ако би ^{он} ~~то~~ признао, ако би то допустио.

Међу његовим хартијама налазимо један листић, који се на то односи, који изражава можда сав његов однос према Алберту: „Шта вреди што ја себи говорим, и опет говорим, да је он ваљан и добар, кад то цепа живо срце у мени; не могу да будем праведан.“

~~Стега~~ ^{Стега} што је те вечери било благо време, чинило се да ће одјужити; враћали су се Лота и Алберт ^{до куће} ~~пешнице~~. Успут се она са времена на време

Зато

освртала, као да јој недостаје и Вертерово друштво. Алберт поче о њему да говори, ~~и~~ чинио му је пре-
~~кору, одајући му једно~~ сву правду; дотакао се ње-
гове несрећне страсти, и рекао да би добро било
кад би се Вертер могао уклонити. — „Ја то желим
и у нашем интересу, — казао је; — гледај да његовом
понашању према теби даш други правац, да се ње-
гове ~~честе~~ посете разреде. Људи почињу обраћати
пажњу, и познато ми је да се на неколико места о
том и говорило.“ — Лота је ћутала, а Алберт је
канда разумео њено ћутање; бар јој од тога времена
није више спомињао Вертера, а ако би га она спо-
менула, или је ~~пуштао~~ да се разговор прекине или
га је скретао на друго.

Узалудни Вертеров покушај да се ~~несрећник~~
спасе, био је последње разбуктавање пламена једне
светлости која се гаси; потонуо је ~~после~~ тога у
толико јаче у бол и пасивност; а као изван себе
био је кад је чуо да би га можда могли позвати
као сведока против онога човека, који је сад почео
да одриче.

У његовој души ~~се са~~ узбунише ~~о~~ све непријатности
које су га у активном животу сналазиле; она не-
пријатност у посланству, све што му иначе није
пошло за руком, што га је икада увредило и забо-
лело. Због свега тога он је осећао као неко право
на нерад, сматрао се ~~одсечен~~ од сваке наде, неспо-
собан да дохвати какво било оруђе којим се по-
слови обичног живота крећу. И тако, ~~је~~ предан ~~сво~~
свом чудном осећању, начину мишљења и бескрајној
страсти, у вечитој једноликости тужног опхођења
са милим и вољеним створењем чији је мир реме-
тио, јуришајући на своје снаге, изнуравајући их без
сврхе и наде — ~~приближао~~ све ближе и ближе ~~жалосном свршетку.~~

Неколика остављена писма, која ћемо овде при-
кључити, најбоље ће посведочити његов ~~хаос~~ и не-

гову страст, стање једно у којем је неуморно нешто хтео и некуда тежио, ~~назад умореност његову од живота.~~

12. децембра

Драги Виљеме, ја сам у једном стању, у којем су морали бити људи о којима се држало да их беси гоне. Дохвати ме то понеки пут; није страх, није пожуа — него неко унутрашње, непознато беснило, које прети да ће ми груди раздерати, које ми гркљан стеже! Авај! Авај! И онда лутам кроз страшне ноћне призоре овог нечовечног годишњег доба.

Синоћ је опет тако дошло да морам ~~напоље~~ напоље. Наједаред је одјужило; чуо сам да се река излила, сви потоци да су набујали, и да је ~~отуд~~ ^{из ове} од Балхајма моја драга долина поплављена! Ноћу, после једнаест, изјурио сам. Страховит ~~призор~~ ^{призор} ~~видети~~ како ~~се~~ на месечини ковитлију са стене таласи који подривају камен, па се разливају преко њива, ливада, живица и свега, и цела долина, горе и доле, стоји као узбуркано ~~жучно~~ ^{жучно} море под ветровим шумом! И кад се онда опет појавио месец, и стао над црни облак, а преда мном, ~~се~~ у језовито дивном облику ваљају и звуче таласи воде: одједаред ме је дохватила гроза, па онда ~~опет~~ ^{опет} чежња! Ах! раширених руку стојао сам над понором, ~~груди су уодисале~~ ^{у одисале} доле! доле! Занео сам се од милине да муке и страдања своја стровалим у ту дубину, да одем са шумом ~~и понор~~ таласа! О! — а нисам био кадар подићи ногу са земље и свршити са свим мукама! ~~Сат~~ ^{Сат} у мени још куца, осећам! О, Виљеме, како бих радо био дао човека из себе, да сам са оним олујем могао облаке пепати, таласа се дочепати! Ха! можда ће сужњу једаред и бити суђено то блаженство?

Сетно сам погледао на једно месташце, где смо ~~се~~ ^{се} за време једне шетње која нас је уморила, Лота и ја одмарали под врбом — и то место било је

L gotv
nprag npr
jmtas ymr
og mfonta.

water is
Ryle.

tragedy

signified

поплављено, и једва сам познао врбу, Виљеме! А шта је са њеним ливадама, сетих се, са крајем око ловачке куће? ~~Како~~ мора да је са^и рашчупан од бујице наш хладњак! — помислих. ~~И~~ један сунчани зрак из прошлости јави се, као што се сужњу јавља сан о стадима, ливадама, почастима живота! Ја, ипак, стојим! Али, не пребацујем себи, јер ја имам храбрости да умрем. — Имао бих ... ево ме, седим овде као баба, која ~~не~~ ^{на} ~~плотовима~~ ^{са својим} ~~на~~ дрво, а пред вратима хлебац, да би још за ~~један~~ часак продужила и олакшала тмурни свој живот који дотрајава.

14/ децембра.

Шта је сада то, драги пријатељу? Плашим се самога себе! Зар није моја љубав према њој најсветија, најчистија, најбратскија љубав? Јесам ли икада осетио у души грешну жељу? — Нећу се клети! — А сад, ~~иде~~ ^{иде} овамо снови! — О, како су добро осећали људи који су овако супротна дејства приписивали страним силама! Ове ноћи! ~~Б~~ дршћем док говорим, држао сам је у наручју, чврсто притиснуту на груди, и засипао сам јој у љубави ~~рас~~ ^{рас} усне пољупцима безбројним; моје очи су пливале у заносу њених! Боже, да ли ме треба казнити, што још и сада осећам блаженство ^{при} ~~при~~ зивајући, целим срцем, те пламене радости? Лота! Лота! — А са мном је свршено! Моја се свест збуњује! ~~О~~сам дана већ немам снаге да дођем к себи, очи су ми пуне суза. Мени нигде није добро, и свугде ми је добро. ~~И~~ Ништа не желим, ништа не тражим! Боље би било да ~~идем~~.

Одлука да ~~оста~~ ^{оста} ~~живот~~ ^{живот} постајала је, у то време, под ~~овим~~ околностима, све јача у Вертеровој души. Откад се вратио Лоти, то му је увек било последње очекивање, последња нада; али, решио је у себи да дело не буде преухитрено, ~~брзо~~ да тај

корак учини са најбољим убеђењем, са нејмирнијом одлуком која је могућна.

Двоумљења његова и препирка са самим собом виде се из једне цедуљице, која је вероватно започето писмо Виљему, а нађена је без датума међу његовим хартијама:

„Њено присуство, њена судбина, њено учествовање у мојој цеде још последње сузе из мога спрженог мозга.

Подићи завесу и нестати за њом! То је све! И чему затезање и оклевање? Да ли зато што човек не зна како је иза завесе? И што се више не враћа оданде? И зато што је особина нашега духа да хаос и мрак слутимо онде где ништа одређено не знамо!“

Најзад се јако опријатељио и сродио са тужном мишљу, намера му је постала чврста и одлучна, о чему сведочи следеће двосмислено писмо, које је писао своме пријатељу:

20. децембра

Хвала ти на љубави, Виљеме, што си онај израз тако узео. Да, имаш право: боље би било за мене да идем. Предлог твој, да се вратим вама, не допада ми се баш сасвим; барем, желео бих да то буде заобилазним путем, у толико пре што има наде да ће мраз држати и да ће путеви бити добри. Драго ми је веома, такође, што хоћеш да доћеш по мене; одгоди још за једно четрнаест дана, и чекај од мене још једно писмо са даљим порукама. Ништа не треба брати пре но што узре; а четрнаест дана више или мање, ~~много~~ чини. Мојој матери реци да се моли Богу за свога сина, и да је молим за опроштење због свих јада које сам јој нанео. Таква ми је, зар, била судбина, да жалостим оне којима сам радости дуговао! Збогом, драги пријатељу! Бог нека те благослови! Збогом!

Шта се у то време дешавало у Лотиној души, какво јој је било расположење према мужу, према њеном несрећном пријатељу, једва се усуђујемо речима изражавати; ма да га, познајући њен карактер, можемо ~~маке~~ ^и у себи замислити, али па женска душа ^{V нека} се још може уживати, и у њену душу, и са њом осећати.

Толико извесно да је била чврсто одлучена све учинити да Вертера удаљи, и што је оклевала то је била само срдачна и пријатељска поштеда, јер је знала колико ће то њега стати, да ће му можда и немогућно бити. У то време је Лоту јаче гонило да одлуку озбиљно изведе; муж јој је сасвим био заћутао о тој ствари, баш као што ју је и она увек прећуткивала; али, у толико јој је више било стало да мужу делом покаже како су њена осећања вредна његових.

Истог дана, кад је Вертер последње прикључено писмо писао пријатељу — недељу пре Божића — дошао је пред вече код Лоте и затекао је саму. Она је удешавала неке играчке, које је хтела да о Божићу поклони малим сестрама и браћи. Он је говорио о уживању деце, ^{мео} ~~у то време када су~~ ^{неочекивано} отварање врата и слика искићеног дрвета са свећицама, слаткишима и јабукама бацају у рајско усхићење. — „И ви ћете, — рече Лота, прикривајући своју збуњеност милим смешкањем, — и ви ћете добити поклон, ако будете уметшни; воштану свећницу и још нешто.“ — „А шта ви зовете бити умал? — узвикну он, — Какав треба да будем? — Какав могу бити, драга Лота?“ — „У четвртак је Бадње вече; онда ће доћи деца и мој отац, и сваки ће добити своје, доћи ћете онда и ви; али, не пре!“ — Вертер се зачуђено тргао. „Молим вас, — настављала је она, — тако мора да буде; молим вас, ради мога мира; не може, не може овако остати!“ — Он окрену очи од ње, ходаше по соби горе-доле и

→ *Рече и Лота, и уосталом о году када*

мрмљаше кроз зубе збуњено: — „Не може тако остати!“ Лота, ~~која~~ је осећала страшно стање у које су га те речи бациле, гледала је да му разним питањима скрене мисли; али, узалуд. — „Не, Лота, — узвикну он, — ~~још~~ више дола!“ — „А зашто то? — питаше она. — Вертере, ви можете, и ви морате опет долазити; само, умерите се! О, зашто сте се родили са том жестином, са том страшћу, са којом се необуздано припијате за све што једаред додирнете! Молим вас, — говораше она даље, узевши га за руку, — умерите се! Ваш дух, ваша ученост, ваши теленти, какве вам све насладе ~~је~~ пружају они! Будите човек! Окрените ту жалосну приврженост од створења, које ништа друго не може до да вас сажаљева!“ — Он је стезао зубе, и гледао ју је суморно. Она ~~је~~ његову руку. „Само за часак смирите мисли, Вертере! Зар не осећате да се обмањујете, да се силом упропашћујете! Зашто мене, Вертере, баш мене, туђу својину? Бојим се, бојим се, да вам једино немогућност да ме својом назовете, чини ту жељу тако примамљивом.“ — Он извуче руку из њене, погледавши је укоченим, срдитим погледом. — „Мудро! — рече он, — Веома мудро! Да ли можда од Алберта долазе те опаске? Политички! Веома политички!“ — „Свака може те опаске учинити, — рече она на то. — И зар да се широм света не нађе девојка која би испунила жеље вашег срца? Савладајте се, потражите је, и ја вам се кунем да ћете је наћи; мене већ давно плаши, за вас и за нас, то ограничење у које сте у последње време сами себе прогнали. Савладајте се! Путовање би вас разонодило, мора вас разонодити! Тражите, нађите неки предмет достојан ваше љубави, вратите се онда опет, па да заједнички уживамо у блаженству правог пријатељства!“ — „То би се могло, — рече он са хладним смехом, — онтапати, и свима хофмајстерима препоручити. Драга Лота, још ме мало

ja vas netu bacila
bucasta!

уза

je je gr-
mala

zaint u mitalnu.

оставите на миру! Све ће бити!" — „Само толико, Вертере, да не дођете пре Бадње Вечери!" — Он хтеде одговорити, али, Алберт уђе у то у собу. Некако смрзнуто се поздравише, и збуњено ходаху један крај другог, горе-доле. Вертер поведе реч о нечем безначајном, ~~и~~ разговор се брзо сврши; Алберт учини слично; затим запита жену о неким налозима, па кад чу да ~~су~~ још нису извршени, рече неколико речи, које се Вертеру учинише хладне, чак немилостиве. Он хтеде отићи, па не могаде, и оклеваше до осам, све туробнији и зловољнији, а кад поставише сто, ~~он~~ узе шешир и штап. Алберт га понуди да остане; али, он, који је у том видео само безначајну учтивост, захвали хладно и оде.

Дошао је кући, узео од момка, који му је хтео посветлити, светиљку из руке, ушао сам у своју собу, плакао гласно, разговарао избуњено сам са собом, ходао плахо горе-доле, баћио се најзад у одељу на постељу, и ту га је слуга нашао, кад се, око једанаест, усудио да уђе и да пита да ли да господину скине ципеле, што му је Вертер дозволио, али уједно забранио да сутра ујутру улази у собу пре него што га он позове.

У понедељак ујутро, двадесет првог децембра, написао је Лоти следеће писмо, нађено после његове смрти запечаћено на писаћем столу, њој донесено, и које ћу ја овде унети став по став, како га је, као што околности одају, и Вертер сам писао.

„Решено је, Лота, ја ћу умрети, и то ти пишем без романтичне лудости, спокојно, у јутро онога дана када ћу те последњи пут видети. Кад ~~сам~~ будеш ово читала, добра моја, већ ће хладни гроб покривати укочене остатке немирнога, злосрећнога човека, који у последњим часовима свога живота не зна већу сласт до да ~~се~~ с тобом разговара. Преживео сам ~~теши~~ ноћ, и, ах, добротворну ноћ.

сиграта

Она је моју намеру учврстила, определила: Умрећу! Кад сам се јуче од тебе отргао, у страховитој узбуни свих чустава, кад је све то појурило к срцу, и са језовитом хладноћом ме дочепала слика моје очајне и суморне егзистенције крај тебе — једва сам дошао до своје собе, бацио сам се, ван себе, на колена, и, о, Боже! ти си ми пружио последњу утеху горких суза! Хиљаду намера, хиљаду намишљаја беснело је кроз моју душу, и најзад се зауставила она, одлучна, цела, последња, једина мисао: Умрећу! Легао сам, а сутрадан, кад сам се миран пробудио, она стоји, још одлучна, још јака у мом срцу: Умрећу! — То није очајање, то је извесност да сам до краја ~~страдао~~ и да се жртвујем за тебе. Да, Лота, зашто бих прећуткивао? Једно од нас троје мора се уклонити, а то ћу ја бити! О, добра моја! У овом раскиданом срцу често се ~~се~~ краја разјарена мисао — да убијем твога мужа! — Тебе! — Себе!... Нека се, дакле, збуде! — Кад се неке лепе летње вечери испнеш на брдо, сети ме се како сам често долазио долином, и (погледај онда) ~~на~~ гробљу, ~~и~~ мој гроб, како ветар њија траву овамо онамо, у светлости ~~западног~~ сунца! — Био сам миран кад сам почео; сада, сада плачем као дете, јер све то тако живо ~~излази~~ пред мене." —

Око десет часова Вертер је зовнуо слугу, и док се облачио, рекао му је да ће отпутовати на неколико дана, и да стога очисти одела, а и све друго спреми за паковање; такође му је наредио да свугде узме рачуне, нека на читање ~~доне~~ књиге врати, и неколицини сиромашака, којима је уобичајно недељно нешто да даје, да исплати за два месеца унапред одређене своте.

Наредио је да му ручак донесу у собу, а после обода је одјахао управнику, кога није нашао код куће. Сетно је шетао горе-доле по башти, и као да је

и последњи пут још сву меланхолију успомена хтео на себе да ~~напомери~~ ^{свага}.

Деца га за кратко време и оставише на миру; али онда почеше да иду за њим, да скачу на њега, да му причају како сутра, па још сутра, и још један дан да прође, па ће онда ићи код Лоте по божићне поклоне, и да му говоре о чудесима која им је мала њихова машта обећавала. — „Сутра! — узвикну он, — још једно сутра! и још један дан!“ — и љубио их је све срдечно, и хтео ~~је~~ онда отићи, кад му приђе онај мали, да му још нешто на уво каже. Одао му је тајну: да су велика браћа писала честитке за Нову Годину, „овако велике“: једну за тату, за Алберта и Лоту једну, и једну и за господина Вертера; па ће их предати на Нову Годину изјутра. То је сломило Вертера; свакоме детету је нешто поклонио, ~~понео се на~~ коња, казао да поздраве старога, и одјахао са сузама у очима.

Око пет часова је, дошав кући, наредио служавци да погледа ватру, и да меће дрва до у ноћ. Служи је рекао да рубље и књиге метне на дно кувара, а одело горе, у мрежу. Затим је, вероватно, написао овај став свога последњег писма Лоти: „Ти ме не очекујеш! Мислиш да ћу слушати и тек на Бадње Вече доћи. О, Лота! данас или никад више! На Бадње Вече ћеш имати ову хартију у руци, дрхтаћеш и квасићеш је својим милим сузама. Хоћу, морам! О, како ми годи што сам одлучан!“

Лоту је, међутим, обузело чудновато стање. После задњег разговора са Вертером, осетила је како ће ~~је~~ тешко бити да се растане од њега, и шта ће он трпети кад се морадне од ње ~~разстане~~ ^{свага}.

Некако узгред било је и пред Албертом речено да Вертер пре Бадње Вечери неће доћи; ~~а он беше~~ ^{и он} одјахао неком чиновнику у суседству, са којим је имао да сврши посао, и где је ~~морао~~ ^{ишао} остати до ноћи.

Лота
Она је, дакле, седела сама, ниједно од браће и сестара није било крај ње; предала се мислима, које су тихо облетале ~~око прилике његовог живота.~~ Она је за навек везана за човека, чију је љубав и верност знала, коме је ~~била~~ од срца одана, чија мирноћа и чија поузданост су као од Бога ~~била~~ одређене да ваљана жена сазида на њима срећу свога живота; осећала је шта ће он њој и њеној деци увек бити. А са друге стране, Вертер јој беше ~~јаво~~ омилио; ~~одмах~~ од првог тренутка познанства се тако лепо показала хармонија њихових душа; дуготрајно општење са њим, толике заједнички проживљене ~~ситуације~~ оставиле су неизгладиве утиске у њеном срцу. Све занимљиво, што је осећала или мислила, научила је да са њим ~~делу~~ његов одлазак претио је да у све њено биће унесе ~~пустоту~~ *празнину* ~~како~~ се више неће моћи испунити. О, да га је у том тренутку могла претворити у брата, како би срећна била! — Да га сме оженити једном од својих пријатељица, могло би бити наде да се и његов однос према Алберту сасвим поправи!

Рећала је у мислима све своје пријатељице, и код сваке је нешто замерила, није нашла ниједну којој би њега дала.

Кроз све то размишљање осетила је, дубоко у себи, не са потпуном јасношћу, да је њена срдачна и сакривена жеља да њега за себе задржи; а уједно је себи говорила да га не може задржати, не сме задржати; њена душа, чиста, лепа, обично тако ~~лака~~ *лака* и способна да себи лако помогне, осећала је сада притисак мелахолије, којој је сваки изглед на срећу био затворен. Срце јој је било потиштено, и таман облак јој ~~је~~ лежао изнад очију.

Било је већ пола седам, кад је Лота чула Вертеров ход преко степеница, и брзо познала и његов корак, и његов глас који је за њу питао. Како јој је почело лупати срце, рекли бисмо, можда први

пут при његовом¹³ доласку. Хтела је да му се не каже, ¹⁴ кад је ушао, она га дочека са неком врстом страсне збуњености „Нисте одржали реч!“ — „Нисам ништа обећао!“ — гласио је његов одговор. — „Онда сте бар требали испунити моју молбу, — рече она; — молила сам ради мира ~~на обедању~~“ ¹⁵

¹⁶ Она није била сасвим свесна шта говори, — нити шта ради кад је слала млађе да позове две пријатељице, да не би остала са Вертером. Он је спустио неке књиге, које је ~~био~~ донео да врати, питао за неке друге, а она је, наизменично, желела да јој пријатељице дођу, и опет да изостану. Служавка се вратила и донела вест да обе ~~доче~~ моле за извињење.

Лота хтеде оставити девојку са радом у споредној соби, па се онда опет предомислила. Вертер је ходао по соби горе-доле; она седе за клавир и поче да свира менует; али, није ишло. Међутим, мало се прибрала и села мирно крај Вертера, који је заузео био своје обично место на канабету.

„Имате ли што да читамо?“ — рече она. ¹⁷ ~~Она~~ ¹⁸ имао. — „Тамо у мојој фијоци, — поче Лота опет, — лежи ваш превод неких Османових песама; ја их још нисам читала, јер сам све чекала да ~~их~~ чујем кад ви читате; али, некако се од тог времена није наша прилика, није се хтела наћи.“ Он се насмешио, и донео песме; језа га прође, кад их је узео у руке; и очи му беху пуне суза, кад је загледао у њих. Сео је и почео да чита.

„Звездо смркавања, лепо трепериш на западу, подижеш сјајну главу из облака, путујеш поносито над твојим брежуљком. Кога изгледаш на ледини? Вихори буре стишали ¹⁹ се; из далека долази мрмор набујалог потока; хучни таласи ударају, далеко, о стену; зујање вечерњих мушица стоји над пољем. Кога изгледаш, лепа светлости? Али, ти се смешиш и идеш даље; весело те запљускују таласи, и мију

ти красне косе. Збогом остај, мирни зраче! А по-
моли се ти, дивна светлости Османове душе!

И она се помоли, снажна. Видим своје помрле
пријатеље, окупљају се на Лори, као у дане који
су прошли! — Фунгал долази, као влажни стуб од
магле; око њега су његови јунаци, и гле, и барди
певања! Седи Улине! Поносити Рино! Алшине, љупки
певачу! И ти, тихо расплакана Минона! — Како
сте се променили, пријатељи моји, од свечаних дана
на Селми, када смо се, један за другим, песмом так-
мичили о почаст, као што пролетњи даси на бре-
жуљку, наизменце, прегипају тихо шуштаву траву.

Тада изиђе Минона, у својој лепоти, оборена
погледа и сузних очију; тешка коса јој се њише
Ћудљивом ветру, који од брежуљка удараше. —
Смрче се у душама јунака, кад се подиже њен
умиљати глас; јер су често виђали гроб Салгаров,
а и мрачно пребивалиште беле Колме, Колме са
складним гласом, остављене на брежуљку; Салгар
је обећао доћи; али, свуд унаоколо је падала ноћ.
Чујте Колмин глас, кад је сама остала на брежуљку.

~~Колма: Ноћ је! — Сама сам, изгубљена, на~~
бурном брежуљку. Ветар хуји у планини. Вода
урла низ стену. Нема колибе да ме заштити од
кише, мене, остављену, на бурном брежуљку.

Изиђи, о, месече, из својих облака! Помолите
се, ноћне звезде! Води ме, меки зраче, до места
где ми драги одише од заморна лова, лук му, одапет,
крај њега, пси дашћу око њега! Али, ја морам
овде сама остати, сама на стени сред разливене
воде. Бујица и олуја хуче, не чујем глас свога драгога.

Зашто оклева мој Салгар? Је ли на реч забо-
равио? — Ту је, ето, стена, и дрво, а овде вода
шумна! Са сумраком ноћи обећао си овде бити;
ах, куда је залутао мој Салгар? Са тобом сам хтела
бежати, оставити оца и брата! Њих понесите! Наша

Колма

Ноћ је — сама сам, изгубљена, на

племена су давно непријатељи; али, ми нисмо непријатељи, о, Салгаре!

Замукни часом, о ветре! притихни часом, о, водо! да ми глас одјекне кроз долину, да ме чује мој путник! Салгаре, ја те то зовем! Ево дрвета и стене! Салгаре, драги мој, ево и мене; зашто оклеваш да дођеш?

Гле, помаља се месец, вода се пресијава у долини, стене се дижу сиве уз брежуљак; али, њега не видим на висини, пси његови не трче да објаве његов долазак. Сама морам овде остати.

17 Али, ко су они што леже тамо доле на ледини? Мој драги? Мој брат? Говорите, пријатељи! Не одговарају. Душа ми је пуна страве! — Ах, они су мртви! Мачеви њихови црвени од боја! О, мој брате, мој брате, зашто си ми убио Салгара? О, Салгаре мој, зашто си ми убио брата? Обоје ми бесте тако драги! О, ти си био леп међу хиљадом, на брежуљку! Он је био страشان у боју. Одговарајте ми! Чујте ми глас, моји љубљени! Али, ах! они су неми, неми заувек, ладне као земља су им груди!

О, са стене брежуљка, са врха брда у олују, говорите, дуси мртваца! Говорите, неће ме бити страх! — Куда сте отишли на одмор? У којој гробници планине да вас нађем? — Не чује се слабачак глас у ветру, ни дах одговора кроз олуј брежуљка.

Седим погружена и чекам јутро у сузама. Копајте гроб, пријатељи мртвих; али, не затварајте га док ја не дођем! Живот мој ишчезава као сан; зар могу остати жива? Ту хоћу да останем, са својим пријатељима, на води око стене. — Кад падне ноћ на брежуљку, и ветар удари ледине, дух мој да стоји на ветру и да оплакује смрт мојих пријатеља. Ловац да ме чује из свога хладњака, да се мога гласа боји и да га воли; јер ће сладак

Ветар
Сол

бити мој глас за мојим пријатељима; обоје су ми били тако драги!

То је била твоја песма, о, Минона, смерно стидљива кћери Торманова. Сузе нам текоше за Колмом, и душа нам постаде суморна.

Изађе са харфом и приказује Алпиново певање. — Алпинов глас био је љубак, а Ринова душа живи огањ. Али, већ се одмарају у уској кућици, глас њихов је умукао у Селми. Једаред се Улин враћао из лова, још пре но што јунаци изгнуше. Чуо је са брежуљка њихово натпевање. Песма им беша блага, али тужна. Оплакивали су смрт Морара, првога међу јунацима. Његова душа беше као Фингалова душа, његов мач као мач Оскаров. ~~Али~~ он паде, и отац његов јадиковаше, а очи сестре његове беху пуне суза; пуне суза беху очи Минонине, сестре дивног Морара. Она узмаче пред Улиновим певањем, као што месец на западу, очекујући кишу са олујем, лепу своју главу сакрива у облаку. — Ја ударах у харфу са Улином уз песму жалости.

Рино: Стали су петар и киша, подне је ведро, облаци се деле. Непостојано сунце бежи и обасјава брежуљак. Црвенкаста тече планинска река кроз долину. Сладак је твој жамор, водо; али слађи глас који чујем. То је Алпинов глас, он оплакује мртвога. Глава му се од старости нагла, сузно око му црвено. Алпине, дични певачу, што си сам на онемелом брежуљку? Што јаучеш као удар ветра у шуми, као талас на далеком жалу?

Алпин: Моје су сузе, Рино, за мртвог мој глас за оне у гробу. Витак стојиш на брежуљку, леп си међу синовима ледине! Али, починућеш као и Морар, и на гробу ће ти седети плач. Брежуљци ће те заборавити, луко, твоји лежи у одаји опуштени.

Био си, о, Мораре, брз као срна на брежуљку, страшан као ноћни пожар на небу. Твој гнев беше

Свети оу ветар и киша, вогна је ведро,

бура, твој мач у боју као одсјај муње над ледином; глас ти је био налик шумском потоку после кише, гласу на удаљеним брежуљцима. Многи падоше ~~пред тобом~~ од огња твоје срибе ~~прогутани~~. Али, кад си се вратио из рата, како благо ~~ти~~ тада беше чело! Лице ти беше као сунце после олуја, као месец у немој ноћи, груди твоје мирне као море кад се стиша хујање ветра.

Стан ти је сада узан, мрачно твоје боравиште! У три корака ти премеравам гроб, теби који си пре био тако велики! Четири камена, са маховином на темену, једина су успомена на тебе; голо дрво, дуга трава што шапће на ветру, воде ловчево око гробу силнога Морара. Немаш мајке да те оплаче, ни девојке да сузе љубави лије; мртва је она која те родила, и погинула је ћерка Моргланова.

Ко је тај што се о палицу ослања? Ко је тај, са главом белом од старости, са очима првеним од суза? То је отац твој, Мораре, отац ниједног сина сем тебе! Чуо је за твоје дично име у боју; чуо је о разбијеним непријатељима; чуо је за Морарову славу! Ах, а ништа о његовој рани? Плачи, оче Мораров, плачи! Али, син твој те не чује. Дубок је сан мртвих, ниско њихово узглавље од прашине. Неће више никад слушати глас, неће се више пробудити на твоје дозивање. О! кад ће сванути јутро у гробу, и заповедити уснулом: „Пробуди се!”

Збогом, најплеменитији међу људима, ти освајачу на бојном пољу! Али, никада те више неће видети бојно поље! Никада се више неће светлити суморна шума од сјаја твога оружја. Ниси оставио сина; али, песма ће ти сачувати име; будућа времена ће чути о теби, чути за погинулог Морара!

Разлегала се туга јунака, а највише дубоко јецање Арминово. Армин се ~~не~~ сећао ~~на~~ смрт рођеног сина, који је пао у данима младости. Кармор, кнез Галмала што се од јеке разлеже, седео је до

јунака. — Зашто јеца уздах Арминов? — питао је; — шта има ту да се ожали? Зар песма и певање не звуче зато да душу разгале и насладе? Они су као танка магла, која се из мора диже ~~и~~ у долини ~~кваси~~ *и* расцветали цветови пуне се ~~мокрином~~ *и* али, сунце опет долази до ~~снаге~~ *и* магла се ~~разлизи~~ *и* Зашто си тако пун јада, Армине, господару морем заливане Горме?

Пун јада! И јесам, и није мали узрок моме болу. ~~и~~ Карморе, ти ниси изгубио сина, ниси изгубио ћерку у цвету; Колгар храбри живи, а тако и Амира, најлепша међу девојкама. Изданци твоје куће цветају, Карморе; а Армин је последњи од свога рода. Мрачна је твоја постеља, Даура ~~Тежак~~ *и* је сан твој у гробу. ~~и~~ Кад ћеш се пробудити, са својим певањем, са твојим мелодичним гласом? Устајте, јесењи ветрови, устајте, дижите олују над мрачном ледином! Планинске реке, бучите! Урлајте олуји у врховима храстова! ~~Плови~~ *и* кроз продрте облаке, ~~показуј~~ *и* показуј час по бледо своје лице! Подсећај ме на страшну ноћ кад су ми деца пропала, кад је Ариндал силни погинуо, Даура љупка свиснула.

Даура, кћери моја, била си лепа, лепа као месец на брежуљцима Фуре, бела као нови снег, слатка као ваздух ~~и~~ се дише! Ариндале, лук ти је био јак, копље хитро на бојном пољу, поглед твој као магла на таласу, штит твој ватрени облак у бури!

Армар, славан у боју, дошао је и просио Дауру; она се није дуго опирала. Лепе бежу наде њихових пријатеља.

Ерат, син Одгалов, био је киван; јер му је брат лежао убијен од руке Армарове. Дошао је, преобучен као бродар. Леп му је био чун на таласима, беле му власи од старости, мирно његово озбиљно лице. „Најлепша међу девојкама, — рече он, — мила ћерко

Арминова, тамо на стени, недалеко ~~у мору~~ ^{у мору}, где провирује првени плод на дрвету, тамо чека Армар на Дауру: ја долазим да његову љубав превезем преко бурног мора."

Она пође за њим, и дозиваше Армара; нико не одговараше, до јек стена. „Армаре, драги мој, драги мој, зашто ме тако плашиш? Чуј, сине Армаров, чуј! Даура те то зове!" — Ерат, издајник, побеже на копно, смејући се. Она стаде да виче, да дозива оца и брата: „Ариндале! Армине! Зар вас ниједног нема, да Дауру своју спасете?"

Глас њен дође нам преко мора. Ариндал, мој син, сиђе доле са брежуљка, суров од лова; стреле му звецкају о бедрима, лук носи у руци, пет црно-сивих паса прате га. Он је спазио дрскога Ерата на обали, ухватио га и везао за храст; чврсто му стегао бедра, ваздух се испуњаваше јечањем сапетога,

Ариндал се ^{само} пукао на таласе у свом чуну, да натраг доведе Дауру. Армар ^истиже, гневан, одапе сиву пернату стрелу; она запева и зари се у твоје срце, о, Ариндале, сине мој! Место Ерата, издајника, пао си ти; чун доплови до стене, Ариндал клону и умре. Крај твојих ногу текла је крв твога брата; какав је морао бити твој бол, Даура!

Таласи разбише чун, Армар се баци у море, да Дауру своју спасе или ^{умре}. Али, са брежуљка навали ветар на таласе; Армар потону, и не показа се више.

Ја слушах јауке моје кћери, саме на морем заплускиваној стени. Много и гласно је запомагала; али, отац њен није могао да је спасе. Сву ноћ сам престојао на обали, видео сам је у слабој светлости месеца, сву ноћ сам слушао њено запомагање; силно је дувао ветар, и киша је оштро шибала о планинску страну. Њен глас ослаби, пре но што се јутро јави; издахнула је као вечерњи зефир у трави на стени. Од претешке жалости ^{умрла} је и

оставила Армина самог! Пропаде моја убојна снага, сруши се мој понос међу девојкама.

Кад долазе олуји од планине, кад северњак високо диже таласе, седим ~~твр~~ на хучној обали, гледам у ону страховиту стену. Често, кад запада месец, видим кроз сумрачицу ~~дугове~~ ^{своје} деце, ~~се~~ пролазе заједно сједињени у тузи.

Читава река суза, која удари на Лотине очи и одлакну мало њеном срцу, прекиде Вертерову поему. Он баши хартију, ухвати њену руку, и плакаше горко. Лота, наслоњена на другу руку, крила је очи у марамицу. Обоје су били страховито узбуђени. Осетили су свој рођени јад у судбини опеваних, осетили су га заједно, и њихове се сузе слише. Усне и очи Вертерове гореле су на Лотиној руци; њу прође језа; хтеде да оде; али, бол и саучешће лежаху на њој као олово, ~~и~~ ^и несвесниваху. Она удахну ваздуха, да би дошла к себи, и кроз јецање мољаше га да настави, мољаше га небеским гласом! Вертер је дрхтао, срце да му прсне; подигао лист, и читао је полу-сломљен: „Што ме будиш, пролетњи ветрићу? Ти се умиљаваш и говориш: Ја ~~те~~ ^{ја} росим капљицама с неба! Али, ~~ја~~ ^{ја} је близу време да свенем, близу олуј који ће ми почупати лишће! Сутра ће доћи путник који ме је видео у лепоти; свуд наоколо по пољу ~~је~~ ^{је} ме његово око ~~гледа~~ ^{гледа}, али, неће ме наћи.“

Те речи срушише се свом својом снагом на несрећника. Он паде пред Лоту у страшном очају, дохвати јој руке, притискиваше их на очи, на чело, а њој као да пролетеше кроз душу слутње о његовој ужасној намери. Свест јој се помути; она му стискаше руке, притискиваше их на груди, нагињаше се над њим ~~и~~ ^и болним ~~покретом~~ ^{покретом}, и њихови се врели образи додирнуше. Он је обгрли рукама, стеже је на груди, и обасипаше њене уздрхтале,

← Одјуталрене.

← превијена,

„Дакле, последњи пут отварам ове очи. Оне, ах, неће више видети сунце; суморан, магловит дан

не огузнути,
не касати.

га је застро. Тугуј природо! Твој син, твој пријатељ, твој љубавник, ближи се крају. Лота! то је осећање коме нема ~~подобног~~ па, ипак, најсличније је мутном сну, кад дође до тога да човек себи каже: ~~До је~~ последње јутро. Последње! Лота, ја не схватам реч „последње“! Зар не стојим ту у пуној својој снази? А сутра ћу лежати на земљи испружен и немоћан. Умрети! шта је то? Ми сневамо кад о смрти говоримо. Ја сам више њих видео како умиру; али, људи су тако ограничени, да за почетак и свршетак свог живота немају појимања. За сада још свој, ~~твој~~ ~~твој~~ моја драга! А за тренутак — растављени, раздвојени! — можда за увек? — Не, Лота, не! — Како могу ја проћи? Како можеш ти проћи? Та, ми јесмо! — Проћи! — Шта је то? То је опет само реч! празан звук, ~~без осећаности~~ за моје срце! ~~Срце~~ ~~Срце~~ Лота, затрпан у хладну земљу, тако тесно, тако мрачно! Имао сам једну пријатељицу која ми је била све и сва у мојој нејакој младости; умрла је, и ја сам ишао за њеним мртвим телом, и стојао крај гроба кад су спуштали сандук, и ужета хруштала при ~~хитању~~ под сандук и извлачењу горе, ~~кад се~~ скотрљавале прве грудве земље, а поплашени сандук одговарао потмулим тоном, па потмулијим, па још потмулијим, и најзад био затрпан! — Ја сам се срушио крај гроба, узбуђен, потресен, уплашен, разбивен у души; али, нисам знао шта је са мном — шта ће бити са мном — Умрети! Гроб! Ја не разумем те речи!

О, опрости ми, опрости ми! Јуче! — Требало је да то буде последњи тренутак мога живота. О, ти, анђеле! први пут, први пут је ван сваке сумње прожело срж моје душе слатко осећање милине: Она ме воли! Још ми гори на уснама света ватра која је ~~сунчала~~ са твојих усана; нова топла милина ми је у срцу. Опрости ми, опрости ми!

Ах, ја сам знао да ме волиш, знао сам по првим блаженим погледима, по првом стиску руке; па, ипак, одмакнем ли се, видим ли Алберта крај тебе, опет сам падао духом у грозничаву сумњу.

Сећаш ли се цвећа, које си ми послала, кад ми у оном фаталном друштву ниси могла рећи ни речи, ниси могла пружити руку? О, ја сам пола ноћи проклећао пред њим, и оно ми је потврдило твоју љубав. Али, ах! ти су утисци пролазили, као што осећање божје милости, небески раскошно пружене у светим видљивим знацима, ~~нестепено опет узмиче из душе верног.~~

Све је то пролазно; али, никоја вечност неће угасити онај пламени живот који сам јуче на твојим уснама проживео, који и сад у себи осећам! Она ме воли! Ова рука ју је грлила, ове су усне дрхтале на њеним уснама, ова су уста муцкала на њеним устима. Она је моја! Ти си моја, Лота, за-
навек!

Али, шта значи ~~то~~ што је Алберт твој муж? Муж! То је за овај свет — и за овај свет је ~~она~~ грех што те волим, што бих желео отети те из његова наручја у своје? Грех? Добро, ја ћу се за њ и казнити: окусио сам га са свом небеском слашћу, тај грех, упио сам у срце животни балсам и снагу. Ти си од тога тренутка моја, моја, Лота! ~~Ја идем први!~~ Идем моме оцу, твоје оцу! Њему ћу се потужити, и он ће ме тешити док ти не дођеш, и ја ти полетим у сусрет, и узмем те, и останем с тобом у вечитом загрљају пред лицем ~~Бес-~~ крајњег Бога.

Ја не сневам, не маштам. Близу гроба, раздањује ми се. Ми ћемо се наћи! Твоју матер ћемо видети! Ја ћу је видети, ~~и наћи~~, ах! И пред њом излити све што ми је на срцу, твоју мајку, твоју живу слику."

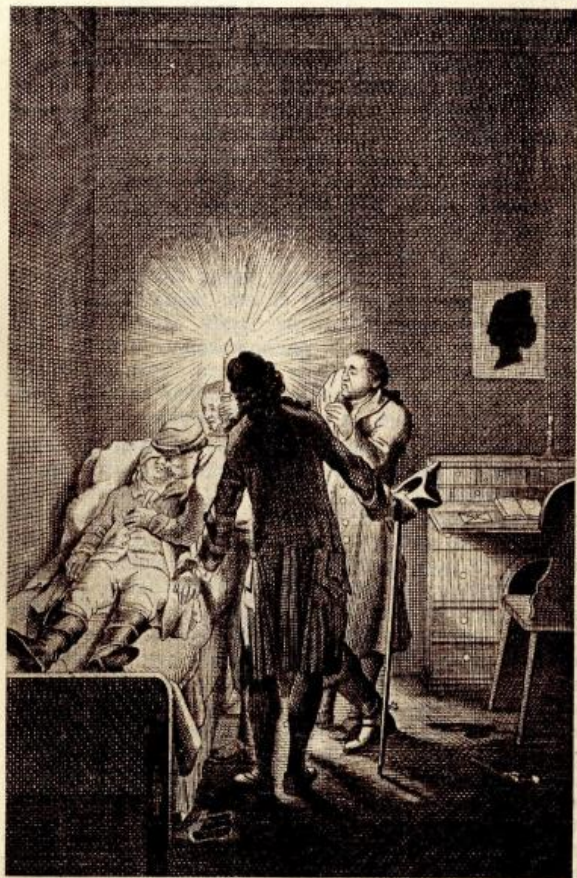
Ја теби понесам!

Тешко ју је сада притискивало, ма да јој то у том тренутку није било јасно, што је међу њих стало нешто ~~поштарено~~! Тако разумни, тако добри људи, почели су, због извесних скривених разлика, да међусобно ђуте; свако је размишљао о своме праву и туђем неправу, а прилике се тако мрсиле и тако насртљиво укрштале, да је немогућно било разрешити чвор баш у ~~оном~~ критичном часу од којег је све зависило. Да их је нека срећна поверљивост раније била ~~помогла~~ зближила, да су љубав и увиђавност наизменично узимале маха међу њима и срца њихова отварале, можда би се наш пријатељ још могао и спасти.

Још једна чудна околност је придошла. Вертер, као што нам је познато из његових писама, није никада крио тежњу своју да остави овај свет. Алберт је често устајао против тога; било је и између Лоте и њеног мужа разговора о том. Алберт, ~~као~~ што је гајио одређену одвратност према самом делу, ~~тако је и~~ извесном осетљивошћу, која иначе није спадала у његов карактер, ~~напомена~~ да има разлога јако сумњати у озбиљност такве намере; а по некад је дозвољавао себи у тој ствари и шалу, и саопштавао Лоти своје неверовање. То је Лоту са једне стране, умиривало, кад би мисли њене износиле пред њу тужну ~~сајку~~; са друге стране, ~~и~~ ~~и~~ баш то спречавало да мужу повери забринутости, ~~које су~~ је у ~~том~~ тренутку мучиле.

Алберт се вратио; а Лота му је ~~новица~~ на сусрет са извесном ~~сплетеном~~ ужурбаномшћу; ни он није био расположен, није свршио посао, и у ~~оном~~ управнику добара нашао је човека са којим се тешко опходи, и ситничара. Лош пут му је такође покварио расположење.

Запитао је да ли се што десило, а Лота му, некако пренагљено, рече да је синоћ долазио Вертер. Питао је за пошту, и речено му је да га у соби

чекају пакети и једно писмо. Прешао је тамо, а Лота остаде сама. Присутност човека, кога воли и поштује, изазвала је у њеном срцу ново осећање. Помисао на Албертову племенитост, љубав и доброту умирила је мало њену душу; осетила је неки тајни подстрек да буде тамо где је он, узела свој рад и отишла у његову собу, као што је више пута чинила. Нашла га је где отвара пакете и чита. У неким као да баш није ~~ништа~~ пријатно. Она га запита за нешто, ~~да~~, он одговараше кратко, и стаде за пулт да пише.

Остали су на тај начин читав сат заједно, а у Лотиној души смркавало се све више. Осећала је како ће јој тешко пасти да мужу своме, баш ~~ка~~ ^{како је} ~~би био~~ и при најбољем расположењу, открије све што јој је на срцу; обузе је сета, која се у толико више пунила страхом, уколико је Лота гледала да је сакрије, и сузе да прогута.

Долазак Вертеровог дечка збунио је ужасно; донео је педуљницу за Алберта, који се мирно окрете жени и рече: Подај му пиштољ! — Речите да му желим срећан пут! — казао је момчету. Лоту је то поразило као гром, једва је устала, а није знала шта се са њом дешава. Полако је отишла до зида, дршћући скинула оружје, обрисала прашину, оклевала, и још дуго би се устезала да је Алберт једним упитним погледом није пожurio. Она даде злосрећну справу дечку, не могавши ни једну реч испедити; а кад је дечко изишао на улицу, савила је рад и отишла у своју собу, у једном стању најстрашније неизвесности. Срце њено прорицало је све могуће ужасе. Час је хтела да се баца мужу пред ноге, све да му ода, синоћњи догађај, њену кривицу, и њене слутње; па онда јој се ~~баш~~ тај корак чинио сасвим бесциљан, а најмање се могла надати да ће моћи наговорити мужа да оде до Вертера. Постављен је међутим сто; ~~а~~ једна добра пријатељица, која је

дошла само нешто да ^{је}пита, па одмах да иде, ~~а~~ ^{она је} ~~она~~ је остала — помогла је те је разговор за столом ишао како-тако; мало се усиљивало, мало се разговарало, мало причало, па се мало заборавило на себе.

Дечко је предао пиштољ Вертеру, који га је примио са усхићењем, чувши да га је Лота дала. Наредио је да му се донесе хлеб и вино, рекао дечку да иде да руча, и сео да пише.

„Прошао је кроз твоје руке, ти си скинула прашину са њега; ја га по хиљаду пута љубим, ти си га додиривала; ~~а~~ ти Душе Небесни, помажеш моју одлуку! ~~а~~ ти, Лота, пружаш ми оруђе, ти, из чијих сам руку желео да примим смрт, и ах! сада је и примам. О, распитао сам ~~је~~ ја код свога дечка. Дрхтала си кад си му пиштољ пружала, ниси поручила збогом! — Авај, авај! ниси поручила збогом! — Да ли би могло бити да си ми затворила срце због оног тренутка који ме је за навек теби привезао? Лота, ни хиљаду година не могу истрти утисак! И ја осећам да ~~ти~~ не можеш мрзети онога који тако ~~гор~~ за тобом“.

После ручка наредио је дечку да доврши паковање, ~~показао је~~ ^{написао} многе хартије, изишао и измирио још неке мале подужице. Вратио се опет кући, опет изишао напоље, пред капију, ма да је падала киша; затим отишао у грофовску башту, протума-рао још даље по околини, вратио се пред ноћ кући и писао.

„Виљеме, последњи пут сам видео поље, шуму и небо. Збогом остај и ти! Драга мајко, опрости ми! Теши је, Виљеме! Бог нека вас благослови! Све моје ствари су у реду. Збогом остајте; видећемо се опет, и радосније“.

„Зло сам ти за добро вратио, Алберте, а ти
неш ми опростити. Пореметио сам мир твоје куће,
уneo сам међу вас неповерење. Збогом! Чиним
свему томе крај. О, нека би вам моја смрт била на
срећу! Алберте, усрећи анђела! И божји благослов
нека буде зато над тобом!“

Увече је још много претурао по својим хар-
тијама, цепао много шта и бацао у пећ, запечатио
неке замотуљке са Виљемовом адресом. У њима је
било омањих написа, фрагмената мисли, од којих
сам ја неке имао у рукама; и пошто је око десет
наредио да се метне још дрва у ватру, и донесе за њ
боца вина, послао је слугу, чија је собица, као и
спаваће собе укућана, била далеко позади, ~~и~~
~~опет, а овај~~ је легао обучен, да би рано био готов
и при руци, јер му је господар рекао да ће пош-
танска кола доћи пред кућу пре шест сати.

После једанаест.

„Све је тако тихо око мене, и тако мирна моја
душа. Хвала ти, Боже, који си овим последњим
тренутцима подарио ту топлину, ту снагу.“

Прилазим прозору, моја добра, и видим, видим
још кроз облаке, који јуре и пролећу, понеку звезду
вечнога неба! Не, нећете пасти! Вечни вас носи на
срцу, носи и мене. Видим звезде у руци Кола, нај-
милијег од свих сазвежђа. Када сам ноћу полазио
од тебе, изилазио на твоју капију, Кола стоји
према мени. Са каквим заносом сам их често гле-
дао! Често их са уздигнутим рукама поздрављао,
као знак, као ~~белегу свог благочинства~~. И још — о,
Лота, шта ме све не сећа на тебе! Зар ниси свуд
око мене! Зар нисам, као дете, вешто се награбио
свакојакних ситница, које си ти, светице, додиривала!

Мила силуето! Сад, ја је теби завештавам, Лота,
и молим те, чувај је. Хиљадама пута љубио сам је,

Белегу свог благочинства
и моје пријатељства.

хиљадама пута, при доласку и одласку, махао јој руком и поздрављао је.

Замолио сам једном педуљицом твога оца да узме у заштиту мој леш. На гробљу стоје две липе, натраг у углу, према пољани; тамо желим да ме сахране. Он може, и он ће хтети то учинити за свога пријатеља. Моли га и ти! Не могу тражити од побожних хришћана да леже крај једног несрећника. Ах, да ми је да ме сахраните на путу, или у усамљеној долини, да свештеник и левит са благословом пред обележеним каменом, прођу, а Самарјанин да стане и да исплаче сузу.

Ево, Лота! Не грозим се машити се хладне, страшне чаше, из које треба да испијем ~~закон~~ смрти! *Токојност* Ти си ми је пружила, и не плашим се. Све, све! Све су жеље и наде мога живота тиме испуњене! Тако хладан, тако укочен ћу ~~за~~ покуцати на тешким вратима смрти!

Да ми је бар среће да за тебе ~~хоћу~~ умрети! Лота, за тебе да дам живот! Ја бих храбро, ја бих радосно умро, ако бих ти могао повратити мир и и сласт твога живота. Али, ах! само мало њих племенитих смело је крв своју пролити за друге, и смрћу својом чарнути нов, стоструки живот својих пријатеља!

У овим хаљинама, Лота, хоћу да ме сахране; ти си их се дотакла, и осветила их; и оца твога молио сам да тако буде. Јер, ~~душа~~ ~~моја~~ ~~није~~ ~~у~~ ~~сандуку~~, ~~него~~ лебди над сандуком. Цепове нека ми не претражују. Ова бледо црвена трака, коју си носила на грудима кад сам те први пут међу твојом децом видео — пољуби децу хиљаду пута, и испричај им судбину њиховог несрећног пријатеља! Мила ~~моја~~ деца! ето их, врве око мене! Ах, како сам се за тебе привезао, и никада те, од првог тренутка, не могао оставити! — Ову траку нека са мном укупају. Поклонила си ми је на мој рођендан! Како *сам*

Францозо убио де во. — Ах, насам
~~сам све то волео и отимао за себе!~~ — Ах, нисам
мислио да ће ме пут доведе довести! — Смири се,
молим те, смири се! . . .

Пун је. — Удара дванаест! Нека се, дакле,
збуде! — Лота! Лота, збогом! Збогом!" L 3

Један сусед видео је кад је плануо барут, и
чуо је пуцањ. Али, како је све остало мирно, није
више обраћао пажњу.

Ујутру у шест ушао је слуга са свећом. Нашао
~~је~~ господара на земљи, пиштољ и крв. Звао га је,
дотакао га се; нема одговора, само још траје ропац.
Отрчао је по лекара, по Алберта. Лота је чула да
је неко повукао за звоно, и дрхтавица је обузе по
свем телу. Пробудила је мужа, устали су; слуга
каза вест, лелечући и муцајући, Лота се сруши
онесвешћена поред Алберта.

Кад је несрећноме дошао лекар, нашао га је
на земљи без спаса; пулс је још ударао, удови су
сви били без живота. Гађао је у главу, изнад десног
ока; истерао је мозак. Без потребе су му још отва-
рали жилу на руци; крв је текла, он је још увек
дисао.

По крви на наслону столице могло се закљу-
чити да је убиство извршено за писаћим столом;
самоубица је затим клонуо на земљу, и у грчевима се
превртао око столице. Лежао је, према прозору, на
леђима, сасвим обучен, у ципелама, у плавом фраку
са жутим прслуком.

Узбунила се кућа, суседство, сав град. Ушао
је Алберт. Вертера су положили на постељу, уве-
зали му чело; лице му је већ било мртвачко, није
се више ништа на њему кретало. Из плућа је још
увек долазио страховит ~~ропац~~ ^{пропац}, сад слабије, сад
јаче; очекивао се крај.

Свега је једну чашу вина попио. На столу је
лежала расклопљена Емилија Галоти.

Кретао му се док је био мрта.

Не тражите да говорим о Албертовој утучености, о Лотиној ~~тузи~~ ^{жеси}.

Стари управник, ^{La} ~~ознавши~~ ^{знавши} за вест, дојури на коњу; пољубио је самртника, сав у сузама. Најстарији његови синови дођоше пешице одмах за оцем; падоше крај постеље у необузданом болу, љубљаху Вертеру руке и уста, а најстарији, кога је ^{V Вертер} ~~још~~ ^у ~~још~~ ^{још} одувек највише волео, није се откидао од његових усана докле год није издахнуо; онда га силом склонише. У подне, у дванаест сати, премину. Присуство управника и његова наређења спречише ~~згртање~~ ^{скупљање} гомиле. Ноћу око једанаест укопаше Вертера на месту које је сам изабрао. Стари је са својим синовима ишао за мртвим телом. Алберт није могао. Лоти је живот висио о концу. Занатлије су носиле Вертера. Свештеник га није пратио.

